

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Norman Vincent Peale (1899-1990) hi 1922 ihsin *Methodist Episcopal Church, New York* ah pastor a tuan. Pathian thu zirnak lamah, 1924 ah *Boston University School of Theology* le *Master of Arts in Social Ethics* degree a ngah. NY khawpi biak inn dangdangih pastor a tuan hnu, 1932 ah *the Reformed Church in America* ah a cer ih, NY khawpi sung tho tho

Marbel Collegiate Church ah kum 52 sung pastor a tuan. Thusim le zirh lamah a hmin a thang; radio program ah le 1952-68 sung, TV ah thu a sim, WW II hnuah USA ram sungih sakhaw lam hruaitu hminhangbikah hrial a si. US mipawl hnenih cawimawinaksangbik an pek theu mi, *the Presidential Medal of Freedom* cu 1984 ah President Ronald Reagan in Peale kutah a hlan.

THINLUNG THIANG IH
THILTITHEINAK
(The Power of Positive Thinking)

Kan Laimi in kan tul zet mi cabu tha le hminthang, Rev. Dr Lal Tin Hre ih taimaknak ruangah Falam tawngin kan nei thei ta riak, a lungawium tuk! Laimi lakah, thil pakhatkhat kan tawn, kan tuah zik tinten a tha lam zawngih khawruat thiam lo, a se lam le a vuithram zawngih khawruat kan tam zet. Hi cabu hin cuvek khawruahnak tha lo cu hrial in, thinlung thiang nei theidan le a hlawnakpawl thiam zet le uar zetin a ngan. Curuangah, hi cabu hi siar tengteng ding (*must read*) a si. Dr. Hre hi calai lamih tawnteh nei tam, cangan thiam, tawngkam thiam a si ruangah a ca ngan mi siar a nuam, theihfeng khal a awl. Hi cabu khal hi na siar veten na fiang purppo mai ding ih, na thatnempi tengteng ding; wawi khat siar lawng hman duhtawk loin tu le tu siar bet rero na duh ding. Cuvek pe theitu cabu a si rori ti hi ka hmuhdan a si.

Rev. Pek Muan Cuang

THINLUNG THIANG IH THILTITHEINAK *(The Power of Positive Thinking)*

THINLUNG THIANG IH THILTITHEINAK
(The Power of Positive Thinking)

A Letu
Lal Tin Hre

A Ngantu
Norman Vincent Peale

A Letu
Lal Tin Hre

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

**THINLUNG THIANG IH
THILTITHEINAK**

(The Power of Positive Thinking)

Norman Vincent Peale

A Lettu

Lal Tin Hre

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

**THINLUNG THIANG IH
THILTITHEINAK**
(The Power of Positive Thinking)

Published by

Lal Tin Hre
Cherry Yeih Publication 02144
Yangon - Myanmar
Suah Vawi khatnak - May 2020
Copies - 1,000

Layout: The Author

Cover Design: Salai Kennedy Ni Lan Uk

Printed at

Myanmar Baptist Convention
No. 143, Minye Kyaw Swa Road
Lanmadaw Township
Yangon – Myanmar

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

A Sung Thu

- * Thuhmaihruai i - ii
* Hi cabu in a lo pek thei mi 1 - 3

Bung

1. Mah le mah rinawknak 4 - 27
2. Huham cahnak cu thinlung ihsin a suak 28 - 46
3. Nun lungawinak cu mai' thuthu a si 47 - 69
4. Thinso ut-o le thintawi bansan aw 70 - 91
5. Na duh taktak ahcun na ngah tengteng ding 92 - 106
6. Nehtu si aw 107 - 118
7. Tih hlah, phang hlah 119 - 131
8. Harsatnak neh theidan 132 - 140
9. Damnak kim 141 - 154
10. Na ruah vekin na um taktak 155 - 164
11. Hahdam hiahitei' hnatuan 165 - 177
12. Mi duh mi le ngainat mi 178 -
190
13. Cahnak huham 191 -
299

THUHMAIHRUAI

Hi cabu, *Thinlung Thiang ih Thiltitheinak (The Power of Positive Thinking)* hi Norman Vincent Peale ih cabu 46 lakih pakhat a si ih, kum 1952 ih a ngan mi a si. Kawpi *million* 5 suah a si ih, an zuar ni ihsi zarh (*week*) 186 sungah USA ih New York Times' *the best-seller (zuar khawngbik)* cabu a si. Tawng phun 15 ih leh le suah a si zo. Hi cabu in a tumtahbik mi cu -casiartupawl in anmah le anmah an hmuhsuahawk ih, nun hlimnak le nunman nei-ih an um theinak ding khihhmuh a si bik. Harsatnak neitu mi dangdang a kawmnak ihsi a tawnteh mi le thusuhnak a dawn mipawl par ihsin thinlung thiang le tuangtlan neih lo ruangih harsatnak neipawl bawm theinak dingah tidan tha le tuangtlan tete a ngan mi an si.

Hringnun hi a thimzawngih kan thlir ahcun hlawhsamnak le lungawilonak a um ringring. Cuvek cu minung umtudanding hrimhrim ah mi tampi in kan ruat men theu. A rak si lamlam lo, kan lungput kan thleng veten thil tampi a danglam mai theu hi a rak si. Peale in a tleirawl lai ihsin cuvek lungput neih a tulzia le a neihdan ding nasazet in a rak zir ih, cucun amai nun rori ah thinbangnak ihsin thinnawmnak ah le hlawhsamnak ihsin hlawhtlinnak ah a hruai taktak ti hi cabu ah a tarlang.

Harsatnak a phunphun a nei ih, amah a pantupawl le amai hmuhtawn mipawl par ihsin a damternak ding le cui harsatnak khur sung ihsi nunnuam hahdamtei an um theinak ding lamzin a khihhmuh vivo. Nun diremnak, nun

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

lungawinak le hlimnak co na duh taktak ahcun hi cabu hi siar lohli aw.

Kum hnih zik lai a si thlang ding, hi cabu hi Rev. Dr. Lal Nei Kam hnen ta ka sang ih, vawi hnih lai ka siarsuak. “Cabu tha tak a si hi” tiin keimai neih dingah kawpi ka tuah. Kan tawngin ret thei sehla ti thinlung ka nei vivo ih, bung 2 tiang ka thehna cu a rei zo nan, hna dang tuan phah thawn ka pehzawm thei nawn lo.

Vanduaaitlakzet in COVIT-19 pulhnat in leitlun pumpi a run nuai ciamco tikah kan ram khalah kharkhum (*lockdown*) thu puan a si ih, cucu remcang ah la in, ka caleh cu ka dungkhirhsal ih, April 18, 2020 ah ka theh. Damcahnak le tuan theinak thazang i petu Pathian hnenah ka lung a awi. Ca/cabu leh hi thil awl lo zet a si. A ngantu in amai hmun le ram (*context*) milih a ngan tikah thu tampi cu a ngan vek cekci ih leh (*literal translation*) si loin kan dinhmun thawi remaw dingih her danglam mi a um. Asinan, a thu tum cu an hlo cuang lo ding tiah ka ruat.

Hi cabu cangsuak dingih i bawmtupawl -cabu i santu Rev. Dr. Lal Nei Kam, fang khat hman hrelh loih i siarsaktu le a rem le mawi i hawlpitu kan insangnu, Lal Siang Awng Nu le Rev. Lal Siam Rem, a kawm mawitei i tuahsaktu ka fapa Kennedy Ni Lan Uk le duhsaknak awkam thawi cabu hmelttheihnak tawite i ngansaktu Rev. Pek Muan Cuang parah lungawithu ka sim.

A ngantu le a lettu cun hi cabu hin taksa le thinlung lamih harsatnak a neitupawl, ziangmawtizawng talih bawm theitu si thei sehla ti hi an saduhthahbik a si. Minung nun pumpi her danglamtertu thinlung thiang (*positive thinking*) an neihnak ihsin nun hlimnak le lungawinak, nun hlawhtling le nunman nei an si theinak dingih a bawm theitu cabu si hramseh ti hi ka saduhthah le thlacamnakkik a si.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Lal Tin Hre
Grace Villa, Yangon
Mother's Day, 2020

**HI CABU IN A LO PEK THEI MI
THATHNEMNAKPAWL**

Hi cabu hin thinlung hahdamnak, taksa harhdamnak, thinlung thathawhnak, phurnak le duhthusam hmuahhmuah famkimtei na neih theinak ding lamzinpawl tahthimnak thu thawn a lo KHIHHMUH ding. Na nun lamtluan ah daihnak le hngamnak na hmuh ih, nun duhnung le nun hahdam na neih theinak ding hmuitin ih ngan mi cabu a si.

Mi tampi in hi cabu sungih ka ngan mi vekih an thlun thei ruangah an nun lamtluan ah thathnemnak a phunphun an sar rero zo ih, lungawinak ngaingai a si. Cui thathnemnak thupawl cu duhthusam men si loin a taktak ih nunpi mi, a nunpitui tawnteh mi rori an si.

Mi tampi cu ni tinte kan hmuhtawn mi harsatnak a phunphun in kan nun in cimbuai ringring. Cui harsatnakpawl cu duhnalo cing le phunzai rero cingin

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

kan tuar cuahco. Minung zohman buainak le harsatnak nei lo kan um lo, mi tampi cu buainak ih si talsuak thei nawn loin in nen lenlen ih, kan thaw a pit cuahco, buainak sal sungah kan tang bepbep. Culaiah buainak hi kanmah in nehtu ding si loin kanmai neh ding lam a sisawn. Buainak nei fingfing, buai pi mi khal bangaw ciocio ah buainak tawngtui dinhmun ihzirin buainak in sul le lam an nei vivo thei. Buainak ih neh ding in kan tha kan thlah ding a si lo, buainak nehtu ding kan sisawn.

Hiti kan sim tikah buainak kan tawn mi tetepawl hi an thupi lem lo, thupi tukih lak ding an si lo kan ti duhnak a si hrimhrim lo, cuvekin buainak ih neh maimai ding rual kan si lo ti khal kan theih a thupi zet. Buainak kan tawnteh mipawl cu thatei kan zir ih, kan neh lohli lo asile kan khawruahnak tiangin in neh ding ih, kan nun a buai sinsin thei.

Curuangah buainak, hnaihnawhnak le harsatnak kan tawn vetei kan neh theidan ding, kan rak doneh ve dan ding le kan sakhaw biaknak sirhsan khalih kan neh theidan ding thupawl hi cabu in in khihhmuh. Hi cabu sung ta vekih na thlun thei ahcun na nun lamtluan ah lungawinak le hlawhtlinnak na co tengteng ding ti ka lo kam ngam. Na tha thlah in, buainak le harsatnak cu ka neh thei lo ding na ti veten neh in na um zo tinak a si. Hringnun lamtluan ih doawknak feh vivo ah hin nehtu si ringring ding in hi cabu hin lamzin a lo khihhmuh vivo ding.

Hi cabu sungih ka ngan mi hlawhtlinnak dingih tuah ding thupawl hi thil harsa pakhat hman an um lo, awlaite lawnglawng an si. Ni tin nunnak ih hman taktak theih ding mi lawnglawng an si ruangah kuttlahi (*handbook*)

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ih hman ding mi cabu a si. A siartu hmuahhmuah in nehnak nun an neih theinak dingah bawm theitu si hramseh ti duhsaknak ih ngan mi a si. Ka ngan mi vekih a tuahtui hrangah cun nehnak nun an nei ding ih, an nun a hahdam tengteng ding ti fiangten ka sim ngam.

Na duhthusam mi, nehnak nun ihsin nun lungawinak le hahdamnak na sarsuah theinak dingah hi cabu hi sullam nei zet dingin ciamciamtei ngan mi a si. Na tawnteh ringring mi harsatnakpawl cu hi cabu sungih na hmuh vekih na tuah ahcun nehnak nun cotu na si rori ding. Mi dang thawi nan pehtlaihawknak a tha deuhdeuh ding ih, duhtu le ngainatu khal na nei tam sinsin ding. Ka ngan mi cin le danpawl thatei na thlun ahcun na nun lamtluan ah nunnuam in na um ding, na taksa a harhdam sinsin ding ih, na phurrit khal an zang vuarvi ding.

Hi cabu hi hlawhtlinnak, harhdamnak le nun lungawinak thupawl, sul le lam nei in, mipi theih awl dingih ka ngan mi le hmun dangdang ih kaa ih ka sim mi thu hrekkhat ka finkhawm mi a si. Hi thu thawi a pehpar mi thu dangdang, cabu dangdang in siseh, ni tin thuthang ca khalah siseh, zarh tinte ka ngan.

Kum 17 zikte sung *radio* khalin ka sim. Mekazin tha le hminthang zetzet khalah ka ngan ih, khawpi sung, hmun tampi khalah mipi theih dingin ka sim theu. Ka cangan mi le ka thusim mi ihsin mi tampi in hlawknak an rak sar ih, nehnak nun an co taktak ti khal ka thei theu.

Cui thathnemnak an co mipawl cu thil dang si loin, nunnak thar, thazang thar, cahnak thar le nun lungawinak thar an co ih, nun hahdam le hnangamtei an um khi a si. Mi tampi ih in ngen vekin cui ka ngan le

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

sim mi thupawl cu (a zaten a si lo nan) hi cabu sungah
ka finkhawm ih, hitin a bu ih a suah theinak a si.

%%%

Bung 1

MAH LE MAH RINAWKNAK

Mah le mah hi RINSANAWK taktak ding a si. Mai thiltitheinak le cahnak khal hi rinsan ding a si. Cucu hlawhtlinnak bulhrampi cu a si; nangmah le nangmah hman na rinawk lo hnuhnu cun hlawhtlin ngaihnak a um lo, sun le zatlak cu na hmabak umsun a si mai. Na nun khal a zangkhai thei lo ding ih, nun hlimnak cu na hrangah van ih rah vek a si ding. Cuti si loin nangmah le nangmah na rinawk taktak ahcun hlawhtlinnak cu na kut sungah a um a si mai. Thinlung deldul, mah le mah ngainepawknak le ‘zianghman ka ti thei lo ding’ ti thinlung na neih ahcun na hlawhsam tlunah na nun lamtluan ah buainak in a lo cimbuai ringring ding.

Curuangah, mah le mah rinawknak thinlung hi a thupi ngaingai, hlawhtlinnak hrampibik ti sehla a soal lo ding. Hi cabu hin thazang a lo pek hmaisabik ding mi khal ‘mah le mah rinawknak thinlung neih’ ding hi a si. Cuti na rinawk tikah cun a thupaw ringring mi na sunglam cahnak hmuahhmuah cu an langsuaq ding ih, a takin na hmang thei mai ding tinak a si. Thinlung dungsip le tihhrut hi mi tampi nun tawnhremtu a si ih, cuvekih tawnhrem mipawl cu zangfakza an si. Asinan, cuvek cun um duh hlah aw, talsuak awla zalen zetin um mai aw. Talsuah lawng hmanin a tawk hrih lo, thlun ding mi cin le dan tha tete na thlun thei sinsin ahcun cuvek harsatnak cu zianghmanah na siar nawn lo mai

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ding. Mah le mah rinawknak nun nei ih, thil tha tuah thei dingin na thinlung kha pacangter lohli mai aw.

Mipi tawnkhawmnak innpi (*town hall*) pakhat sungah *kawmpani* neitu, milianpawl tokhawmnak a um. Thusim dingin in sawm ih, dawnsang parah kaiin ka sim. Ka sim theh hnu, dawnsang par ihsi ka tum laiah mi tampi in an kut zapin cibai in rak buk rero. Culaiah mi pakhat cun mithmai pante thawn i ra pan. “Zirhtupa, na hnenah thu pawimawh pakhat lo sim duh mi ka nei, zangfahten na tikcu i pe thei pei maw?” a ti. Kei cun, “A ngah ko, asinan, mipipawl tlun theh hnuah siseh aw!” tiah ka ti. Ka ti vekin mipi tlun theh hnu tiang i hngak ringring. Hiti’n a ti. “Hi khawpi sungih ka luhnak san hi sumdawnnak lam hna tuan dingin a si. Ka hlawhtling asile ziangkim a tha in, a tluang a si mai ih, ka hlawhsam pangah cun ka mualpho tuk ding sikhawh,” tivial lawng a tawng man.

A tawnglai ka hun bawhcat lohli ih, “Cutlukih manhlap ciamco a tul lem mawsi, na hlawhtlin le zianghman ti tul a um nawn lo, na hlawhsam asile, zuam sinsinnak dingah tikcu tampi na nei lai tinak a si mai lo maw!” tiah ka ti. Anih khal cun a harsatnak thu a rel bet. “Keimah le keimah hi ka rinaw lo silawm. Ka hnatuan tumtah mi hi a tha ka ti fawn, ka duh fawn, asinan, ka tumtah mi hi hlawhtling ko ka tuan thei taktak ding ti ka zumaw thei lo. Ka thinlung phur a rit tuk, tuan lohli um lawlaw ding le ka siang fawn lo. Keimah cu kum 40 ka si thlang fawn. Mai tuan duh mi tuan dingin ka rinaw fawn lo, ka nun hi a laklawh tuk, thinlung nuam lo zetin ka um cuahco a si ko. Ka ringhlelaw thul, malte ka tha a tho zik theu thul tiin ka nun hi a hnget thei lo. Na thusim mi hmuaahmuah thaten ka rak ngai ko. Mah le mah rinawk

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thu na rel mi kha a tha ka ti zet. Ziangtinha cuvek thinlung (mah le mah rinawknak) cu ka neih thei ding, i sim hnik aw zangfahten,” tiin hui rero cingin a hun tawngsuak.

Kei khal cun hitin ka let ve. “Unau pa, hi thu ah thil pahnih na tuah tengteng ding a um. A pakhatnak cu nangmah ah thazang na neih lonak san, lole, nangmah le nangmah na rinsanawk thei lonak san hawlsuah tum aw. Cu mi hrangah na tikcu tawkfang nawn na pek a tul ding. Sibawi in kan taksa ah natnak ziangziang a um ti a hawl vekin na thinnaunak le rinawk lonak hi khuitawk ihsin a ra ih, ziangtlukin a lo buaiter ti hi na zohfelawk a tul. Hi thil hi hmakhatte ih tuah vutvo theih a si lo. Tuvek can tawite sung, nangmah thawi thu kan reltlang sung tivek menih hmuhsuah lohli theih khal a si lo. Hlo verver ding koih hawl le damter tengteng a tul. Asinan, tui na tuar mi, na buainak lo sawng theitu ding lamzin pakhat cu ka lo hawlsak thotho ding. Na hman duh ahcun thathnemnak na ngah thotho ding ti ka lo zum,” tiin.

“Tuizan, inn na thlen veten catluan pakhatte ka lo pek mi hi tu le tu va siarsal rero aw. Zan na ih zikzawng khalah na siarsal lala ding. Thaizing na thawh tik khalah cu mi thotho na siarsal lala ding. Hnatuan dingih na feh tik khalah a mal bik vawi thum na salsuak ta ding. Thinlung tak le rinngamnak thawn siar rero ko aw. Harsatnak na tawn tikah cui thu cun na thazang a lo tlungtersal ding ih, nehtu ah na cangsawn ding. Na harsatnak taktak cu thei ding rori in zuam rero aw, ziangvek harsatnak a si hmanah ka lo fial mi hi thlun tengteng aw. Na damnak ding le na nehnak ding sii tha a si,” tiin ka sim bet. Siar nawn rero dingih ka pek mi

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thu cu hihi a si. “*Pathian bawmnak zarah ziangvek hnatuan khal hlawhtling zetin ka tuan thei a si*” ti thu hi!

Siarsal rero dingih ka fial mi hi a hrangah a hardeuh a rak si pangah tiah ka *card (name card)* parah ka ngansak ih, ni khat ah vawi thum siar dingin ka fial. “Asile, hi damnak ding sii i pek mi vekin ka thlun ding; ni khatkhat ahcun thilumtudan a thlengaw ding ih, ka buainakpawl khal an cem leh tengteng ding,” tiin. Cutikah cu pa cu cangkhai loin, daiziarthen a ding lawk. Thinlung cangvai phah rero in cui ca cu a siar rero. Cuti a siar rero laiah khawthim sung ihsin khaw-eng ih suak vekin amah le amah a vun thei-aw. A umdan zoh rero tikah zang a fak zet vek nan, mah le mah rinawknak thinung a vun nei zutzo in ka hmu. Cuticun cui zan ih kan biakawk cu kan bansan ih, mah le umnak ciarah kan tlung.

Ni le khua a rei hlanah cu pa cu ka hnenah a ra ih, sii ka pek mi vekih a tuah ruangih a nunin hlawknak a hmuhdan hitin i ra sim. “Hi catluan tawite in hitlukin minung nunnak a danglamter thei ding ti hi ka rak zum ban dah lo,” a hun ti tariai. A thinlung lam harsatnak le a thanaunakpawl cu cuvek lam thiampawl in thaten an zoh ih, nuamteten a hlo vivo ti a si.

Mah le mah rinawknak thinlung nei dingin amahte rori ka tuahter. Thlun ding mi cin le dan tete khal thlun thei dingin an kaihruai. Cui cin le danpawl cu neta le kan nganlang leh ding. Cuticun nuamteten a thinlung a pacang deuhdeuh ih, mah le mah rinawknak thinlung a nei vivo. A zum ban lopi’n a nun ah thlengawknak nasazet a thlen ruangah amah khal a mang a bang rori. A sunglam nun ihsin a lenglam cangvaihdan khal a

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

danglam theh. Tu ahcun a duh mi le a tumtah mi pohpoh cu a hlawhtling vivo. A cahnak le hlawhtlinnak hrampi cu amah le amah a rinawknak thinlung hi a rak si ziar.

Thinnaunak le beidawngnak thinlung ra suak theu mi hi ziangruangah a si pei tiih an zawihnit tikah a san dangdang a um thei an ti. Cupawl lakih a tamsawn cu nauhak tet lai ih si thawk a si ti a si. Kampani pakhat ih hotu pakhat cun a kut hnuaiih hnatuantu mi tampi lakah kum nodeuh (tlawlsam) pakhat cu a sinak (*rank*) santer a duh. Cui thu cu kei khal i simrawn ve. “Thil dang ahcun a thiamnak le a nuncan khal tha ka ti zet; asinan, thupi hlapi ngaingai ah cun rinsan a tlak tuk hrih lo. Tawng a duh tuk deuh ih, rellang lem lo ding mi thu pawimawh le thuthuppawl tiangin a relsuak theh pang ding ih, mi in kan thuthup hmuah an thei theh pang ding ti cu ka phang deuh,” tiin i sim.

Cu pa cu a hnatuanpi, a rualpi dang vekin zirnak le thiamnak sang nei a si ve lo ruangah a dinhmun a sang lem lo. Curuangah, a thinlung ih duhamnak silkhkah dingin le a rualpipawl ih an ngaisan ve theinak ding lamzin a hawl rero a rak si. Hnatuannak thu thawi pehpar in hotupawl thawn tlunlam mi upa le hruaitu tampi thawi thu relkhawmnak ah a tel ve theu. Cutiih a tel ve theu ruangah kampani hnaturan thuhla khal tampi a thei. A hnatanpipawl ih ngaisan hlauh ve dingin a theih mi thu le hlapawl cu a relsuak ve theu ngai. Cuvekih a relsuah theu ruangah amah khal a thin a nuam, a rualpipawl khalin an ngaisan phah.

Kampani neitu khalin a theithiam zet, a zangfah in a lainat zet fawn. Mino thinlung dinhmun khal a theihthiampi. Curuangah, amai dinhmun le thiamnak zohin hmailam pan vivo thei ding khalin a beisei zet.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Culaiah, thuthup (thupi hlapa) zep le thuh nei loin a phuanglang theu pang ke ti lawngte a phang. Curuangah, cutiuh a rinngam taktak lonak a si. Kampani neitupai cuti a ti tikah hnatuantu khalin a theithiam mai ih, a pawm thiam ve mai. Cutikah amah le amah rinawknak nei dingin theihtawp suah in a zuam ciamco. Pathian thu khal a thlun nasa. Cuticun nuamteten a pitling sinsin ih, kampani hnatuantu tampi lak khalah rinsantlak zetin a hung um. Amah ih a neih mi, a thiltitheinak thazangpawl khal a hun hmangsuak deuhdeuh.

Keimai' tawnteh mi ihsi khalin ziangruangah minopawl an tha a nau theu ih, ziangruangah thinlung dungsip in an um theu ti ka theithiam thlang. Ka nauhak laiah kei cu mi hrihram (thau thei lo) ka si; asinan, thir vekin ka hak remrem. Ka thazang cu a khohkhah zet. Tlenglan (*high jump*) tivekah ka rak tel ve theu. Ka tawl ringring cu ka hrangah harsatnak i thlentu, ka thinlung hnaih nawktu pakhat a si. Mipawl cun "Pa tawl pate" tiin in capoh theu sapbai. Thau nawn, sa tha nawn le cak nawn si ding hi ka beisei ringring. Curuangah, thau dingin a phunphun in ka zuam ciamco. Ngapi thau ka ei thul, cawhnawi thawi tuah mi ti-rawl ka ei thul; tha nei dingin *chocolate* hmuk phunphun ka ei thul. Asinan, a sawt cuang lo, ka tawl ringring thotho.

Curuangah, zan ka ih khalah ka ihhmuhka a thaw thei dah lo. Kum 30 ka kim zik tiang thau dingin ka zuam ciamco. Ka rin nawn lo hnuah ka hung thau zutzo cuteh! Thau duhuh cuti ka um cu, ka hung thau ngaingai tikah cun ka bei a dawng lala, ka ngaihaw nawn lo ciammam. *Pound* 40 tiang tla tumsal dingin ka zuam ciamco lala. Minung mizia le umtudan tiangin ka vun ruat vivo. Kan

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

tawl le thau kan duh, kan thau le tawlsal kan duh; kan niamdeuh le san kan duh, kan san le niamdeuh kan duh lala tivekin kan thinlung hi a hnget thei lo a si hi maw ka vun ti phah.

Cun, kei hi Khristian *pastor* fapa ka si ruangah mi fatepawl an duhduh ih an um khalle kei cu *pastor* fapa ka si ruangah a remcang fawn lo. Curuangah, *pastor* fapa si hman ka duh lo lala. Tangdawr le zaidam ih um cu ka duh lo nasa, ti-vukvo le tlang hluahhlo zetih thurel ka duh mai. Cin le dan hnuaiiah fekte ih um ringring a tul ruangah *pastor* fapa/nupawl cu mi-ih sawisel le dem kan hlauh lala. Cutikah, Khristian *pastor* hna tuan si lo, hna dangdang khal tuan dingin ka thinlung ka bawtcat lawlaw.

Cuitlunah, kan sungkhat zate deuhthaw in mipi hmaiah thu an sim thei theh. Asinan, kei cun cuvekih mipi hmaih thusim cu ka paih lozawng tak a rak si lala. Mipi hmaih thusim cu thih tihin ka tih lawlaw. Cuvekih thinlung hngetkhoh ngaingai ka neih thei lonak hi a kum telin a rak si zo. Tu khalah mipi hmaih thusim ding ka si tinten tihnak thinlung a hung suak cingcing. Cucu rak neh dingin lamzin a phunphun in ka zuam theu. Cui lamzin ka hawl mi lakah Pathian rinsan khal hi a tel ve.

Ziangahtile, Pathian thu le sakhaw zirhawknak khalah mah le mah rinsanaw dingih zirhnaq tapi kan hmu. Cui zirhawknakpawl cu sullam nei zet, thlun tlak le rinsantlak zetzet an si. Ziangvek thinnaunak le beidawngnak khal neh theinak lamzin a um thluh. Pathian thu ih in zirh mi vekih kan thlun thei ahcun thinnaunak le beidawngnak ziangvek khal kan neh thei ih, thazang thar nei in, mai cahnak huham thawi hmailam pan vivo theinak lamzin kan nei theh.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Beidawngnak le thinnaunak hin minung cahnak huham nasazet in a siatsuah theu. Nauhak laiuh beidawngnak le thinnaunak an neih ruangih cuvek thinlung nei an tampi. Cui thinnaunak cu kan kiangkap (kan insang) khalin siseh, kanmai tuah sual mi pakhat khat ruang khalah a si thei. Nu le pa in nauhak thazang pek lam hnakin an tlinlonak le fel lonak kan phawrhuah ringring ahcun cui nauhak cu amah le amah rinngamawknak a tlasam tengteng ding.

Na unau lakih mi pakhat khat cu tlawng cazirnak lamah ‘A’ a ngah ih, nang cu ‘C’ na ngah tikah mah le mah rinawk lonak thinlung na neih phah khal a si thei. Na dam sungah cuvek dinhmun (*grade*) ka ngah nawn lo ding tiin na zumaw khal a si men thei. Cathiam lo, hmat ngah niam ti-aw in, thiam thei lo dinhmun ah na retaw khal a si thei. Asinan, cuvekin zirnak lamih hmat ngah sang lem lo, hnatuannak lamih mihlawhtling an tam zet ti na theih hrih lo ruangah cuvek thinlung na neih phah a si men ding.

Tlawng cazirnak ih ‘A’ ngahtu hmuahhmuah khi mi ropi le hlawhtling an si theh cuang lo. ‘A’ an ngah ruangih *degree* pakhat khat ngah an si ih, zianghman tuansuah mi nei cuca loin an *degree* ngah mi cu an thlen vawrtawpnak a si theu. Ca zirnak ih ‘C’ ngahtu mi tampi, mihlawhtling le miropi-ih suak an tam tuk. Mai cahnak huham hmang thei lo ding khawpin rinhlelawknak le thinnaunak in na nun a lo hnaihawknak ding a si lo. Cu mi neh theinak lamzin tha bik cu ‘mah le mah rinsanaw’ hi a si. Pathian rinsannak nun thukpi neih tum aw la, nangmah le nangmah khal na rinsanaw mai ding.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Texas ramthen sungih um, ka rualpi tei dawrah midum rawlsuangtu pakhat a um. Amah cu an nun lamtluan ah thinnuam le hahdam zetih um thei mi a si. Minung nun lamtluan ih harsatnakpawl hi ziangtiih neh ding an si ti ka suh tikah, anih cun hiti'n i let. "Buainak na tawn tikah nangmai tuah dingih mawi cu na tuah a tul. Cun, Pathian hnenah thla cam aw. Buainak menmen na tawn tikah thlacam kelin na cam ding; asinan, buainak picang (*buainak pisirh*) na tawn tikah cun zumngamnak thawi thla na cam taktak a tul," tiin.

Thazang ngah zet ko thu i simtu pakhat cu New York Khawpi ih rak um (amah cu a thi zo), Harlowe B. Andrews a si. Mihlawhtling zet a si tlunah sakhuanak lam khalah nasazetih rak pe-aw mi a si. Anih cun, "Pathian in na thlacamdan ihsin lai a lo relsak ding. Thla kan cam tiki kan hlawhsamnak san cu zumngamnak thawi kan cam lo ruangah a si," a ti. Kan Baibal sungih Bawi Jesui tawngkam (Mat. 9: 29) sirhsan ih a rel mi a si. A sullam cu buainak a natsat poh le nasazetih thlacam ding a tinak a si.

Negro hlasak thiam Roland Hayes in a pu (a pai' pa) ih thuhla hitin i ruah dah. A pu cu amah (Roland) vekih cathiam khal a si lo, asinan, a khawruahnak a sang zet. A thluak khal a tha zet. A pu cun hitin a ti. "Minungpawl hin thazang ngah ding khawpin thlacam an thiam lo. Thungaitlak ih thla an cam ahcun an rinhlelnak le tihnak thinlung an neih mipawl an hlo theh ding. Thinlung takih thlacamnak ah 'thazang' a um; cutawk ahcun mah le mah rinawknak thinlung a um theu," a ti.

Thlarau lamih mi kaihruai theitu pakhat khat, Iole, *pastor* hnenah feh awla, mah le mah rinawknak (rinnak) nei dingin ziangti'n ka tuah ding ti'n thukung rawn theu

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

aw. Mah le mah rinsanawknak thinlung nei in, cui rinnak cu a takih hmansuahdan zir rero a tul. Neta lamah mah le mah rinawk thei lonak neh ih, ringgammak neih theinak lamzin 10 kan tarlang leh ding.

Kan tarlang mi vekih tuah thei dingin na thinlung bawtcat aw la, na tuah taktak ahcun na nunnak a lo hnaihnaawktu rinhlelnak le beidawngnak hmuahhmuah an hlo theh mai ding. Thinlung hngetkhoh thei lo, thinlung luala, thinnaunak le ringgam taktak thei lonakpawl in na nunnak a lo hnaihnaawktu ringring ruangah cupawl umnakah a airul thil pakhat khat, na thinlung ah na ret tengteng a tul. Vawi tampi cu cui thinlung thar na ret mi cu a suak cingcing tum ding nan, suak lanta lo dingih na kilkhawi that a tul. Cuvek ih tuah theidan lamzin thate lo khihhmuh keng.

Vawi khat cu khawpi pakhat ih *hotel* pakhat ah ka thleng. Thlatang laifang a si ih, khua a dai nawn. Varanda ah nitlang ai pahin khua ka cuan rero. Culaifang ah mi pakhat cu ka umnak *hotel* lam panin a ra. Ka hnen a thlen tikah ka umnak ih si peng 35 hrawng hla ah thusim in ra sawm. Kei khal in 'awle' ka ti ih, a mawtaw sungah kan pahnih in kan lut. Mawtaw cu cak zetin a mawng ih, ka tih deuh ruangah nuamte deuhih mawng dingin ka sim.

Cutikah anih cun hitin i ti. "Hitluk cakah ka mawn hi saya pa, tih hrimhrim hlah aw. Ka nunnak cu thinnawmlonak le buainak nasazetin can reipi a rak cimbuai zo. Ziangkim hi a tih in ka rak tih a si bik. Mah le mah rinawknak hi ka rak nei hrimhrim lo, ka thin hi a bang hluahhlo ringring. Curuangah, ziang hna ka tuan khalle ka hlawhtling thei dah lo. Asinan, tu ah cun cuvekin ka um nawn lo. Cin le dan tha pakhat ka thlun

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ih, tu ah cun ka thinlung hmaisai hmuahhmuah an hlo theh zo. Ziangkim ah mah le mah rinawknak ka nei tha tuk zo,” tiah a ti. “Na tidan in sim hnik aw” ka ti tikah a mawtaw hmailam, thalang hnuaiih a thlai mi cu in hmuh. Cuitlun ah bawmte pakhat sungih a ret mi caphekte pakhat khal a hun phawrh. Cui caphekte cu a cep ih, a thlai. Cui caphekte par ahcun “Rinngamnak na neih ahcun ziangkhal a cang thei theh” (Mat. 17: 20) timi cangan a rak um. A *motor* mawng phahin caphek dang pakhat i hmuhsal ih, “*Pathian kan lamih a tan ahcun zozo in dodal thei ding!*” (Rom 8: 31) ti mi a rak um lala. Cui hnu ah hiti’n a rel bet.

“Keimah cu thilri zuar ih vaktawi theu mi ka si. Mawtaw fate to in ka vak ih, inn khat hnu inn khat thil zuarin ka pal vivo. Cutiuh ka vahtawih rero laiuh ka ruah mi cu – kan *khawruahnak* hi a si. Mi pakhat cun a thinlung ah ziang thil khal a sezawng hlirih a ruah ahcun a nun pumpi a hnaihnawk ding ih, a hrangah zianghman thathnemnak a nei lo ding sikhawh! Thathnemnak a neih lo lawng si loin a parah siatnak nasazet khal a thleng thei ding. Keimah rori khal a tha lozawngih thu a rak ruat theutu ka si. Hmun dangdang ka feh sukso rero lai khalah cuvek thinlung cu ka pu vivo. Mi dang tlinlonak le siatnak zawn ka theih mi pohpoh ka ruat phah vivo. Annih in le zianghman an rak thei fawn lo, keimah le keimah ka hremaw rero vekin ka thei-aw. An hlawhtlin ka hmuh le a si lozawngih rellang teuteu ka tum. Ka thaw hi a pihin a pit hluahhlo.

Asinan, hi dan thar ka theih mi ka thlun veten ka khawruahnak le ka thil hmuhdan hmuahhmuah a danglam theh. Mawtaw mawng phahin caphekte parih ngan mi cu *byheart* seksek ko ka siar rero. Rinhlelnak

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thinlung le dungsip duhnak thinlung ka neih mipawl cu semhlo mi bangin an hlo thluh viar! Tihnak le tvisual pang phan ruangih ka tham le ka dai ngam lo mipawl cu tu ahcun raltha takin ka tham ngam zo. Ka nun thlengawkdan ka dungkhirhsal rero tikah keimah le keimah hman ka mang a bang lamlam. Keimai' nuam ka ti vial lawng hmanin a tawk hrih lo, ka hnatuan ziangkim ah hlawhtlinnak ka hmuh phah sinsin. Ka rualpi pai' hman mi dan hi a tha nasa. A thinlung sungah Pathian thu a phunphun a ruat. Pathian ropitzia, a huham le a thiltitheiziapawl lawnglawng a ruat. Thinlung siava le khawruahnak dik lo ra lut ding pohpoh a rak hnawl. Phun dangin sim sehla, a thinlung sungah Pathian thu lo cu thu dang a tlem lo tinak a si. Thinnawm lonak a phunphun le thinnaunak a rak neih mipawl cu a ruatin a ruat duh nawn lo.

Cutikah a sunglam ih cahnak thup a neih mipawl cu an hung langsuk ciamco. Thinnawmlonak le thinnaunakpawl hi kanmai ruah duh le duh lo parah a thumaw. Tihnak le huphurhnak thu, lole, thinnaunak le beidawngnak ding lam thu kan ruah ahcun cui khawruahnak cun kan nun in neh cuahco mai ding. Ziang khal tuah mumal loin kan her rero men ding ih, ni khat cu a lakin a liamral mai ding. Kanmai hrangah thathnemnak a um lo tlunah, kan kiangkap minungpawl hrangah siatnak kan thlen rero men a si.

Thinlung fumfe zetin Pathian ih pek mi cahnak hmangin ziangkim ka ti thei ti thinlung nei dingin caphekte ah simaw, khuitawk ah simaw, ret in, kan thinlung hi cawm ringring sehla, a thazawngin ziangkim an ra thleng mai ding. Kan nun a hlim lohli ding, kan tuah duh mi kan tuah taktak mai ding ih, tikcucan saupi hi reilote sung

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

vek a si mai ding. A hlan ahcun a thiltitheinak le cahnak huhampawl cu meiling, vutcam ih a khuh theh vek khi a si. Asinan, a thazawng ruahnak a hun neih veten vutcam cu a hlo theh ih, meiling vampi hung suak vekin cahnak huham thawn, thazang thar nei in a hung umsal. Curuangah, mah le mah rinawklonak thinlung hi minung nun in siatsuahtu biktu lakah a tel tengteng ding. Phunsang tlawng pakhat ah thinlung lam thu zirnak (*psychology*) thawi pehpar in tlawngta 600 hnenah thuhla an hliakhlai. Tlawngta (zirlai) pakhat sinak ah an nun buaitertu bik ziang a si ti ngansuak dingin an ngen. Cutikah, 100 ah 75 (75%) tluk cu mah le mah rinawklonak cu an nun hnaihnaawktu bik le an doneh thei lo mi a si tiin an hmusuak.

Hi tlawngtapawl lawng si loin mi hmuahhmuah nunnak ah harsatnak kan tawn bik mi cu mah le mah rinawklonak hi a si. Hmun tin ram tinah mah le mah khal, mi dang khal rinhlelnak nei in, *ka tithei ngai lo ding, ka tlin lo ding* tiin dungsipnak le thinnaunak in hringnun a zel ringring. Mai liang parih a Thumaw mi hna le tuanvo pek mi khal ka tlin lo ding tiin rinhlelawknak thlarau in mi a zel cingcing ih, ringnganak tlasam dingin mi a tuah ringring.

Curuangah, mi tampi cu hmailam pan thei loin an umhmun ah an ding cuahco men. Mi hrekkhat lala cu tih le phannak le dungsipnak thinlung an neih ruangah hmantlak loin anmah le kel in an um ringring ti a si. Pathian pek mi an cahnak thup cu hmangsuak thei loin a pilhlo men. Thanaunak le beidawngnak hlirih an nun a khah ruangah an tuah lo ding lamlam an tuah phah riangri. An dinhmun an theihawk veten tlansuahnak lamzin a rak um ti khal an hmu mai ding. A tlansuak

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

lohli pawl in malsawmnak an dawng lohli ih, tlansuahnak cang thiam lopawl hrangah siatnak a thleng sinsin ti langhngan in kan hmu thei.

Ni khat cu kum 52 mi thawn thunuam kan reitlang. Anih cu mi beidawng zet pakhat a rak si ih, nasa zet in a thin a nau. “Nun man khal ka nei nawn lo, ziangkhal ka tuah le hlawhtlin ni ka nei dah lo; ka hrangah ziang hmuahhmuah hi sunnak hlir an si,” a ti. Cutikah kei cun, “Ziang hmuahhmuah maw!” tiin ka sut. Anih cun, “Si e, ziang hmuahhmuah a si mai, ka nun pumpi hi a siat theh a si bik mai,” tiah i sawn. “Ka nunnak ah zianghman a tang mi a um nawn lo, ka cem viarviar a si mai, hmailam ruahsanak khal ka nei nawn lo. Ka kum a upa zo fawn ih, ka hmakhua hi a pih in a pit bep bep in ka thei,” tiah a ti bet.

A dinhmun ka zoh rero tikah ka thin a nuam ve lo. A tuar bik mi harsatnak cu thil dang a si lo; zumngamnak a neih lo ruangah a thinlung a nau tuk ih, a nunnak in a tuar rero a si ti fiangten ka theihsak mai. Cui khawruahnak cun thil ziangkim hi a sinak vekin hmu thei nawn loin a si lozawng hlirin a hmuh phah thluh. Curuangah, a sungih thiltitheinak huham a neih mipawl cu hmang thei nawn loin an caurau thluh hi a rak si.

Cahnah pakhat ka la ih, “A tha, hi cahnah parah hin na neih lai mi pohpoh hun ngansuak hnik ke,” tiah ka ti. Anih cun, “Ngan khal sehla a lak men, keimah ah zianghman neih mi pakhatte hman ka nei nawn lo ka lo ti zo kha, saza pa,” i ti lala. “Ziang a va si khalle na neih lai mi vial tal kan ngansuak phawt mai ke aw. Nupi teh na nei maw, na nupi thawn teh nan umtlang lai maw?” tiah ka sut. “Ziangruangah saw cucu! Ka nupi thu ahcun rel ding zianghman ka nei lo, kan neihawknak kum 30 a

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

kim zo ih, ziangvek dinhmun kan thlen khalah pakhat le pakhat duhdawaw zetin ka um?” tiah i sawn. “A tha, cucu ka hun hmnsin ke aw.

Cuti rori in na nupi thawn nan duhdaw aw ih, nan umtlang sikhaw, fate teh nan nei maw, fapa paziat, fanu paziat nan nei?” tiah ka sut. Anih cun, “Nei e, pathum kan nei. Kan fatepawl hi an fim zet, ka tha a nau can khalah thazang in pe ringring ih, ka hngilh dah lo. “Papa, kan lo duhdaw zet, na kiangih um hi nuam kan ti zet, kumkhua na kiangah kan um ding maw!” in ti theu.

“A tha tuk, hihi a pahnihnak ti aw! Na fate pathum cun an lo duhdawt zet ih, na kiangnai ih um khal an khawp lo sikhawh, rualpi tha dang teh na nei maw?” tiah ka sut lala. “Nei e, rualpi tha khal ka nei hnuaihni, ka parah an tha zet sapbai. Ka tulnak ihpiangah in bawm thei zet theu nan, tui ka harsatnakpawl lawngte in bawm thei lo e,” i ti. “Tu hi a pathumnak ti aw! Rualpi tha na nei, an lo duhdaw ih, na harsatnak khalah an lo bawm theu. Cuti a si ah teh nuncan ziaza lamah teh harsatnak na nei maw? Thil tha lo tuah mi teh na nei pang maw?” tiin ka sut lala. “Nei lo e, cuvek mi duh lozawng le thil tha lo ka tuah lai ka thei dah lo, mitha vek cun ka hmuaw sokhaw,” tiah i sawn.

“A tha, a palinak ti’n ka rak hmnsin ke aw. Thil soal tuah dah lo, nuncan mawi le tha na nei si, na harhdamnak lam teh ziangsaw a bang ke!” ka ti. “E, ka harhdamnak cu tha zetin ka thei-aw. Ka nat lai khal ka thei dah lo, tu khalah ka damcak lallel in ka thei-aw. Harhdamnak lamah cun duhthusam ka si hrih,” a ti. “A tha tuk, a panganak ti’n ka hmnsin ke aw! Asile, Pathian teh na zum maw, sakhaw lamih na dinhmun teh ziangvek ha?” tiin ka sut lala. “E, Pathian cu ka zum

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

lawlaw, a thiltitheinak khal ka zumhnget. Amah in i humhim lo sehla hivek dinhmun hmanah ka um thei nawn lo ding,” tiin thatho zetin i sawn lala. Cutikah kei cun, “A tha, ka rual, na neih mi hmuahhmuah pakhat hnu pakhat in kan zohsal hnik ke aw,” ka ti.

- Nupi thate na nei, kum 30 lenglo nan umtlang zo.
- Na kiangnai ih a um ringring mi fate unau thum na nei.
- Na tul can ihpiang lo bawm theitu ding rualpi tha na nei hnuaihni.
- Nuncan ziaza tha nei, ningzahnak ding pakhat hman na nei lo.
- Na taksa harhdamnak lamah duhthusam rori na si.
- Pathian le sakhaw thu lamah rinsantlak zet pakhat na si.

Cui ka ngansuah mi cahnah cu a hnenih peksal ka tum. “Ka ngan mi hmuahhmuah hi pakhat teten, ciamciamten siarsal aw, hitawkih tel lo, na neih mi mankhung tampi ngan ding ka thei lai. Nangih i sim tikah ‘zianghman neih mi ka nei nawn lo’ na ti fawn si,” ti phahin cahnah cu ka pe. Ningzak deuh nawn in, i hnihsan. “Hi hmuahhmuah hi ka nei lai ti ka rak ruat dah hrimhrim lo. Hiti a si ahcun ka dinhmun hi cutlukin a rak se lo a si hi! Rinawknak thinlung nei in, ka zuamsal thei a si lo sawm!

Mah le mah zumngamnak thinlung ka neih ahcun ka tumtah mipawl ka tuahsuak thei ko lo ding sawm!” a hun ti puppi. A tivek cekci in a thinlung a pacangawtersal ih, nasazetin a hun zuamsal. A rinhlelnak le thanaunak thinungpawl a hlawnhlo theh. A harsatnak thup, a nun hnaihawktupawl hmuahhmuah neh in, a sunglam ih cahnak huham thawn a nun a hung danglamsal famteh!

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Thinlung lam sibawi (*psychiatrist*) Dr. Karl Meanninger khalin hi thu hi dik a ti thu a thusimnak ah a rellang ve. “Thil thleng tampi hnak khalin thinlung khawruahnak hi a thupisawn” tiah a sim. Na nunnak ah cucu ‘**a dik rori**’ na ti thei lai hlanlo hi thu hi sal nawn rero aw. Ziangvek harsatnak le buainak na tawn can khalah beisei ding zianghman um nawn lo khawpin thil zianghman a thleng dah lo ding.

Kan parih thil thleng mi pohpoh a cohlandan kan thiamdan ihzirin kan nunah sullam an nei ti na pawm thei a thupi tuk. Cutlukih thil thupi a um lo ding titluk a si. Thil pakhat khat kan parih a thlen tikah a tuah theidan ding lam ruat hmaisai loin ‘*ka ti thei lo ding, a cang thei lo ding*’ tiin kan thinlung kan thlahphawih lohli mai theu. Cucun hlawhsamnak le beidawngnak ah in hruai theu. Khatlam ah, ringgamnak thawn, a si thei dingzawng ih mi in an thlir tikah hlawhtlinnak le lungawinak an hmuh phah ih, an hnatuan tiangin a tluan phah sinsin.

Mi pakhat, funghreu ih bawhlung thawi lehnak (*baseball*) lamih hotu pakhat ka tawng dah. An lehnak lamah cun rinsantlak zet a si, lehthiam ciamco a si lo nan, danglamnak zawnte a nei ve. A thilti mi pohpoh ah mi phur thei zet, a thazawng ih thil thir thiam mi a si ti ka thei. A rualpipawl in a si lozawng lamih thil an thlir tinten a duh lo, thu a phunphun a sut hai ih, an thil thlirdan tampi cu anmah khalin an duh leh lo theu. Curuangah, an khawruahnak dik lo le a sezawng ih an hmuh theu mi cu an theih cingin simaw, theih lemlo khalin simaw, hlawnhlosak a tum. A thazawng ih thil an hmuh thiam theinak ding lamzin a phunphun a hawlpi theu.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Hringnun lamtluan ah buainak le harsatnak pakhat khat kan tawn ih, kan rak cohlan tikah kan thinlung putdan hi a thupi hmaisabik theu. Cui buainak cu ziangtiih relrem ding a si ih, buainak tawngtu cu ziangtin kan bawm thei ding ti lam ruat loin, zo simaw vun mawhthluk ta ciamciam; cuitlunah a beidawng ciazawng ih hmuh tum hrimhrim cun buainak a sawng zangkhai thei dah lo ding. Buainak a um ti hmuhngah hnu khalin santlaihnak nei nawn lo, a san le a vang lamih buai ciamco khi thil tul lo mi a si. Cuvek mipawl cu a tlangpithu in a thimzawngih thil thlir theu mi an si duh. Cuvek khawruahnak cun that lam hnakin sunnak lamah mi a hruaisawn.

Curuangah, sunnak le hlawhsamnak na tawn tikah na thin nau lo dingin daiten to aw la, na cahnak le tlinnak na neih mipawl ciamciamten cahnah parah ngansuak aw. Na thinlung a lo hnaihawktu ding lawngte ngan duh hlah. Kanmah in dodaltu le in hnaihawktu lam kan ruah ahcun kan thin a nuam dah lo ding. Kan thazang khal a cak thei fawn lo ding. Thinhengnak, hngirteunak le beidawngnak lamah kan nun a fehsawn ding ih, kan tumtah cia loin thil tha lo tiang kan tuah phah pang ding. A se lam khalah, a tha lam khalah kan khawruahnak cun kan nun pumpi nasazet in a hruai.

Rinhlelnak le thinnaunak thinlung neh thei dingih a cak bik mi lamzin pakhat cu thiltitheinak huham sang bik a neitu le kan kiangnai ah um in, kan tulnak ihpiang in bawm dingih a ralring ringring mi *Pathian rinsan* hi a si. “Pathian le a huham thiltitheinak cu ka kiangah a um ringring” tiin salsuak theu aw. Cucun thazang thar a lo pe ding ih, zumngamawknak thinlung khal a lo neihter

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ding. Na zumngam zatin na thiltitheinak cu na hmangsuak thei ding.

Hi zumngamnak nun hi ni tin na nun le na khawsakdan ah a takin na hmangsuak thei ding. Sunnak le zatlaknak lam thu simaw, thinhengnak le lungkimlonak thu lam simaw, na ruah ahcun sunvu in na nun cu a nuam lo ding a si mai, hna na tuan khalah na lung a hmui thei fawn lo ding. Thinhengnak le phunzainak ding dangdang khal na hmusuak vivo mai ding. Cuti si loin zumngamnak thinlung, a sezawng ih hmuh ding thil a um tik khalah a thazawng ih vun hmuh le a se mi khal a thatsalnak ding ruahsan ih hna na tuan ahcun na nun a hlim ding, na tha a tho sinsin ding ih, hna na tuan mi parah na di a riam sinsin ding.

Na tuan tam poh le na lungawinak a sang sinsin ding ih, mi dang khalin hmuh nuam an lo ti ding. Phunzai phah le thinheng cingih na tuan ahcun na tuan tam poh le na thinheng a sosang sinsin ding ih, thil tha tuah vek si si in, nangmahte na hremaw rero tinak a si ding.

King Basil in hitin a rak sim dah. “Raltha zetin um mai aw, Pathian le a thiltitheinak cun a lo runhim ding” tiin. A thusim mi a dikzia cu tui kan rel mi hmuahhmuahin an langter. Mah le mah zumngamawknak, zumnak hngetkhoh nei in, tih le phannak na neih lo ihpiangin thazang thar na nei ih, hlawhtlinnak lamzin na zawh rero tinak a si. General Stonewall Jackson khalin hiti’n awkam khatte a rak thlahsuak ih, sullam a nei zet. “Ka hlawhtling ding a titu hmuahhmuah an hlawhtling ih, tihnak le huphurhna thawi an nun a hmangtu pohpoh an hlawhsam. Tihnak thawi a khat mi na thinlung duhnak kha thlun hlah, zumngamnak na neih mi thu kha thlunsawn aw,” tiin.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Vawikhat cu raldonak ah Jackson cun theihtawp suahih do a tum laiah a ralbawi pakhat cun an do ding mi a huphurh tuk ruangah do lo dingin a ngen. Cutikah Jackson cun cupai liang pawk pahin, “Tui ka tumtah mi hi tih a nung tuk ti ka thei ko. Asinan, tihnak lam thu kha a ruahin ruat hrimhrim hlah, kan doneh ding ti lawng ruat mai aw,” tiin tha a pe. Minung nunnak ih a pawimawh zet mi thuthup pathum a um, cupawl cu: *thinlung taktei mai biak mi sakhua pawkhnget, mah le mah rinsanaw le buainak le harsatnak in in neh lo ding ti thinlungput* hi an si. Cupawl kan neih hnuhnu cun rinhlelawknak le dungsip duhnak thinlungpawl khal an hlo theh ding.

Kum tampi thinlung bang le rethei zetih a umtu mi pakhat cu a biak mi sakhaw thuhla an ngan mi a tam thei bikih siar dingih fawrh a si. An ti vekin a siar nasa, tuah ding an ti mi pohpoh a tuah theh. Cutikah cun a nun cu a danglam nasa, a khaw thlirdan a danglam ih, thazang thar thawn a nun a hmang thawk thlang. Thinlung rethei le zawnzai zet cu tu ahcun miaipuang thei, mihlawhtling le a thinlung thiante ih thil thir thiam, mi ropi pakhat ah a cang. ‘Zianghmanlo vekih theiaw ringring kha mi thupi zetah a cang. Mah le mah rori hman zumaw thei nawn lo kha zumngamnak thinlung thawn a nun lamtluan a hmang thawk.

Asile, mah le mah rinsanaw thei dingin ziangtinha kan tuah ding? Thinnaunak le beidawngnak thinlung hlawnhlo ih, zumngamawknak thinlung nei dingin thu 10 hi khaikhawmnak phunin kan tarlang ding.

1. Nangmah cu mi hlawhtling thei le thazang cahnak a neitu vekin na thinlung mitthlam ah hmuaw ringring

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

aw. Mi hlawhsam le zianghman thathnemnak nei lo vekin nangmahte hmuhawk tum ringring hlah. Mah le mah rinhlelawknak, a sezawng ih thil hmuh theinak le a cangthei lo dingzawng khawruahnak cu na nunnak ihsin hlawnhlo aw. Cuvek thinlung a hung suah tinten rak doneh lohli aw. Tui na dinhmun cu a rak se tuk zo a si hmanah talsuahnak lamzin a um thotho lai, na hmailam ah hlawhtlinnak in a lo bawh ringring ti hngilh hlah aw.

2. Hlawhsamnak ding le dungsipnak ding thinlung a hung suah tinten a tha lam in rak silkhat cingcing aw, lole, a lo neh leh tata pang ding.
3. Na cahnak huham a lo hnaihnaawktu ding, buainak lam le thil a can thei lonak ding lam thu cu ruat duh hlah. Na ruat pang a si hmanah a mal thei bikin siseh. Cuvek lam khawruahnak cu ngaisang hrimhrim hlah. Buainak le harsatnak na neih mi cu a zamrang thei bikin relfel tum aw la, na cahnak huham cu thahnem zetih hmansuah tum aw.
4. Mi dang pakhat khat khi cuti emem in ngaisang mai hlah aw. An hnen ihsi zir ding na hmuh le zirsawn aw. Thiltitheinak na neih mi le na hmuh mi pai/nui thiltitheinak kha an bangaw lo men thei sokhaw. Annih hmuah rinawknak an nei ih, thil an ti thei tiin ngaisang mai hlah, nangmah khal cutiuh um thei mi na si ve. Nangmah vekin tihnak le rinawklonak thinlung nei, minung an si ve.
5. Hi thu hi ni khatah vawi 10 rori in sal aw. “Pathian kan lamih a tan ahcun zoso in dodal thei ding!”. Hi cabu na siar lai asile hun bansan duak awla, vun sal hnik. Zumngamnak thinlung thawn siar rero aw.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

6. Tui na hnaturan lai mi, buainak le harsatnak na tawn mi parah ‘ziangruangah hi hna hi ka rak tuan, ziangtin ka neh thei ding’ tiin mithiam pakhat khat sutrawn aw. Kan sim zo bangin buainak kan ti mi hi kanmai buainak a sisawn theu ruangah nauhak lai ihsi kan hmuhtawn mi in ziangtluk in hnaihnaawk ti khal hmuhsuah theih a si.
7. Hi thu khal hi ni khatah vawi 10 tal na awsuak in siar aw. “Pathian thiltitheinak rinsan in ziangkim ka ti thei” ti hi. Thinlung retheihnak le rinawklonak hmuahhmuah neh theitu cu Pathian lawng a si.
8. Na sinak le na thiltitheinak dik tak cu zep loin hmnsin hnik aw. Na si zonak ihsin 10% khaisang lala aw. Nangmah le nangmah kha a si lo tuk lawmmam in ngaisangaw ciamco hlah. Asinan, nangmah le nangmah thupi zetin retaw aw. Mah le mah thupi zetin retawknak ihsin thiltitheinak huham a suak theu.
9. Pathian cu na thinlung zaten rinsan aw. Pathian na rinsannak ihsin mah le mah rinsanawknak khal a suak thei. “Thu dik cu hawl aw, mah rori in kan hmu ding” ti thufim a um vekin nun lamtluan ih buainakpawl hi mah rori-ih neh ding an si.
10. Ziangkim ah Pathian le a thiltitheinak huham hnuaiih um na si ruangah ziang hmuahhmuah ah nehtu na si thei. Neh mi si dingin na nun pe siang hlah. Pathian thiltitheinak in na nunnakah hmuh theih, tham theih in hna a tuan thei ti hngilh hrimhrim hlah.

%%%

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Miharhdam kan timi khi nat nei lo
tinak lawng a si lo,
* *A thinlung a dam ding,*
* *A lungput hrimhrim a*
thianghlim ding,
* *Mi dang zawn a ruat*
thiam ding.

MINUNG CU

Rawl ei loin **ni 40** tiang a dam thei.
Tidai loin **ni 4** a um thei.
Thawthaw loin **minit 4** a um thei.
Ruahsannak nei loin **sekan 4** lawng a dam thei.

%%%

Bung 2

**HUHAM CAHNAK CU THINLUNG
IHSIN A RA SUAK**

Zing khat cu TLEIRAWL, kum 13 hrawng cu zing khawm tiak ah ka hnenah a ra ih, hitin thu i sut. “Peale, thu lo suh duak ka duh ih, a ngah maw? tiin. “Um hrih duak, mi an tamtuk deuh lai, tawkfang le aw,” tiah ka ti.

Mi an kiamdeuh tikah, ka thinlung sungah cun a tlawngkainak lamah maw, a rualpipawl thawn maw, harsatnak pakhat khat a nei si pei maw! ti ruat phahin, “Nute, ziang thupawi saw na neih?” tiin ka hun sut. Ka

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

zum ban lopi'n, "Keimai hrangah si loin, ka nui hrangah si. Zan ah a itthat thei lo ciammam ih, ziangtiih bawm ding ti ka thei lo," a ti.

Cui thu ka theih veten ka hmuhtawn zo mi thil pakhat ka thinlung ah a hung lang puppi. *Hotel* pakhat ih ka thlen tum, rualpi pathum thawn thawhhlam kan ei laiih zan an ihthat thu an rel mi ka vun mang. Pakhat in ihhmuh kathawtei a ihthat thei lo ruangah zinglam ah a harhfm thei lo thu a rel. "Ka ihthat hlanah thuthang ka ngai ruangah a si men thei, ziangah tile, zanlam thuthang hrimhrim cu thin nawmlonak hlir deuhthaw a si si," a ti. Thinlung nawmlonak ruangih ihhmuh thaw thei lo a si hmang. A dang pakhat cun, "Ihzawng ih khawfi na in ruang khalah a si thei sokhaw," a rak ti bet. Mi dang pakhat lala cun, "Kei cu ka itthat thei nasa. Zanlam thuthang khal ka ngai ko, ka ruat bet rero ko, thuthang an than mi khal ka zoh ko. Asinan, ka itthat hluahhlo thotho. Ihthat theidan ka zir ih, itthat thei lo tivek ka nei lem lo," a ti. Cuti a ihthat hluahhlo theinak san simfiang ding an ngen bet ruangah hitin a sim hai.

"Ka tleirawl lai ahcun ka pa cu lothlo pa a si. Zan ihzik tinten kan sungten mileng khan ah kan tokhawm theu ih, Baibal in siarsak theu. Tutiang hin ka pai Baibal siar aw ka thei lai. Mi in Baibal an siar khalle ka pa ka vun mangsal ringring. Cutiih Baibal kan siar theh cun inn tlun ah kan kai ih, mithi vekin ka itthat hluahhlo. Asinan, ka hung pitlin vivo tikah Baibal siar le thlacam ka thlahdahaw deuhdeuh.

Fiangtei ka lo sim ahcun harsatnak le buainak ngaingai ka tawn can lawngah Pathian ka besal theu. Asinan, thla tam a liam hrih lo, ka nupi thawn harsatnak a phunphun kan hun tawn tikah cun Baibal siar ih thlacamnak nei

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ringring dingin thu kan bawtcat. Kan hun hman taktak ahcun ziangtlukin a hlawk ih, man a nei ti kan thei lohli.

Cutikah ihzawng tinten Baibal siar le thlacam hi kan thlahthlam siang nawn lo. “Ziangruangah, ziangtivek in a um?” ti fiangtei sim ka thiam lo nan, kan ihhmuhka cu a thaw hlunhlo ringring. Baibal siar le thlacam cun kan nun a nuamter ih, thinlung hahdamnak khal kan neih phah. Mizan tla cu ka ihzawngte ah Sam 23 cu ring nawn in ka siar ih, ka di a riam zet, ka hna khal a ngam sinsin”.

Ka hmuhtawn mi le ka nunpi mi thu hi cui tleirawlte cu ka sim. Thaten a rak ngai khiaukhi ih, a lung a lut zet a si ding, a lu a su ih, “Ka nu ka va sim ding,” ti phahin a fehliam. Lehnu ah ka hnenah a ra ih, a nu khalin hivek rori in a tuah ve zo, ihhmuh thawtnak sii ei khal a tul nawn lo. Ihzikzawng ah thinnuam lo le helhkam tukih um khal a tul nawn lo. Thinlung hahdamtei a um hnuhnu cun ihthat lo a theih lo. Ihzawng ah thinnawmlonak maw na zoh ih, na ngai ding, thinnawmnak lam thu? Khui na hril deuh ding?

Hi thu ih in khihhmuh duh mi cu ‘thinlung putdan thleng’ hi a si. Thinlung thleng thei dingin nasazetih zuam a tul, a har na ti deuh ding nan, kan hrangih tha ding a si ahcun thleng thei dingih zuam tento ding a si ko. A tirih kan thinlung putdan vekih kan um vivo ruangah thlengawkw cu thil duhning le awlsam khal a si lala thei. Thinlung helhkam tengteng le phurrit teitei ih um cu zokhal in kan duh lo ding. Thindaite le hahdamtei um cu mai nun lamtluan hrangih a thathnem lawng si loin Pathian duhdan le a pawmtlak khal a si. A si lozawngih khua kan ruah ah siseh, mi dang parah

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

engtainak thinlung kan neihah siseh, lole, huatnak thinlung thawn mi thatlonak lam kan ngaihtuah tikah thinlung hahdamtei um a theih lo, ihhmuh khal a thaw thei lo ding.

Himi thu ka rel tikah khua pakhatah thusim in sawm ih, cui ka hmuhtawn mi ka vun mangsal. Thusim dingin dawnsang (*platform*) parih ka kai a cu zikte thlang. Culaiah mi pakhat, manhlap nawnin i ra pan ih, “Thuhla lo ruah ding ka nei ih, ziangtinha si ding?” tiah a ti. “Tu rori hi thusim dingin *platform* ah ka kai thlang ding ruangah ka thusim theh tiang i rak hngak tento aw,” tiah ka ti. Cuticun thu cu ka sim, ka sim lai khalah ka theih ding ceu in thawmvang a run nei phahphah. Thusim ka theh ih, kan tiak tikah a hmel hmuh ding a um nawn lo; a rak tlung hlo zo a si hmang. Asinan, i rak biak pekte ah a *name card* (a hmin le umnak thu ngan mi) i pe ta. Cui *card* ihsi ka thlirdan ah hi pa hi cui khawpi sungih mi neinung le thiltithe deuh a si ding ti ka zum.

Kan tiak tikah cun khua khal a sim thlang ih, ka thlennak *hotel* ah ka tlung vurvo. Ka *room* ka thlen fel veten biak i duhtu, ka biak ngah lo ruangih ka thin nuam lo cu ka ko lawlaw ding ih, kan be-aw thei ko ding tiin fawn in ka hei ko. Keimai fawn ti a theih cun a mang a bang nasa. Ka man lo tuk ruangih be man lo ka si thu i theithiam dingin ka hei simfiang.

“Zirhtupa, khati lo biak ka duhnak san cu nangmah thawi thlacamtlang ka duh ruangah a si. Nangmah thawi thla kam camtlang ahcun thinnuam hnangamten ka um thei rori ding ti ka zum,” tiah a ti. Cutikah kei khalin, “Si e, hi fawn sung khalin kan camtlang thei sokhaw,” tiah ka ti ve. A mang a bang nawn si hmang, awn-ai loin a um khuaukhi lawk. “A cang thei sokhaw, fawn timi cu

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

pakhat le pakhat thuhla theiherawknak phun khat a si. Hmun khatah kan umtlang lo nan, fawn hmangin kan duhduh kan tuahtlang thei sokhaw,” tiah ka hei sim bet. “A tha, zirhtupa, keimai hrang rori ah thla in camsak aw,” tiin *fawn* sung ihsi thlacam khal a pawm thei thlang.

Cutikah kei khal ka mitsing in, amah thawi umtlang vek rori in a hrangah thla ka cam. Ka thlacam aw cu anih khalin a thei ih, Pathian khalin a thei ti ka ringhlel lo. Ka thlacam theh veten, “Nang teh na cam ve lo ding maw?” tiin ka sut. Asinan, zianghman i sawn nawn lo, a dai khepkhi. Tawkfang zet ka hngah hnuah a tah awn ka hi thei, ka fawn khal thla loin ka ngai ringring. Cui hnuah, “Lo biak ka tum rero nan, ka aw a suak thei lo, in rak theithiam aw,” tiin a tah awn ring deuhdeuh in ka thei. “Na khawptawk in, na diriam rori in tap aw, na tah na theh veten thla na cam pei cu maw!” tiah ka ti. Na harsatnak hmuahhmuah kha Bawipa sim theh mai aw. Fawn sungah cun Pathian siar lo zohmanin na aw an lo thei lo ding, an thei a si hmanah a pawinak a um lo; kanmah pahnih khal zohmanin ‘zo an si’ ti in thei cuang lo ding,” tiah ka sim bet.

Ka sim vekin a hun cam thawk ve thlang. A cam tir ahcun thlahrungaw zet le tih cingin a cam nan, malte a rei deuh tikah cun phur emem in a thinlung sung thu a phawrh ciamco. Mi a huat le mi ih an huat thu, a beidawng thu, a sunral thu le nunau mipatnak lamih a nuncan dik lopawl tla a phuangaw ciamco. “Bawipa, keimai hrangah thil tampi i tuahsak mipawl ka thei thluh, asinan, Na hrangah kei cun pakhatte hman ka lo tuahsak dah lo. Ziangvek misantlailo so ka si ti khal i thei tuk. Ka nun thawpitzia le harsatzia hi na hmu theh

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ko, ka naa hluahhlo in ka theiaw a si bik, Bawipa, in run bawm aw,” tiin thla a cam.

Kei khalin thlacamnak in ka hei bawm ve. “Bawipa, zangfahten hi tlangvalpa tei nun harsatnak ah hin hngam daihnak run pe aw” tivial lawng ka sal. Thawmvang zianghman ka thei nawn lo lala. Asinan, tawkfang zet hnuah a thlacam au-aw ka theisal ih, cui au-aw cu ziangtik hmanah ka hngilh thei nawn lo ding. Hitin a ti, “Ziangruangah, ziangruangah? Ka nun sungril lam a thiangfai zo, lungawinak le thindaihnak in ka khat zo,” tiin supaw thei nawn loin a ausuak. Hi tlangvalpa hin thindaihnak le hngamnak a neih theinak dingah awkam tluangtlamte hmangin le a nun hnaihawktupawl hmuahhmuah ruat duh nawn loin Pathian hnen a pan ih, Anih khalin hngamnak le lungdaihnak laksawng a rak pe.

Sibawi hminthang zet pakhat ih a sim vekin, mi-na tampi natnak bulhrampi hi thil dang si loin an thinlung khawruahnak ihsin a si a ti. Thil dang zianghman an harhdamnak hnaihawktu dang an um lo. Sidawr (*drug-store*) ah an damnak ding sii hawl khal sehla, kan hmu cuang lo ding. Kei cun an damnak dingih ka theih mi Baibal bungcang ka tarlang mi cu Rom 12: 2 thu hi a si ih, siarsak loin anmah rori ka siarter: “... *nan thinlung tharter in thlengaw sawn uh,*” ti thu hi a si. Thatei an siar ih, an thinlung taktei an vun ngaihtuah hnuah, *kanmai thinlung lam a thupi tuk* a rak si hi ti an vun theihawk ngah veten hngamndaihnak in an nun a luahtat lohli. Cucun damnak le nunkhawnawmnak a thlen.

Thinlung hahdamtei um theinak karbak hmaisabik cu thinlung luaikhattu thil dang hmuahhmuah tanta in,

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thinlung a *kawlawng* ih ret hi a si. Hi thu hi a hmailam ah kaudeuhin kan rel leh ding nan, a thahnem ding ti ka zum ruangah hitawkah tawiten kan ngan thotho ding. Na thinlung lo luahkhat ih, lo hnaih nawktu thil tampi an um, hngirteunak, thinhengnak le mi mitkemnak khal an si thei, lole, na hnatuan tumtah mipawl na hlawhsam ih, na duh lozawngin thil a feh rero khal a si thei. Cucun na duh khalle duh lo khalle na thinlung ihsi thawkin na nun pumpi an lo zelbuai ringring. Cuvek lakih tlansuak thei dingin na rak zuam dah maw? Na rak zuam nasa zo a si hmanah na hlawhsam khal a si thei, cucun a lo buaiter sinsin ko ding.

Tu naite ah khan *Honolulu* feh pahin ‘Lurline’ lawng parah khawmnak kan tuah ih, thu ka sim. Tawkfang nawn ka sim hnuah hiti’n ruahnak ka pe hai: “Thinbangnak a nei mi hmuahhmuah lawng dunglam ah feh in, mai harsatnak cio phawrhuak ih, tidai sungih thlak dingin le cui an thlak mi cu tidai sungih a pil cuahco lai khal zohta dingin,” ka sim. Nauhak aa thiltidan a va bang zik ve ka ti-aw zuakzo. Cuticun sunvuten lawng cu kan to vivo.

Ka rinban lopin zanlam, simzawng ah mi pakhat cu ka hnenah a ra ih, “Zirhtupa, in fial vek rori in ka tuah ih, tuisun sunvuten ka phurrit hmuahhmuah an hlo theh, keimah rori khalin *hivek ih thil um thei tete* tiin ka mang a bang zet. Ka thinbangnak hmuahhmuah hlo viarviar dingin lawng dunglam ah cun feh in, tipi sungah cun ka thinbangnak hmuahhmuah cu ka va hlawn theh ih, a pilhlo lai khal ka hmu.

Cuitlunah, Baibal khalin thil fehliam cia mi cu thinglung ah pai nawn loin, hngilh lanta ding a ti thu tla a um a si lo maw! tiah i ra sim. Thungaiti ti ahcun na

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thinbangnakpawl cu nangmahte na hlawnhlo thei taktak lo ding; asinan, hi ka lo sim mi ih a tumtah bik mi cu thinlung hngetkhoh le tumruhnak ih thiltitheizia nan theih ding hi a si,” tiah ka rak sim. Khatlam ah, thinlung kawlawng riahhiah ih ret men cu a thahnem cuang lo lala, cui kawlawng riahhiah aiah thil pakhat khat talin a silhkah tengteng a tul. Thinlung hi a kawlawng ih ret theih a si lo, ret ding khal a si lo, a that khal a tha lo. Thinlung kawlawngpi in kumkhua na um thei lo ding. Mi tampi cu thinlung kawlawng in an um thei ding ti cu ka pawm, asinan, cuticun reipi an um lo ding, cuti an um pang a si hmanah a hlanih an thinbangnak le phurrit khan a run luahlan lohli thotho ding.

Cuti um pang lo dingin na thinlung kawlawng cu thinlung thianghlim le khawruahnak tha in silhkhat lohli sawn aw. Cutikah huatnak thinlung, mitkernak thinlung, thinbangnak le khawruahnak sualpawl cu dawihlo in an um ding ih, thinlung thar in a *luahkhat* lohli ding. A hlanih na thinlung le ruahnak hnakin thinlung thar cu a caksawn ding ih, thiltitheinak huham thawn a khat thung ding. A sullam cu, na thinbangnak le phurritpawl an hlawn theh hnuah cun aipuang, hngam le thinnuam zetin na um thei thlang ding tinak a si.

Ni tinten, thinlung nawmnak le ruahnak thianghlim pakhat khat pu dingin na tikcu neihsun hmang tum aw. A rei hlanah hmuh nawm na ti zet mi ram nuam le mawi na hmu mai ding. Thimnakah, Nitlak zawngah Ni in tlangkampawl a sun eng hemhem lai tla, zinglam ah tlangsang karlak ihsin Ni a hung suah lunlo lai tla, hawrkuam hring demdem lakah tuurual hngam zetih an tlangleng lai tla, lole, nauhakpawl zianghman

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

helhkamnak nei loih an tlang hliahhlo lai tla na mithlam ah vun cuangter awla, ziangtlukin na thin a nuam ding! Na thinlung nuamtertu ding thil pakhat khat ruat in simaw, na mithlam ah cuangter in simaw, na nun pumpi luahkhatter aw. Cuitlunah, awkam duhnung le ngainuam dingih na ruah mi tawngfang hun hawl awla, na awsuah rori in hun sal hnik aw, tu le tu hun sal hnik hman! Ziangtlukin awkam tha in thil a ti thei ti na vun theithiam mai ding. Cu mi na sal rero mi ihsin na thinlung a vung danglam ding ih, thin hahdamnak na vun co mai ding. A tir ahcun tih zik vekin simaw, a tul lem sawm ti thinlung simaw, na nei mai thei.

Asinan, cucu pahtlang awla, hun salsuak thotho hnik aw, na thinlung le na nun cu a danglam ruahro ti na thei mai ding. Remdaihnak phur thei awkam na hman tam ihpiangin nangmah ah malsawmnak a luangliam ding. Awka hrosia le thinhengnak awkam na tawngsuah tam ihpiangin a thupten nangmah na naa hluahhlo mai ding. Thinlung hahdamtei um na duh le awkam thlum le tha, remdaihnak phur thei awkam hmang tam mai aw.

Mirang tawngih *tranquility* (thinawmnak, hngamdaihnak) cafang tla hi sal nawn rero ding cafang a si. 'Ka lo theihthiampi, ka lo duhdaw, ka lung a awi, zangfahten, na fel, na thiam tivekpawl tla hi sal rero ding tlak cafangpawl an si. Na dam sungah vawi khatte hman mi dang parah hi cafangpawl lakih pakhat khat hman hmang dah lo kan si ahcun nun hahdamnak nei ding rual kan si lo hrimhrim! Tawngsia hin mi dang a natter lawng si loin a tawngtu lala khal natnak a thlen theu. Mi dang damnak le a tawngtui' damnak sii tha bik pakhat cu tawngkam mawi, hawihhawm, zaidam le duhnung hi a si. Kan Baibal sung khalah thinlung na le

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

kekkuai thawidam ih, nun hahdamnak thlen theitu tawngkam tampi a um. Cupawl cu na thinlung sungah lalut awla, na thluak sungah khum aw. Cupawl cu na taksa zate parah *balm* na hnihawk vekin an darh vivo ding.

Ralkap *pinsin zo (retired soldier)* pakhat in Korea ram ih thil thleng, amai tawnteh mi par ihsin hitin thu i sim. Mi pakhat cu a thinlung a kelkawi tuk ih, mi thu-el le a paih tuk; a thin le a sia in a tawi zet fawn. Vawikhat cu a rualpi pakhat in a kawrdip sungih cabu fate lasuak in, “Bill, na natnak hrangah damnak sii ka lo pe ding. Cucun a lo damter ding, nangmah hnakih sual ka rak si laiah kei khal i damter zo,” tiah a ti.

Cupa cun a thusim mi cu a lung tuk lemlo; asinan, a rualpa cun a sim peh vivo thotho: “Hi cabu hin nasa takin hna a tuan ding. Kum hnih sung lai hi cabu hi ka fehnak kipah ka keng ringring, asinan, zohmanin ziangah in siar lem lo. Kei cun ka siar tinte i ka nun i khawih tu, a si; cucu Baibal hi a si. Ka siar tikah ka duh mi bungcang tete ka hmingsin vivo. Ka hrangah a thahnem tuk, na hrang khalah a si ve ding,” tiah a ti.

Cupai thusim a theitupawl cun hi thu cu a va danglam ve! an ti. Thintawipa khal cu tohkham (*chair*) parah a ke suang thelthel in a to ko. A kiangkap mipawl in cupai thurel cu an lung a lut nawn ti a hmuh tikah hitin a ti. “Zan khat cu ka thlennak *hotel* pakhat ihsin a danglam zet mi tawnteh mi pakhat ka nei. Cui thil thleng ruangah tuini tiangin Baibal siar ka zawngsang tata. Ka hnatuan cu a tluang thei lo nasa. Hnatuan hawl pahin hi khawpi ka thlennak san a si. Zan ih ka umnak *room* sung ka thlen khalah ka thinlung a nuam thei lo, kim lo le thinnuam lo vekin ka um ringring. Cangan ka tumtah mi

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

khal ngansuak ngaingai thei loin ka um. Ka *room* ah ka lut thul, ka suaksal thul. Thuthang ca siar ka tum mengmang nan, ka thinlungah a lut thei taktak fawn lo.

A netnakah cun hiti um roero hnakin a hnuaiah ka tum ding ih, zu ka in ding ti'n ka ruatcat. Thinnawmnak hawl duhuh zu in tum ka si cu! Ka hnipuan ka thleng roero laiah kan bizu parah Baibal ka hun hmu dukdi. Angaingai ahcun tui hlan khalah ka hmu phahphah nan, a siar khal ka rak tum lem lo. Asinan, hi zan ngelcel cu Baibal siar duhnak thinlung ka hun neih ciamco cuteh! Ka hun kau ih, ka siar ngaingai. Sam 23-nak ngelcel ka hun kaungah. "*Tlimno lakah i bawhter ih, A thiang mi tiva kamah i hruai*" ti ka hun siar cu, vawi khat lawng hmanin ka duhtawk lo, ka siarsal leuhleuh. Ahmaisah ah cun a dingin ka siar, tawkfang in to phahin ka siar. Ka Baibal siar cu ka thinlung a lut deuhdeuh. "Ziangruangah a si pei, hiti ka um," tiin keimahte ka mang a bang.

Hi thu (*Tlimno lakah i bawhter ih, A thiang mi tiva kamah i hruai*) ka sal roero laiah ka vung itthat a si hmang. Minit 15 sung hrawng ihhmuh thaw hluahhlo in ka vung itthat. Ka hung thangfim cu zanvar ihhmuh thaw zetih itthat, ihhmuh khawp zetih harhfim verver vekin ka thei-aw. Cuvekih harhfim verver nawmzia kha tuini tiangin ka hngilh thei hrih lo. Helhkamnak um lo dinhmun ihsin thinnawmnak le nun hahdamnak ka co a si bik; keimahte hiti'n ka ti-aw. "A va danglam lawmmam ve! Ziang ka cang saw! Hivek nun danglam hi ka rak co dah lo a si lo maw!" tiin. Cuticun cui Baibal cu Bill kutih pe phahin, "Bill, hun ti ve hnik aw, a tirah cun kei khal ka zam deuh nan neta lamah cun dan ah ka neih thei mai. Hun ti ve hnik awla, a sinak na thei mai

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ding,” tiah a ti. A ti vekin Bill khalin a tuah ve tikah thinnawmnak le hahdamnak nasazet in a co ve.

Thindaihnak le hngam hiahhitei um thei dingin tidan dangdang khal a um thei. Cupawl lakih pakhat cu mi dang thawi nan biaksawnawkdan khi a si. Mi na biak ih na tawngkam hman mi, lole, na aw san le niam (*key*) khin lungawinak, lole, thinnawmlonak simaw, a lo thlen tengteng ding. Thinnuam hngamtei um na duh le awkam mawi le hawihawm hmang awla, thin nuam loih um na duh le awka sang le hrang hmang mai aw, nangmai hman mi vekin na nun ah a thleng tengteng ding. A thazawng ih thil ziangkim hmu thei le tawngkam mawi le \ha-ih mi biak hin na nun pumpi ah sulhnu a neither. A kelkawmzawng, a sawiselzawng le mawthlukzawng hlir ih thil na hmuh le na tawngsuak ahcun ziangtik hmanah na thinlung sungmuril ah thinnawmnak na nei dah lo ding.

Thimnakah, rualpi dang thawn hna nan tuantlang si bang sehla. Duh vekih hnaturan a tluan lo tikah zo simaw mawthluk ding hawl in, hmailam khalah hlawhtling thei lo ding vekih na um hrim ciamco ahcun na hlawhsam tlunah nan zaten nan thin a nuam lo sinsin ding; hlawhtlin leh ding hman beisei ngam nawn loin nan boruak a se vivo ding ih, nan tuantlang thei nawn lo khal a si thei. Curuangah, thinlung tluangtlam si, awkam tluangtlam si, hlawhsamnak le zatlaknak can khalih a thazawngih thil hmuh thiam hi a thupi tuk lawmmam, nehnak ralthuam tha zet a si.

Kan tawngsuah mi hi kan thluak ah a feh maw, kan thluak ihsin kan tawngsuah ding a ra suak ha ti hi theihfiang a har zet. Asinan, thilumdan tlangpi ah cun kan thluak hin kan tawng ding mi a ngaihtuah hmaisai

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ih, kan khawruahnak in a hrinsuah mi cu kan kaa in kan tawngsuak theu ti hi a si. Culaiah kan tawngsuah mi in kan thluak le ngaihtuahnak lam khal a khawih lala. Hihi thil fehtlang, then theih lo tluk an si, kan tawngsuak mipawl in kan nun a tham ringring kan ti thei. Atlunih kan sim zo vekin awka hrang le awkahro sia kan hman tikah kanmah lala kan thin a nuam lo mai vekin awka thlum le duhnung kan hman tikah kan thin a nuam in, kan hah a dam ti thu khin tawngsuak mi le nun (thluak) an sihcihawkzia a langter.

Mipangai hrangah cun tawng mawi lo le tawngsia kan tawng tinten kanmai' thinlung a nuam lo theu. Hihin khatlam khatlam (a rak tuartu le a tawngtui') nun a khawih paw theu ti a fiang. Tahthimnakah, kan upat hmaizahdeuh mipawl kan biak tikah zohmanih fial tul loin kan awkam a zangkhai ih, awka hrosia kan hmang lemlo, asinan, kanmai' dinhmun hnakin a niamdeuh, lole, kan thu in el ngam lotu dingih kan hmuh mi kan biak veten kan awkam a vung danglam vukvi mai theu khin kan thluak le kan awkam hi ziangtlukin an sihcihaw ti a theihtheih mai. Curuangah, thinhadamtei' (*a peaceful mind*) um kan duh le tawngkam duhnung, thinlung tluangtlam le a thazawngih thil hmuh hi a thupi tuk. Ziangkim deuhthaw a si lozawng lam hlirih thlir (*passivism*) hin minung thinlung hahdam thei lonak a thlen ringring. Awka suakin tawng lo khal sehla, thinlung sungah nawmlonak thupte a um ringring.

Cun, thinlung hahdamtei' um theinak lamzin pakhat cu daitei' um (*silence*) hi a si lala. Ni tin can tawite sung tal helhkamnak le thinbangnak lam thu si loin daitei um hiahhi tum hnik aw. Nangmai remtinak hmun fianhrial ah feh awla, to in simaw, it in, nangmai remtidan danin

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

zianghman tuah loin minit 15 sung hrawng daiten um hnik aw. Zohman be hlah, ca khal ngan hlah, a siar khal siar hlah. Thu na ruahsun mi a um khalle khungkhai tukin zianghman ruat hlah, na thinlung kha helhkam mi um loin ret hiahhiah men aw. A tirah cun a hardeuh men thei, asinan, hun ti tento tum thotho aw. Na thinlung tisuar fawn hlukhlo ringring kha um nawn loin, dai khepkhep ih um dingin zuam thotho aw.

A hrimhrim ah kan nundan hi zoh sehla thawm le vang a phunphun in kan nun hi a cimbuai ringring ti sehla a soal lo ding. Cetlam thiamnak (*electronic*) ruangah kan mit in, kan zoh, kan hna in kan ngai; zoh phah, ngai phah si kan si tlunah kan fehnak kipah mawtaw le thawmvang dangdang le mipi thawmvang hrimhrim khal hin kan hna khat ko thawmvang an thunlut ringring. Cui kan thawmvang theih mipawl ruangah thindaite le tumtah mi felfaitei um thei nawn loin kan thinlung a vaivuan thluh theu. Sakhuanak lamah mi tampi in thawmvang ring thei ihpiang Pathian pawlnak co cuang vekin an ruat ih, a dik theh lo; thawmvang ring tuk hin ziangmawcan ah cun Pathian aw kan theihnak dingah harsatnak in thlen sawn. Hihi sakhaw dang khalah hmuh ding a um vivo, daitei um ihsi Pathian pawlnak neih hi an zirhawk mi le an nunpidan pakhat khal a si. Daitei um na tum tikah, ziangvek awn-ai an si hmanah hi can tawite sung cu *daite rori* um tum tento ding a si.

Cuti thinlung daite le hahdamtei na um hnuah cun fumfedeuh le sullam neideuhin na fehnak ding khua na khang thei ding. Na thluak sung khalah thu tha, hla tha na khumlut thei ding ih, na nun lamtluan ah hahdamten na feh thei ding. *Thinlung hahdamtei um theinak* lamzin awlsam bik cu *hahdamtei um* a si ti na zirngah mai ding.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Cukhal cu tui kan tarlang mipawl a takih na hun tuah lawngah na theifiang ngaingai ding. Hi tidan hi thinlung khawruahnak hrangah thazang thar laknak pawimawh zet a si.

Zan khat cu ka rualpai' inn nuam le mawi zetah ka riak. An rawleinak hmun (*dinning hall*) nuam zetah in hruai ih, thawhhlam kan eitlang. An phar, kil tinah zuk mawi zetzet kutih suai mi a um vivo. Cui zukpawl cu tuihlan ih a rak tlanlen le vahtawinak hramlak zuk tla an si. Tlangsang le tlangtluan nuam taktak, tlang le tlang karlakah tiva luang herho le a vung tlaknak tili pawl khemkhem, a kiangkap ah ramnung a phunphun tlangleng lai le tiva kapih siau a thlak lai zukpawl an si. Cun, tiva kiangkap tluanah cun inn mawitete tam nawn hmun khatah an um ih, an khaw laifang ah a nauhak laih ka khawm theunak biak inn mawi zet, var pempem in a ding.

Thawhhlam kan ei lai ahcun inntek pa cun, “Hi biakinn hi ka nu le ka pai damlai ih si kan rak khawm theunak a si. Pathian thusim (*sermon*) tampi ka rak ngai, a hrekhat *sermon* tla cu an sau thei nasa. Asinan, hi khawmipawl ih thatdan le ngilneihdan cu ka thinlung ah a cam ringring. Biakinn sung cu ka zoh vivo ih, ka mitthlam ah ka nu le ka pa tla hmun khatah an to ka hmu; an hlasak mipawl khal ka hnathlamte in ka vun thei. An pahnih (ka nu le ka pa) cu biakinn kiang thlanmual ah an rak phum.

An thlan kiangkap ah cun ka tawileng rero, an damlai ih thu le hlapawl in hun ruah rero vekin ka thei. Tawkfang ka vahtawih hnuah cun ka bang nasa, ka thin tla a vung nuam lo zik zuakzo. Asinan, ka nu le ka pai' thu tha, hla tha in sim mipawl le an nundanpawl ka vun

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ngaihtuahsal tikah ka thinlung a vung thar hlunhlosal. Cuvek ih ka um tikah ka thin a vung dai sualso theu ih, hahdamten ka vung um theu. Ka hrangah a sunglawi zet mi boruak nuam zet a si; hngam daihnak i pe," tiah thu i ruah vivo.

Ka rualpatei insungsang vekin kan phar parah zuk a phunphun kan suai thei lo khal a si men ding. Asinan, kan thinlung sungte cun zuk mawitete kan umter thei theh ko ding. Thil fehliam cia mi thinlung sung zuku suai mawitete vun ruatsal aw. Ziangtlukin na buai, hnatuan na nei tam a si hmanah, hi nun tuangtlamte le danglamte hi nunpi hun tum hnik aw, na hrangah thil thar a si tengteng ding. Awlaiten thinnawmnak le nun hahdamnak na sarsuak mai ding.

Remdaihnak thu thawi pehpar-aw in thil pakhat hun tarlang duh mi ka nei. Nun hahdamnak kan neih lonak san bik pakhat cu kanmah le kanmah kan hremawk theu ruangah a si. Cupawl cu -thuphan kan per, minautat le siseuh kan hmanah, mi kan kalhki tengteng, kan rualpi ih si thawkin mi dang tinlonak kan hmu thei tuk, mi lawmnak ding lam hnakin sawisel le mawhthluknak ding kan hawl tikah kanmahte kan thin a bang hluahhlo, thindaiten kan um thei lo, ka hremaw rero.

Cupawl cun zohmanih theih ban loin harsatnak in thlen ringring. Cui harsatnak ih si tlansuahnak umsun cu "Bawipa, ka rak tisual tuk, in ngaithiam aw' ti ding lawng khi a si. Nehnak nun congah ding cun kanmai lamah thuh le zep um loih kan phuanawng ngam lawngah Pathian khalin kan suahnak ding sangka in awnsak ding. Remdaihnak cu *sual cu سوال a si ti thei ih, tlansan in, kan damnak umsun Khrih hnen pan hi a si.*

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Tivakap hotel pakhatah *New York* lamih ka rak hmuh dah zo mi pacang pakhat ka tawng. I hmuh veten thinnuam lo hmel a pu lohli, ziangruangah ti cu ka thei lo. Amah cu insungsang dinhmun tha nawn ihsi pitling a si. Ka theihdan vek asile a tlawngkainak khalah a hmat (*grade*) khal duhthusam a si ko. Kan pahnihin *tennis* thawi kan zoh laiah hmakhatte ah, “Doctor, ka thinnawmnak ding le remdaihnak ka ngah theinak dingah cun ziangkhal ui mi ka nei lo. Ziangahtile, cucu hi leitlun ka nun sungih ka tul bik mi a si ti ka thei,” tiah i hun sut hruathri. A thuhla cu i ruah vivo tikah a hmailam ah thil pakhat khat cang ding vekin a thei-aw. A nun cu hmuhcia theih lo, tihnak in a luahkhat a si bik. A nupi, a fate le a insungsang parah ziangtak thleng leh ke maw ti rori a ruat.

A thuhla i sim vivo tikah a harsatnak (*tihnak ih a khahnak san*) a rel rero ka ngai tikah thil pahnih ruangah a si ding ti ka hmuasuk. A pakhatnak cu a nauhak lai ihsin thinphang le tih mi nei vekin a rak um ringring. Kawk, mawhthluk le a thathawhnak ding lam awkam tha a rak dawng mal tuk ih, mi lak khalah umnuam a ti thei lo. A pahnihnak cu, cutiin amahte um le tihnak thinlung a neih ruangah a tawp a tawpah thil tha lo tiangin a tuah phah. Cuvek thil tha lo a tuah sinsin tikah mawhthluk le sawisel hnakih luar, hmuhsuam, zawmtaihnak le nautatnak tiangin a tuar sinsin. Cu mi pahnih finkhawm cun a nun sungmuril (*conscience*) ah tihnak hlirin a khahter a rak si. Tihnak lawng hman a si nawn lo, amah khal a thin a tawi sinsin.

Cuti thuhla kan ruahawk hnuah cun ka va naih vivo ih, a tonak tohkham kiangah ka va ding. “Thla kan camtlang pei maw?” tiah ka ti. A lung a kim a si hmang

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ding, a lu a su hmuthmi. Cutikah, a lu parah ka kut suangin hiti'n thla ka cam:

Maw Bawipa, tuihlan kum reipi ihsin mi tampi damnak na rak pe zo, hi ka naupa khal hi damnak run pe aw. Ngaidamnak famkim khal run pe aw. Amah le amah khal ngaidamaw thei dingin run bawm aw. Thil tha lo a tuah mipawl khal run thianfai theh aw la, amah na huat lozia khal simthei aw. Ziangkim tlunah pawl a ti tuk lawmmam. Remdaihnak cu a thinlung, a thlarau le a taksa ah run luangliamter aw.

Ka thlacam ka theh veten hmel danglam zetin i hun zoh, kan zohaw ringring lawk ih, a netnakah kan pawmaw; a mitthli rualriat cu a biangah an luang thlurthlo. Tawkfang kan pawmaw hnu cun kan thenaw ih, a liamlai hlanlo ka zohthlun vivo.

A thla tel a liam hnu ah New York ah kan hmuawsal. I hmuh veten, “Khai ni ih thla i cam vete khan ka nun ah thil danglam zet a thleng. Thil dang a si lo, khai ni ihsin ka nun ah *remdaihnak*, *hahdamnak* le *thinnawmnak* a thleng ih, KA DAM tariai!!” tiin.

Cui hnu cun cupa cu tu le tu ka hmu cingcing, kan biakinn ah a khawm, Baibal siarkhawmnak ah a tel ih, Pathian thupek thlun in a nun a hmang thlang. Amai' sim vek rori in A DAM ih, A HNA A NGAM! Thinlung hahdamnak le remdaihnak in a nun pumpi cu a luahkhat thlang.

%%%

Bung 3

**NUN LUNGAWINAK CU
MAI THUTHU A SI**

Na lungawinak le na thinteunak cu ZAWI kutih um dingin na zum? A lehnak cu NANGMAI kut ah!

Television program pakhat ah mihminthang pakhat, kum upa lam (putar) pakhat cu khuallian ah an sawm. Cui putar cu midanglamte pakhat a si, a thluak khal a cak nasa. Thatho zet le phur zetin a sim duh mi kheng cutco ih thusim a thiam. Cuitlunah thu a sim tikah mipi theihawl dingih sim khal a thiam. Mipipawl khalin aipuang zetin an rak ngai ih, an lung a lut in, an phur nasa. Putarpa khal cu mipi cutiin an phur vekin a rak phur ve nasa. Khatkam, khatlam an phurtlang a si bik.

Netabikah putarpa cu hitin thu an sut, “Ziangruangah hiti’n na tha a tho ih, na lung a awi ciamco?” tiin. Ziangtin a let dingah na zum? A lungawinak le phurnak cu khuitawk ihsi ra a si na zum? Lungawinak ding san teh a neih na zum maw? Zianghman a rak um lo, thil danglam co thar ciamco mi khal a nei lo. Asinan, a tidan danglam zet pakhatte a um. Zingpit a thawh veten hril ding lamzin pahnih kan nei. Sunvu nun lungawinak neih nan duh maw? Lole, sunvu thinheng le hngirteu ih um ha nan duh? Ziang lamzin ka hril dingah nan zum? Kei cun, nun lungawinak lamzin ka hril deuh, cucu a si ka nun sungmuril lungawinak thuthup cu! Thil dang zianghman a um lo.

Hi thulehnak hi a duhning in, a tluangtlan nasa, thu khunghar ciamco khal a si lo. Abraham Lincoln khal khan hivekin a rak ti dah. “Mi tampi lungawitei an um

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thei hi thil dang ruangah a si lo, lungawi dingih an um ruangah a si mai,” a ti. Cuvekin, nang khal, lungawi na duh ahcun lungawiten um mai aw. Hihi leilungtlun ih a awlbik mi thil pakhat a si. Lungawilonak le thinteunak lam ngaihtuah awla cutin na um mai ding khi a si.

Hna na tuan tinten hngirteunak thinlung thup na nei ding ih, ziangziangsimaw puhmawh ding na hawl ding; thinlung zangkhai ti nei loin ni khat na liampi lala ding. Hiti’n tawngsuak mai aw. “Ziangkim a remcang theh ko, remcang lo vekih kan ruah mi khal thilumdan ding hrimhrim a si ko, nun hi a thazawngih thlir cun a tha theh si mai, hahdam takih um ka tum” na ti ahcun na ti veten na um mai ding khi a si.

Nauhakpawl hi an dam na-na-na ahcun pitlingpawl hnakin an lungawi a awl, an thin a nuam thei zet. Pitling tampi in thinnawmlonak kan neih thei tuk vek an si lo, mi zovek ti thleidang loin an ngaina mai, an duhdaw mai ih (mai inn sungih kharkhumaw nauhakpawl hin mi an duh thei lo cu thu dangah ret sehla), an thinlung sung thukah pai thup mi, thinteunak vek an nei lem lo. Curuangah a si ding, kan Bawipa Jesuh rori khan Vancung ram uknak thu le nauhak a rak tahthim! Cuvek thinlung nei ding khalih cah kan si kha!

Ka fanu, Elizabeth, kum 11 mi khal a nun a hlim thei zet. Ni khat cu hitin kan pafa in thu kan sutaw aw.

“Ka fanute, na ai a puang maw?”

“Puang tuk e, Pa”.

“Na ai a puang *ringring* maw?”

“Puang *ringring* e, Pa, ka ai hi a puang thei *ringring* sokhaw”.

“Ziangruangah cuti’n na ai a puang thei *ringring* e!”

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

“Pa, ka aipuannak san ka thei lo, ka ai a puang a si bik mai”

“Pakhat khatin aipuannak a lo neither a si ko ding” ka ti bet.

Anih cun, “Si e, Pa, ka aipuannak san ka lo sim ke aw. Ka rualpipawl le keimah thawi a lektlang mipawl ruangah a si, anmah cu ka duhdaw hai tuk, tlawngkai khal nuam ka ti tuk. Cuti’n, khati’n um aw, in ti rero lo, ka duhdaw ih, annih khalin in duhdaw ve. I zirhtu (*sazapa/sazanu*) pawl khalin in duhdaw, biak inn ka feh khalah nuam ka ti thei zet. Ka u Margaret le ka nau John thaw khalin kan duhdaw-aw zet. Ka nu le ka pa khal ka lo duhdaw. Ka damlo canah in kilkhawi, in duhdaw ih, in ngaina; ka parah nan tha tuk” tiin.

Fanute Elizabeth ih lungawinak thuthup hi a mak tuk maw, mak lo tuk sawn ha, thupipa ciamco khal a bang lo ti khalin kan sim thei. A tlanlenpi a rualpipawl, a tlawngkainak, a khawmnak biakinn, a nu le a papawl cu a lungawinak an si. Cupawl hmuahhmuah cu a duhdaw hai, a thinnuamtertu an si theh. Mi tampi hrangah cupawl cu kan lungawinak hnakin kan phurrit ah an cangsawn riangri, ziangah tile, kan duhdaw thei ngaingai lo, kan ngaina thei lo ih, kan thinlung sung thukah hngirteunak in thlentu an sisawn. Cu mipawl thawi nan duhdawtawk lawnglawng ah thinnawmnak na co thei ding. Cuvek thinlung cu zawi hnen hmanin na ngah lo ding, nangmai thuthu a si.

Mipa le nunau tampi an nun hlimmak thuthup ka relsuahter theu ih, ngai a nuam thei zet, lung khal a lut zet fawn. Mipapawl ih relsuahtan le nuam an ti mi cu hivekin a si. “Tlunzuang vate pakhat boruak thiang zetih a zuan nerno lai hmuh tla, a thianghlim ih, a dai

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

khepkhep mi tili le a kiangkap ih ramnung tlang rero lai tla, tidai parah lawng a feh laiah lawng zim in tidai a nawr ih, tisuar tete var survo ih a um lai tla, tlangleng cak zetih a tlan zurzo lai hmuh tla, tinbaw tumpi par ihsin *kiring* in thil tumpipi a khai luailo lai hmuh tla, lole, rannung duhnung zetzet nuam zetih an tlangleng lai zoh tla khi an si.

Nunaupawl cun hitin an sim thung. Tleu (*eng*) in tiva, lole, tili a run sun eng zerzer lai tla, tlangkam ihsi Ni a hung suah lunlo lai tla, zanlam nitla in, khatlam ral tlangtluanpawl a sun eng mi tla, lole, zan thlapi vang pempem tla khin an thin a nuamter zet theu an ti. Pangpar, nauhak (naute) le tilvapawl hin nunau thinlung a nuamter zet theu.

Hi kan sim mipawl hin ziang an langter tile minopawl nunah lungawinak an hmuhnak khi thil danglam le pipa ciamco an si lo, leitlun ih thil cang rero mi par ihsin lungawinak an sar ti a lang. Thinlung a thianhlim ahcun kumkhua kan hmuh ringring mi par ihsi khalin thinnawmnak kan hmu thei. Ziangkhal hi a hmutui hmuhdan hi a rak thupi tuk. Nauhak thinlung vekih thinlung thiange le tluangtlan neih hin thinnawmnak a suahter fawn. Mi tampi an lung a awi thei lo ringringnak san cu thil dang a si lo, anmahte cuti um dingih an tuahawk cia ruangah a si. Kan thinnawmlonak hmuahhmuah hi kanmai thu hliir an si lo ti cu thudik a sinak zawn a um ko ding. Kan kiangkap le kan hmuhtawn mi khalin thinnawmlonak in pe thei ko. Asinan, a tamsawn ah cun kan thinnawmnak le thinnawmlonak cu kanmai parah a thumaw tam nasa.

Thimnakah, kan parih thil thleng (kan duh lozawng) pakhat khat cu kanmai par lawngih thleng vekin simaw,

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

vanduai cuang vekin simaw, zawi ruangih thleng vekin simaw, kan ruah ciamco ahcun kan thin a nuam lo deuhdeuh ding. Culaiah, thih le hloh ihsi thawkin kan parih thil thleng pohpoh, *mizadan* vekah ruat in, *cuhnakh dinhmun siava hman thleng loih kan um thei cu lungawiza a si ti lamih kan ruah ahcun kan lung a awi tho tho ding.*

Minung panga lakah pali cu an thin a nawm ding zatin an nuam thei lo. Cupawl cun ‘thinawmnak cu kan thu a si lo pi’ an ti cio tiah mithiam pakhat cun a rel dah. A sullam cu hringnun ah hin lungawi dingih um theih nacingin, lungawi lo dingih an umhrim ruangah a sisawn. Lungawilonak an hrilsawn ti tluk a si. Hiti si loin minung cu thinnuam ding le hahdamtei um ding kan si ruangah thinawmlonak lam hnakin thinnuamtei um ding hi a thupi tuk, a tum khal tum rori ding a si. Thinnuam dingin nangmahte na tuah thei. Cu khal cu thil harsa a si hrimhrim lo. Thinawmnak a duhtu, hahdam zetih um a duhtu le ziangkim a thazawngih hmuh a duhtu hmuahhmuah hrangah awlsamtei tuah theih a si. Mi dangih pek theih a si lo, nangmai’ thuthu a si ko; khuideuh na hril ding?

Tlangleng in khual ka tlawng ih, tlangleng sungih rawldawr ah ka to. Ka hmailam ah ka theih dah lo mi nupate an ra to ve. A nupi cun hnipuung mankhung (puu than) a hruk ih, a kutzung khalah zunghruk mankhung zetzet a bun thlerhthlerh. A mithmai khal ngo pempem in a hnihaw, a ruangrai khal a dawh zet; hiti zoh mai hin mitawk pakhat cu a tling hrimrhim. Asinan, tawkfang an to ih, a tawngdan le a hmuihmel ka zoh rero tikah lungawi hmel a pu thei lo.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Khua a rung sim tikah kan to mi tlangleng sung cu a thim zet, asinan, zilhli thiange cu kan ngah tha nasa. Tlangleng sungih hnatuantupawl thawi an biakawkdan cu duh a nung lo nasa, a awka hro a se hlukhlo (*a cian vakvo*), ringpipi'n a tawng ih, ngai a nuam lo nasa. Mithmai sia, thinnuam lo le hngirteu vekin a um ringring, ziangziang khal sawisel ding le lungawilonak lawnglawngin a khat, hmuh nuam lo tak nu pakhat a si.

A pasal thung cu a danglam zet, an nu thaw cun an ling a let. A cangvaihdan ka zoh rero tikah a zangkhai, a nun a hlim, tlangleng sung hnatuantupawl thaw khalin nelawzet le nuamzetin an be-aw rero. An nui' awkam le tawng mi tete cun a cancan ah mithmai nawmlonak le thinnawmlonak a thlen zik theu nan, a reh lehsal theu. “Ziang hna saw na tuan?” tiah ka hun sut ih, anih cun, “Sihni (*lawyer*) ka si” tiin hni siamsoten i let. “Na rualpi nu teh?” ka hun ti bet. “Ka rualpi nu hi thil suahnak hmun (*factory*) ih tuan a si,” i ti. A umdan ka zoh rero tikah a hnatuanpi, lole, a tlunlam hotupawl thawn cutlukin an pehtlaihawknak a that ka va zum lo ve aw ti thinlung ka nei. “Ziangvek thil saw an suah?” tiah ka sut. “Thinteunak lawnglawng loziang, mah le mah thinteu dingih tuahawk rero si ko” i ti cuteh!

Cuti a tawng ruangah kan zaten (dining hall sung, kan kiangih topawl) tawng ding thei loin kan dai khepkhep. Asinan, ka thinung sungah cun hi a tawng mi “mah le mah thinteu dingih tuahawk rero si ko’ ti hi a cam ringring. Kum 100 nung ding kan si lo nan, buainak 100 lenglo a nei mi hringnun ah hin kan kiang le kap ihsin kan thinnawmlonak ding in tuah ringringtu, mah le mah lungawi theilonak le thinteunakpawl hi duh a nung lo tuk, a pawt taktak a si. Kan hrial thei lo, kan thu vekih

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thil an um lo ruangih kan thinbangnakpawl hman ziangaw kan ti tha, mah le mah thinteu dingih vun tuahawk sinsin cu ziangtlukin a paw!

Ziangruangah cutin mah le mah thinteu dingih an tuahaw ti lam cu kan relbet lo ding, cuhnakin, cuvek thinlung an neihnak sanpawl kan rel tamsawn ding. Hivek mipawl hi a tlangpithu in hitin an um duh zet. Ziangvek thu khalah a tha lam hnakin, a selam zawngih hmu thei ringringtu, tuah hlanhlan ihsin hlawhsam tum cia hrimhrim thinlung nei, lole, mi dangpawl cu tling vurvo cia ah ruat in mah riangri cu tlinnak nei lo vekih a ruataw ringringpawl khin anmahte thinteunak le lungawi theilonak an nei tam cuang.

Hehhiarnak, a tha lo mi thincin neih, miiksik le kalhki tengteng mi neih le huatnak thinlung hin ziangtikhmanah thinnawmnak le lungawinak an thlen thei dah lo ding. A san le a vang um lopi thinheng le thinteu ringring na hmuh le a thinlung sungten huat le mitkem mi a nei ti thei mai aw, a sual tam lemlo ding. Cuvek thinlung neih a si hnuhnu ahcun phunzainak ding le ziangziang simaw hun tiawk hlekhlinak zawn an thei thei zet. Tihnak le helhkam tuknak khalin thinnawmnak a siatsuah thei thocho.

Thil tul hnai lo, helhkam tengteng tuk hin ihhmuhka tiangin a thawt lo phah. Hmun khatah ihhmuhthaw hluahhlo in na itthat thei ih, hmun dangah cutin na itthat thei lo a sile helhkam thup mi na nei tinak a si. Hi thupawl hi a neta lamah kan ngan bet vivo ding. Hi thupawl thaten kan zohfiangsal asile, atlangpithuin thinnuam hnangamtei kan um theilonak san hi thil dang a si lo, kanmahin cui lamzin kan hril ih, kan zawh taktak

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ruangah a si bik. Cuti asile, thinnawmnak lamzin zawh dingin ziangtin kan tuah ding?

Tlangleng ih khual ka tlawn tumih ka hmuhtawn mi thotho hmangin hi thu hi kan hun rel thawk hnik ke. Ni khat cu tlangleng parih topawl lakih mi paruk cu cawlhhahdamnak hmunah to in an hmurhmul an met. Hmurhmul met phahin ring tuk loin awnmawi an awng ih, nuam an ti hmel zet. Zanvar tlangleng to an si ruangah an bang tuk a si hmang, an aw khal a fiang hnai lo, an tawng tik khalah an aw khal a theihtheih lo zikzik theu. Culaiah mi pakhat cu hni suamso in pindan sungah a rung lut ih, cutawkih rak topawl cu cibai a run buk vivo. Mi hrekkhat cun mangbang nawn in an rak zoh thlun vivo.

Cutiib cibai a buk kual vivo laiah mi pakhat cun a aw thian ciamciam in, “Tuizing cu ziang na cang saw, na ai a puan hmel nasa e! Ziang na cang saw” a rak ti. Anih khalin awkam zangkhai emem in, “Na tidik lutuk, tuizing hi ka ai a puang in, ka tha a tho nasa ngai. Ziangruangah ti nan thei maw? “Cuti um dingin keimahte ka zir nasa silawm,” a ti bet. Cuvial cu a sim mi cu a si, a dang rel bet mi a nei nawn lo. Asinan, cui pindan sungih um hmuahhmuah in lawng sungih an luhsal tiangih a cangvaihdan le a tawngdanpawl cu ziangtik hmanah an hngilh thei ka zum lo. “Thinnuam, hahdamtei um dingin ka zir rero,” a ti mi aw cu an hnathlam ah a cam ringring ko ding.

A tawng mi hi a thuk in, sullam a nei zet tiah ka ruat. Ziangahatile, kan thinnawmnak ding le harnak ding hi mi dangih pek theih a si lo, kanmah kan thupi tuk; kanmai duhhrilnak parah a rah kan seng ding. Thufim cangantu

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

in, *“Mifarahpawl cu lungrethei ringring in an um; Milungawipawl cu an nun a nuam ding”* (Thuf.15: 15) tiin a rak ngan.

Lungawi dingih a nungtupawl cun lungawinak boruak an tuah; lole, an umnak boruak ziangvek lak khalah an lung a awi thei. Lungawilonak ding boruak a thlen hmanah lungawinak ding lamzin thar an hawl thiam. A thazawng in thu an ruat thiam, a remcang ding zawngin thil an hmu thiam ih, zangkhainak le hahdamnak cun an nun a zel theu. Aithawhnak ding le hngirteunak ding a hung um zik hmanah hmakhatte-ah an cawlhsan dukdi mai ih, cui lamzin cu an zawh vivo duh nawn lo. Zing tinte, na thawh veten ziang thu ka ruat tam bik! Na zanmang thatlo thu maw, cui ni ih na hnatuan ding maw, lole, ei le in ding maw na helhkam hmaisabik; a silo ceng le, zohmanih lo theihpi ban lo mi, mi pakhat khat na thinlung ah a um ha? Zing na thawh vetei aipuang thei lo ko lo tuahtu kha thaten vun ruat hnik, ziangbikha a si? Aipuan lonak ding san le vang tha um mumal lo, mahte hngirteu hmang na si ahcun na tidan na thleng lohli a tul ding. Curuangah, na thawh veten hi Baibal hi siar aw. *“Tuini hi Bawipai' tuah mi ni a si; lungawi aipuang in um uhsi”* (Sam 118: 24).

Nangmai bulpak hrangah lalut in, *lungawi aipuang in ka um ding* tiin. Vawi khat men lawngin a tawk lo, tu le tu sal rero aw. Awlawhsal hmanin siar awla a tha sinsin. Hi thu hi lungawilonak thawidamtu Pathian thu a si. Na lung a awi thei lohli cuang lo asile, thawhhlam ei zik tiangin sal rero aw, na lungputdan cu na thleng tengteng ding ti ka lo kam ngam.

Hi Baibal na siar remcang lo asile, lungawinak ding lam thu ruat mai aw, culole, na thinnawmnak dingah zuk

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

simaw, milem pakhat khat (hni siamsi mithmai tivek) simaw, na hmuh dingah ret aw; cucun na thinteunak le na hehhiarnak thinlungte kha a lo thumter deuh ding. *Thil dangah cun ka lung a awi thei nan, himi ngelcel cu ti can na nei ding nan, cukhal cu thaten vun ruat awla, cuti lawmmam ih roh (serious) cu a rak si lemlo men thei, nangmai thinlung lamsawn kha na buainak a sisawn ding.*

Thinlung pacan suah in, “Tuisun hi ka hrangah ni danglam le hlawhtlinnak ni a si ko ding, ka hmaih buainak um pohpoh ka neh ding ti ka zumngam. Ka taksa, ka thinlung le ka thlarau a damcak si lo sawm! Ziangvek buainak khalin lungawi lo ko i tuah thei hrimhrim lo ding,” ti mai aw. “Keimah lawng ka si lo, Pathian ka hnenah a um, Pathian in i dinpi si lo maw, thil fate menin ka nun i hnaihawak thei ding mawsi. Bawipa, ka lung a awi, ziangkim tlunah,” ti mai aw. Cu mi ih neh thei lo ding khawp buainak na neih ding cu ka lo zum lemlo.

Tlangval note pakhat in a nu le a pai hnenah thawhhlam an ei laiah hitin thu a sim theu. “Tuisun khal kan tlawng lamah cun kan buai leh lala kei cu aw!” tiin. Ziangvek buainak so an neih tiin tlawng a kainak ih thil umdan an zohhhiah tikah cun cuvek ngaingai buainak a um tuk lem lo ti a nu le a pa in an hmu. Asinan, hi buainak hi amai’ buainak a rak sisawn, ziang khal hi a tha le mawizawngih hmu thei lo, inn a thlen tinten sawisel le phunnawinak ding thei ringring minung a rak si ngelcel. Cui thinlung cun ni tin thil thar le nun hahdamnak lamah hruai loin aipuan thei lonak le hngirteunak lamah a hruai ringring.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Hivek hi mi tampi thinlung le nunkhawsakdan a si. *Buainak* kan ti ringring mi hi *kanmai tuahcawp buainak* a si can a tam tuk. *Buai* lo ding rori, a *bu aizawng* vekin kan um hrim ciamco. *Ziangmawcan* ahcun buainak kan timi hi *duhdawtnak kan tlaksam tuk* ruang khalah a si theu. *Duhdawtnak* kan tlaksam hnuhnu cun tirhfahnak a suak, duhsakawk lam hnakin mai' hrang lawng ruatin ziangkim ham teitei duhnak a suak ih, buai lonak dingih buai rero men a si. *Duhdawtnak* kan tlaksam hnuhnu cun awkam nem le tha, duhsakawknak awkam mawi le lainatawknak nun mawi neih khal a har zet. Tawngsia le awkahro siapi kan tawngsuak theu ih, lole, a phirsitzawngin hna kan tuan theu; kan kiangkap mipawl hrangah thinnawmlonak le nelawk theilonak tiangin a suak theu. Cucun kap hnih (a tawngtu le a rak tuartu) lungawi theilonak a thlen lo thei lo.

Ka rualpi Dr. Samuel Shoemaker in Ralston Young timi, New York ih tlangleng cawlnhak hmunpi (*Redcap No. 42, Grand Central Station*) ih hnatuantui thuhla ngainuam zetin a rak ngan dah. Ralston Young cu ka rualpi tha zet a si. Anih hi mi dang khalin an duhdaw in, an ngainat zet mi a si. Ralston cun tlangleng cawlnhak ih khualtlawngpawl hnenah Khrih Thuthangtha sim a duh ruangah an thilri a phurhsak vivo ih, remcang a hmuh ihpiangin Khrih thu a sim vivo.

Ni khat cu pitar pakhat, nawrleng (*wheel-chair*) te in tlangleng lam panin a cawicawm. Tlunlam ah a kaipi thul, hnuailam ah a suhpi thul, cuticun an feh ngeuhngo vivo. Culaiah pitar cu a thupten a rak tap, a mithli a rak dawh hnianghni ti a hmu. Cutikah a mitsing phahin, "Bawipa, ka nawr rero mi pitar hi ziangtin ka bawm thei

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ding, ka bawm theidan ding lamzin i run khihhmuh aw,” a ti.

Cutikah, a thinlung sungah ruahnak thar a rung suak. “Ka pi, na thin rak heng pang hlah maw, thu pakhat lo sim ding ka nei. Tuini ih na khum mi na lukhumte hi a mawi tuk, nangmah thawn nan milaw ka ti tuk,” tiah a ti. Pitar cun a hun zoh ve ih, “Ka lungawi (*thank you*) a hun ti ve”. “Ka pi, na lukhum lawng hman a si lo, na hnipuan ken mitepawl hi tuvek tikcu ih hruk dingah na hril thiam tuk,” tiah a ti bet. Nunau pakhat a sinak ihsin cuvek awkam a hun thei cu a damlonak le thinnawmlonak dangpawl cu mang nawn loin, a tha a hung tho sinsin ih, “Ziangahsaw cuvek ka beisei ban lo, awkam mawi le tha ka parih i sim rero? Awkam mawi le tha, na tawng mipawl cu ka hrangah man an nei tuk lawmmam,” tiah a hun ti.

Ralston khalin, “Si e, nangmah tla na taksa a nuam lo, na ai a puang thei lo ti ka thei. Na mitthli a tlak rero lai tla ka lo hmu ngai. Bawipai hnenah ziangtinha ka lo bawm ding tiin thla ka cam. Bawipa cun, “A lukhum thu kha sim aw” i run ti. I sim bet lala ih, A hnipuan thuhla tla sim bet aw i run ti lala,” tiin a vun sim. Ralston le Pathian in hi pitar ih harsatnak le buainak rehter in, nun lungawinak a neih theinak ding lamzin an hmungah nasa.

“Ka pi, na dam maw?” “Ka dam thei lo ve! Ka kut le ka ke hi an zawng (an naa) ringring. Ziangmawcan ahcun ka ding thei lo ding hmang ka ti theu. Ziangtiklai khalih hivekih damlo ringring dinhmun hi i theihthiampi ve ko ding,” tiah a ti. Ralston cun, “Ka pi, na dinhmun ka lo theihthiampi tuk. Kei khal ka mit khatlam a siat (*mitmal*) zik tumah cutin ka rak um ve, ka thi ding

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

hmang ka rak ti lam,” tiah a vun sim. Pitar khalin, “Tu ahcun na dam tha zet a bang e, ziangtin cu hmuahhmuah cu na pahlang?” tiah a hun sut ve.

Cuti an feh vivo cu tlangleng cawlhnak an rak thleng zik hi a si. Tlangleng sungih a vun thlah phah ahcun, “Ka pi, thlacamnak in, thlacamnak in” tiin a thlah ta. Pitar khalin, “Si e, thlacamnak in, nang khal na dam ta ding,” tiah aw dimte in a hun sawn ve. “Ka pi, kum le khua dam ringring cu a um thei lo ding, asinan, ka tikcu tamsawn cu dam vekin ka um theu,” tiin an sawnaw vivo ih, cu mi sungah pitar mithli khal a rak hul verver thluh. Ralston ih kut cu kai phahin, hni siamsiten, “Ka hrangah thil tha tampi i tuahsak, ka lung a awi,” tiin tlangleng sungih a tonak dingah a vun toter ih, tluangten maw! ti-aw in an thenaw ngaingai.

Cui hnu, kum khat hrawngah tlangleng cawlhnak ah mi pakhat cu Ralston hnenah a ra tlan ih, thuthanawknak (*information center*) ih feh dingin a ra sim. Cutawk hmun a va thlen tikah fala pakhat in Ralston hnenah, “In liamsan zotu ka nu ih in fial ruangah na hnen ka ratnak san a si. Kum khat lai liam ah khan tlangleng cawlhnak ah ka nu na rak tuamhlawm ti thu ka nu in tu le tu in sim. Nangmah cu mizangfah thei zet, mi bawm paih zet le duhnungte na si thu khal in sim ringring” ti phahin a mitthli a luang thlaungthlo. Ralston cun cui falanute cu a zoh khiakhi lawk hnuah hitin a ti.

“Nau nute tap rero hlah aw, tap hlah aw. Cuhnakin thlacamnak in lungawithu simsawn aw,” a ti. Cu nute cun a mangbangin, “Ziangruangah, thlacamnak thawn lungawithu ka sim ding, ka duhdawt mi ka nu in i thihsan cu lungawinak ding a si thei pei maw?” tiin a hun sut. Ralston cun, “Si e, thihnak cu a hmual a na tuk

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ngai, ka lo theithiam ko. Asinan, hitin vun ruat hman aw. Nangmah hnakih kum note, mi tampi cu an sentet lai le an nauhak laiah an nu le pa in an thihsan ih, farah zetih rung um an tampi. Na nu cun kum reipi a lo dampi ih, nangmah tla pitling ko a lo tuah zo, na nu thawn nan tawngaw leh tengteng ding, thinau hlah aw,” a ti. “Na nu cu tu rori khalah na kiangah a um ih, ziangtik hmanah a lo fehsan dah lo ding. Kan biakawk rero lai khalah kan kiangah hin a um sokhaw,” tiah a sim bet.

Fala nute cu a hna a ngam tukih a lu a su, a theih lo sungah a mitthli khal a rak hul theh. Ralston ih thatnak le duhnunnak cu a nu in a rak congah zo vekin anih khalin a congahsal lala. Tlangleng cawlhna, mi tampi vaktawi rero lakah zohmanih theihpi loin an pahnihin ninghan riahsiatnak le beidawngnak khalin thazang thar a PETUI’ umpinak an co veve a si cu! Cangan thiam hminthang, Tolstoy in, “Duhdawtnak cu khuiah a um? Pathian umnakah. Pathian le duhdawtnak an umtlangnak hmunah aipuannak le thinnawmnak a um,” a rak ti dah. A sullam cu nun lungawinak nei ding cun duhdawtnak, a takih nunpi taktak hi a si bik.

Rualpi pakhat, nun hahdam le hlim thei zet ka nei. A hnatuannak ruangah leitlun ram tampi ah a tlawng. A khualtlawnnak kipih a zem dingah a thuhla ngannak (*name card*) dunglam ah hitin ca a ngan. Hiti a ngannak san cu cui *card* a siartu pohpoh thinnuam le hahdamten um hai seh ti a duh ruangah a si. “Thinnuam le hahdamtei um theinak lamzin: -huatnak thinlung na neih mi kha hlawnhlo aw, thil tul hnai lopi helhkam tengteng hlah, mi dang hnen ihsi ngah ding lawng beisei ringring hlah, cuhnakin, tampi’n pesuaksawn aw, thinlung tlaitluangten um maimai aw, hamtam tukin mai

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

hmaika lawng sial hlah, mi dang zawn ruatin duhsak ve aw”.

Hi thu na siar tikah hitin na ti men thei. “Hi cu thu thar a si lem ual lo, theihcia mi hli si ko si” tiin. Cuti a si lo, hun ti taktak awla thil thar danglam zet na hmu mai ding. Tuihlan ah hivek ruahnak na rak nei dah lo tla a si sapbai ahcun na hrangah a thahnem tuk ding. Tuisin hun hmang taktak hnik aw, thil thar, khawvel thar le nun thar ah na lut tengteng ding. Na hman lo ahcun a thatnak le mankhunzia cu ziangtinsaw na theih thei ding? Hivekih um na duh lo lawlaw a si ahcun zangfakza minung lakah na tel ko ding. Ziang thawa a bangaw ti le nan sangka luhnak kiangah sui belpi sungah paisa tampi pek na si nan, na lak duh lo ruangah na dam sung mirethei ah na tuahaw thotho ti tluk khi a si. Hi nun tuangtlan le duhnung na neih ahcun thinnuam le hahdamten na um tengteng ding.

Sual hi cu hua awla, na *minungpi* cu hua hrimhrim hlah. Mi tampi hi a linglet in kan nung; kan minungpi, kan sungkhat tiangin kan hua ih, thilsual tuah (mihuat, thuphanper, rukruk, tvp) cu kan duh lala si. A hrimhrim thu ah mihuat hi thathnemnak nei lo, mah le mah hremawknak tha zet a si. Huat mi an um sungah cun thin a nuam thei lo, huat mi na-na-na cu duhsak an si dah lo tikah duhsaknak ding remcang khalah an nei ve pang ke, an rak co ve pang ke ti lamlam ruah a si tikah thinlung a rethei sinsin. Kan duhsak lem lo mi in malsawm an dawn tikah kan lung a rak awi thei lo mai ih, a va bangthlak ve aw!! Minung hi kan sual cengmang ahcun kan huat mi rak duh le ngainatu tiangin kan huat phah thei ih, maktak kan si.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

‘Thil malte lawng hmuh beisei awla, tapi’n pesuak aw’ ti hi thil harsa zet a si. Kan peksuah hnuhnu cu a mawitawkte tal hmuhsal kan beisei. Duhsak zet vekih kan peksuah mi par khalah in pek ve leh ding beiseinak thinlung kan nei. Kan duh vekih in thungrulh lo ahcun phunzainak ah kan hmang ih, ‘a va aa e, duhsaknak a theithiam lo,’ tivek thinlung kan nei bet ciamco. Peksuah ihpiang kan beisei a san tukah cun kanmah le kanmah mirethei ah kan tuahaw mai ding tinak a si. Mi tapi cu hi dinhmun hnakih niam ah kan um lai. Ziang a si tile, peksuah riai loin a ngah ding lam lawng kan beisei lai.

Asinan, kei cun hmuh kirleh ding beisei riai loin hun pesuak hnik aw, ziangtlukin na hah a dam ding ih, na nun lung a awi ding ti hi ka fehpidan a si. A hrimhrim thu ah tirhfak hnakin tirhsiangpawl hi an nun a duhnung in, anmah khal an ai a puang deuh ngenge. Kan pekzat ciar hi Pathian in in pesal zik bang sehla, mi tapi cu kan va co mal zik em!!

Na nu in na hrangah thil tapi lo tuahsak dingin beisei ringring hlah, cuhnakin, nangmah in na nui hrangah ziang na tuah thei ti lam a si na ruahsawn ding. Hihi can reilote sung hrang lawng khal a si lo, kumtluan ih na umdan ding a si. Kumtluan in na tuah ih, na nunnakih na nunpi thei cincin ah catfalo lungawinakin a lo thlung ding. Ramsung, ramleng ih khual ka tlawnnakah mi tapi nun lungawinak cabu le cabu dangdang sungih ka ngan mi le hmun dangdang ih thu ka sim mi vekih a nungtupawl an si. Thinlung (thlarau) lam ihsi thlengawknakin mi tapi nun a danglamter le lungawinakih an khah ka hmuh vivo mi hin ka thin i nuamter sinsin.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Tu naite-ah khawpi pakhatah thusim dingin in sawm. Pacang pakhat cun i ra naih zerhzo ih, ka kiang a ra thlen tikah ka liang beng le pawk phahin hitin thu i sut. “Vincent, tuvek mi tampi ngaingai si lo, mi malte burkhawm ah teh na ra tel paih maw? Smith tei inn ah pawlawkkhawmnak (*a big party*) neih kan tum; kan hnenih ra tel ve dingin kan lo sawm. Mipawl khal an phur zet ding, lo hmuh an cak cia thawn” tiin a sawm. Pastor pakhat ka sinak thawn, ka thlahruangaw deuh; ‘cuvek nawmnak ih tel cu a rem lo ding e’ tiin ka el. Cutikah anih cun, “Pawi lo, Vincent, phang hlah aw, cutawkih umpawl cu nangmai dinhmun lo theihthiampi ban lawnglawng an si. Nan remcang zet ding, nuam na ti zet fawn ding sokhaw,” tiin i ngiar ciamco.

A tawpah cun i sawm vekin unaupa cu ka thlun ngaingai. Kan pahnihin *party* tuahnak lamah cun mawtaw in kan feh. Tawkfang kan feh cun hmuan kaupi sung, zanthing tumpipi um khepkhepnak ih inn tumpi pakhat, sangkapi kiang tiang kan feh. Sangka kan vun awn tikah thawmvang cu a ring nawn, ka thin cu a phu dupdo. Ka rualpa khal cu au khemkhem phahin inn sungah i luhpi ih, cibai in rak buk vialvo. Ka rualpa khalin hmeltheihnak i tuahsak vivo. An zaten an nawm hmel nasa. *Beer* an in ruangah an nuam si ko ding tiin *beer* zuarnak hmun ding awm-ang cu ka mitmei vivo, asinan, ka hmu riai lo. An in mi cu kawfi, thingtheiti (*fruit juice*), *sandwiches*, *icecream* le sapherhrawh tete tivekpawl an si. Ka zum thei ngaingai lo ih, “Hitawk an rat hlanah hmun thil pakhatkhat an in ta ciamciam si ke maw?” tiah ka sut. Ka rualpa cu a lau rori. “Hmun pakhat khatah an in ta ciamciam si ke maw?” na ti maw!! Vincent, ka theithiam thei lo ve! Zu, lole, *beer* kan in ruangih nuam kan si lamlam lo.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Na sim mi in ka thin i thawng lamlam. Hitlukih kan nawm hliahhlonak san hi na thei hrih lo maw! Thil dang a si lo, kan thinlung kan thleng thluh ruangah sokhaw. Kan nun in tawntemtu, thinhengnak le hngirteunak ihsin kan luat zo. Pathian cu a nung mi, a takih cangvai le thatnak le duhdawtnak ih a khat mi a si ti kan theih ruangah sokhaw. Kan thinlung sungah zalennak le nunnawmnak thlarau kan congah ih, kan nunpi a si hi,” tiah i ti.

Kei khal cun ka vun theithiam mai. Hitawkih umpawl hi mi menmen khal an si lo, an khaw hrangih *khawnu*, *khawpa* tiih an kawh mi hotupawl an si. A hrekhat cu sihni tla, hnatuan sangpipi tuan tla, lole, kampani neitu, milian zetzet tla an si. Hitihin Pathian umpinak an cotlang ih, Pathian le a minung thawi pawhlimawknak nuam zet an hmang theu hi a rak si. Pathian thu ruangih an sungril nun danglamzia le hahdamnak nun an neih thu an hlawmaw. Mi hni thei lo, aipuang thei lo le thur tiamtiam ih um hmangpawl cun hi nawmnak *party* hi pan rori ding a si.

Baibal cang ka siar tam zet mi pakhat cu Johan 1: 4 thu hi a si: “*Amah ah nunnak a um ih, cui nunnak cu minungpawl ih eng a si*”. Cutawk um mipawl mithmai ih ka hmuh mi cu cui *eng* cu a si tariai! An sunglam ih *eng* cun an mithmai a tleuter ih, an nun ah a langsuak. An sunglam in an cohlan mi *eng* a si. Thinnawmnak le nun hahdamnak hrampi cu Pathian a si.

Cui Pathian cu an congah ih, lungawinak in an nun a khat a si bik. Kan lung a awi thei lo hi a san dangdang a um ding nan, a bulhrampi bik cu Pathian ah kan phumaw thuk lo ti langnak pakhat a si. Minung sinak ih thinlung zangkhai le mi lungawi thei zet an um ko ding,

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

cupawl khal Pathian thu ih an phumawk sinsin ahcun an lungawinak a thuk sinsin ding tinak a si.

Na insang ah simaw, na Kawhhran ah simaw, lole, na kiangkap mipawl na hmuh tikah tui ka sim mi vek, milungawi thei zet le hahdam, zangkhai zet na hmu theu ko ding. Cupawl cu sokhaw, umkhawmnak (*community*) nuamtertu! Phunzai ringring, vuihram ringring, lungawilonak rel ding thei ringring le zohman dik le tha khalih hmu thei lopawl kiangih um cu a nuam lo nasa.

Cuvekih an kiang um nuam lo, mi lungawi thei lo na hmuh le New York khawpi ih Marbel Collegiate Church ah rak hruai aw, a tlunih ka lo sim mi vek, nuam le hlimtlang zetih um minung tampi an hmu mai ding. Hi cabu sungih ka ngan mi thu tluangtlamte hman hi thatei na thlun ahcun na nun a danglam mai ding ti ka lo tiamkam ngam. Thungaiten sim sehla, hi cabu sung thu hi zum taktak aw la, a lo khihhmuh mipawl thaten thlun aw, thinnawmnak le nun hahdamnak cu na co tengteng ding. Na nun sungril, na nun lamhruaitu bik na thlengawk zo ruangah na nun lenglam khalah an langsuak ding ih, thinhengnak le hngirteunak cun a lo neh thei nawn lo ding. Phur can le a san dangdang ruangih lungawi duak theu, hlolehsal theu lungawinak vek si nawn loin a hnget mi, belhcian a dawl mi, a san le a vang um cuang lo, nun lungawinak cu na co tengteng ding. Cuti um thei dingin a sangsangten tan hun la hnik.

Pakhatnak, lungawilonak zin zawh hnakin lungawinak zinpi ka zawh ding tiin na thinlung bawtcat aw. Pahnihnak, kampani neitu milian pakhat parih ka tuah vekin tuah hnik aw. Ni khat cu sunkaw ei dingin ka

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

sawm. Thu kan hun reitlang cu a tawng hmaisasa ka ngai ih, hahdamnak awkam a tel lo nasa. A rel mi pohpoh thinawmlonak, hehhiarnak le lungawi theilonak hlir deuhthaw an si. Ziangkim hi a hrangah cun a tha a um thei lo, an se thluh titluk khi a si. Paisa a nei tam zet nan a nun cu a bangthlak in, a retheihthlak nasa ti ka hmu.

A buainak bik cu *beidawngnak* le *hmailam khaweng hmuh theilonak* si bikin ka hmu. Cutikah, kei khal pehhel hnuaihni loin, tlang zetin hitin ka sim. “Na thinlung khawruahnak, na lungawi theilonak le na hngirteunak hmuahhmuah hi hlawnhlo theh awla, thinlung nawmnak lamzin na zawh ka lo duhsak,” tiin. A pawmrem thei tuk lo sihmang, aw cang nawn in, “Ziangtin e, cucu ka lo thlengsak ding na tinak maw!” tiin i let hlukhli. “Si lo e, asinan, ruahnak tha pakhat (sii phun khat) cu ka lo pe thei ko. Cui sii na ei ahcun na thinlung retheihnak hmuahhmuah a kiang theh mai ding ih, na zum ban lo mi nunthar ah na lut mai ding,” ti phahin mah le umnak lam panin kan thenaw.

Ka thusim mi cun a thinlung a khawih deuh a si ke, a rei hlanah ka hnenah a ra lala. “Khawruahnak thleng danglamdan” timi cabute ka rak nei ngelcel ih, cucu ka rak pe. Cui cabu sungah cun thinlung le nun hahdamnaknak lamzin 40 ngan mi a um. Kawrdip sungih san theih, cabu fate a si ruangah a fehnak kipih pai in, tu le tu siar dingin ka cah ta. Khami na siar ih, na nun a danglam thei lo a si ahcun a mak ding ti tiangin ka sim bet.

A siar tir ahcun cutluk khalin a thei lem lo, asinan, thla khat zik lai a hun siar ih, ti ding tete um mi a hun ti taktak cu a nun a danglam a si ding, fawn in i rak bia.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

“Ka rual, na cabu ka siarnak ihsin thil a danglam thluh e, ka nun khal a danglam, tuihlan vek ka si nawn lamlam lo. Tuvekin ka hung um thei ding ti hi ka rak ruat dah hrimhrim lo. A dik tuk, a dik tuk,” tiin phur zetin a tawng ciamco.

A beidawngnak le thin teunakpawl cu an cemral thluh taktak hi a rak si. Tuihlan ahcun amah le amah a rak zangfakaw tuk, mi dang zangfah le zawnruahnak lawngte a rak nei lo. Thil pakhatkhat a tuah zik le mi dang hlawknak ding tla a si pang maw a ti thul, ziangsimaw eikhawmnak tuah a duh can khalah ka paisa a cem ding ih, ka rualpi tha lemlo khalin an ei ve ding si tiin amah khal lei lo mai dingin a supaw. Amah khal lei hlah, mi dang khal lei hlah.

Thinlungput dik lo ruangah supawknak nun nei vekin a umawtwer a si cu! A nun pumpi cu kharhkhumtu nei vek rori a si ih, ziangtluk mirethei so a si! Tu ah cun khai nun khuahkhirhnak ihsin a suak ih, zalennak, lungawinak le ziangkim parih thindirem theinak boruak nuam zetah a tlangleng thei zo.

Thinlung nawmnak ding sangka hi ziangtiklai khalah awn theih mai dingih ret a si. Cucu thil khungharpi khal a si lo, na duhhrilnak vial a si. Zohmanin an lo hrilsak lo ding, nangmah na thupi bik. Thinnuam, hahdam le nun lungawinak neih na duh le tu rori ah hril mai aw, na tikcu le can a lakin liamter hlah. Hi ca na siarngah veten bawtcataw lohli aw, nawmnak, hahdamnak le boruak thar nuam in a lo hngak ringring!!

%%%

Mi pakhat ih HMIN cu cui hmin neitu ih

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

nunnak tluk a si. Ka paisabawm in ruk ahcun
ka hrangah sunnak le zatlaknak a tling tham
lo. Ka HMIN in ruk lawngah te, i rutui'
hrangah zianghman thathnemnak a nei lo
ding nan, ka hrangah cun sunnak le
zatlaknak pittawp a si.

William Shakespeare

Mi tampi, a burih relfel thei lo mi buainak
a um dah kel lo, mahte lawng relfel thei lo
buainak lawng a tam.

Lyndon Johnson

Bung 4

THINSO UT-O LE THINTAWI BANSAN AW

Thinso ut-o le thintawi hmang mi na SI pang maw?
Mirang tawngih *fume* ti cu 'so, so burhbo, khusuak
hluahhlo" tinak a si ih, *fret* khal cuvek phun thotho a si.
Lungawi thei lo, vuivai hmang, thinheng butbo tiih leh
a si ih, *thintawi/thinbutut* tiin ret sehla a sullam a hla tuk
lem lo ding a bang. *Thinso ut-o le thintawi* hi unauaw
vek an si. Hihi thil tha lo zet a si hmang ding, tul hnai
loih *thinso ut-o* mai le *thintawi hluakhli* theu minung kan
tam zet. Lungawi lo le thinheng menmen a si lo, ti-butbo
khi a si mai. Hivek mizia hi zum hnakin miin an rak
ngainep duh zet, anmah lala khal an dinhmun a niamter

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ih, mi thinlung an nehnak huham khalin a tlakniam phah.

Ziangmawcan ahcun capoh zawkzetnak hmanah miin an hmanang duh zet. Kan kiang um mipawl hrang khalah nawmlonak thlentu an si thei. Cun, kan theih lo sungih kan nun mawi le duhnung siatsuahtu khal an rak si thei lala fawn. Curuangah, kan Baibal sungah, “*Thil thalo tuahtupawl ruangah na thin bang hlah (fret not thyself)*” a ti (Sam 37:1).

Hi thu hi tuisan minungpawl, a tum a te, kum upa, nauta ti um loih kan tul bik mi pakhat a si. Thinbang tuk le helkam tuk hrial in thinnuam hahdamtei kan um ding hi a thupi tuk lawmmam. Cuti kan um thei ahcun kan nun hin sullam a nei sinsin ding ih, mi dang hrang khalah thinnawmnak le hahdamnak a thlen ding. Minung mizia hi kan khawruahnak in nasazet in a hruai. Thimnakah, thil pakhat khat kan duh ruangah maw, kan huat ruang khalah, thinso ut-o in hmakhatte ah kan um theu.

Cucun kiang le kapah nawmlonak, thintawinak le hngirhngoawknak a suahti. Hi mizia hin kan taksa ah *tur (poision)* vekin hna a tuan ih, thinlung lamah natnak a thlen. Ziangkim parah kan duhthu a sam lo, kan thin a so ut-o mai theu ih, kan duhzawngih thil feh lo tikah kan ngiau a kiak lala. Hi khawruahnak hin minung nun sungril ihsin, a lenglam cangvaihnak tiangah sulhnu tha lo a suahti thei zet. Na duhnak a san tuk ruangah thindaitei tuah ding kosawh, *man-sa-hli-hlap* le *thinso ut-o* phahih na cangvaih hnuhnu cun thinnawmnak le hahdamnak cu na congah dah lo ding ti a fiang.

Minung thinlung le khawsakdan hi phun hnihin an \hen theu. Thimnakah, nupinu pahnih cu an lenvahnak ihsin

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

an inn lam an pan veve. Pakhat cun inn a thlen veten sawisel ding le phunzainak ding a hawl vutvo ih, a inn lam umpawl in a duh vekih hna an rak tuan lo ruangah maw, thil pakhat khat sirhsan ah hmangin thinso ut-o le mithmai se teitei in a cangvai vutvo; zohmanin nuam an ti lo. Inn lam umpawl hrang sinsin ahcun cu nui inn thlen ding cu an rak huphurh cia lo thei lo. A mizia ih umhnget a si ruangah inn a thlen tinten cutivekih cai-ci-lingnak ding remcang cu a hmu ringring sapbai. Sungkaw brang thil pakhatte va buah tinten, inn thlen vetei ‘ziangziang simaw’ a tluang lozawngih cawih pherpho an hmang, an mithmai zoh a har zet.

Nupinu pakhat thung cu a phun a dang zet. Inn a thlen veten hni siamso in, “Ai, inn ah nan rak um ih, ka hna a ngam tuk. Nanmah nan um ruangah si hiti ka lenvah thei, culo sisehla, inn lam ngaihtuah in ka lenvah hman a nuam lo ding” ti phahin a hun cawl hahdam ciamciam hnuah buah ding tete a hun buah thawk.

Inn lam umpawl in ‘cu mi, kha mi kan rak tingah lo e’ an hun ti hiauho hmanah ‘a manhlapum lo tuk, nuamtetei buah a theih ko si, keimah khal inn um rak si ningna ka buah ve ce lo ding, ciamciamten kan tuahtlang thei ko si,” a hun ti cun boruak so ut-o hmuh ding khal a um lo, insang minung zaten an hah a dam hiahhiah khi a si mai. Thindaitei buah theih mi, thinso ut-o vekih um ciamco hrim khi boruak nuamlotertu a si. Cui boruak bangaw lo pahnih thu hi a si kan sim tum mi cu!

Kan biak Pathian ih cangvaihdan le hnatuandan hi zoh sehla, anmah le an cante ah a rak si theu e. A khul a fung tuk vek maw kan ti theu nan, Amai can bikhiah a kim lo ruangah le, kanmai lam kan rak manhlap tuk ruangah a

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

si. Anih cun ziangkim hi anmah le an cante hlirah a umter ringring. Thinso ut-o le ngiaukiak vekin a um dah lo.

Cuhnakin, thindaite le hahdamten, famkim zetin a tuah ringring. “*Nan hnenah hnangamnak ka lo tanta. Keimah ih hnangamnak ka lo pe a si*” (Jn. 14: 27) a ti. Hihi ningtih, thlaphannak le thinnawmlonak a phunphun lakih hnangamnak tiin kan sim theu nan, kanmah le kanmah thinnuam lo ko in tuahtu, *thinso ut-o* le *thintawi tutto* ih kan um can khalih hman ding thunung a si.

Tuisan minopawl dinhmun khalah a thupi tuk lawmmam. Thindaitei um an thiam lo, sa-hel-hel ringring vek khin an um. Ahleice in khawpi sung umpawl lakah a luar cuang, awn-au nasazet lakah, tihlephlep, hamtam le mai hmakhawsial in, duhamzet in an khawsa ciamco. Hivek ih thil tul hnai lo, tulawter hlephlep nathrik (*virus*) hi khawpi ihsin khawte lam khalah a darhzai vivo. Khawpi sungah cun dan vekah a cang zik riangri. Hmun tinah tikcu zohnak nahzi kan nei, fawn ah a um, kan ngel ah kan khih, innpi sung le coka ah kan ret; cuticing cun tul hnai loah kan sahlephlep a si ko lo maw!

A damkhante ih kan tuah lo a si hmanah, tikcu kan neihdan ihzirin thindaitei cangvaih a theih tuk. Thil pakhat khat kan tuah le tuah fukfi, kan theh le a dangah tivek si loin, tuah mi le theh mi hmumhma nei loin kan her rero. Hihi tikcu hman thiam lo thu khal a si. Kan pipupawl in thindaite le hahdamtei an khawsakdan kha tuisan minungpawl in kan tul nasa. Manhlapnak ding zawnah cun manhlap ding si ko e, asinan, a tul tuk hnai

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

loih sat-het-het khin mi dang a hnaihnaawk ringring, thin khal a tawi duh cuang.

Vawi khat cu khawthal (*summer*) can, simzawng ah kan nupaten tupi sungah kan lawileng. Kan feh vivo ih, kan zum lopi'n *Lake Mohonk Mountain* timi tili mawi zet kan va thleng. Hi tupi hi ekah 7,500 tlukih kau a si ih, America ramih cawlhmun nuam (*natural park*) hmuahhmuah lakih nuam le mawi bik pakhat a si. *Mohonk* ti sullam cu 'van parih tili' (*lake in the sky*) tinak a si.

Hi tili hi tupi sung a laifang um a si ih, tlang le mual pawngtete tampi in an kulh. Thingkung tamnak hmun ihsi kan suah tikah tlangzim hriam terterpawl ih kulhvel mi, hmun hringnuam demdem mi, tlang karlak hmunrawnpi a rak um. Kan thinlung hah a dam sualso in kan thei. Hi hmun nuam zet (*natural park*) hi leitlun thawmvang nasatuk le hnaihnaawnak a phunphun, thinbangnak le helhkammak ruangih thinbangpawl hahdamtei an cawlhnak dingih an tuah mi a si.

Cutihi kan lawilen rero laiah ruahpi a tla thul, a han duak thul, kan thuamhraw khal an cin thul, an ro zik thul tivekin an um ih, thin a tawi zik zuakzo. Asinan, kan nupaten hitin kan ti-aw. "Hi ruahpi tla serhso hin kan hardammak in siatsuah tham lo ding, ruahpi a um ruangah in ding tidai kan neih phah, boruak a daiter fawn, van ruahti ruangah tui kan fehnak zanthing le hrampipawl tla hring dildelten an um thei, ni a rung sat tikah cun hi kan thuamhnaw cinpawl cu hmakhatte ah an ro thluh mai ding" tiin. Cuticun thingkung tumpipi hnuaiah cun titinuam rel pahin kan fehtlang vivo ih,

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

tawkfang kan feh cun zokhal be-aw nawn loin kan thinlung sung thu kan rak fehpi veve a si hmang.

Thawmvang um lonak, ziangkim dai khepkhi hnuaiiah cun kan nun cu kan hun hmang. A ngaingai ahcun thingkungpawl cu dai khepkhi in an um ve lo. Thli ih a hran vekin anmah le an sidan vek ten an rak cangvai ve. Cuvial lawng a si tikah thawmvang awn culci dang a um lo, a dai khepkhi ih, a nawmdan a danglam zet. Hitiih kan nupa tei hmun nuam le dai khepkhi ih kan lengvak hi kan hrangah cun thindamnak le nun hahdamnak in pe in kan thei. Kan pahnihin kan thinlung a zangkhai nasa.

Cutihi dai khepkhi nun kan hman laiah khuitawk in simaw, awnmawi a rung thum dupdo. Cui awnmawi cu a hahdamzawng awnmawi si loin tulai duhzawng, awn ring ngaingai (*hot music*) hi a rak si. Tawkfang ah tleirawl pathum -nunau pahnih le mipa pakhat, an hung suak dukdi. Tlangval cun a kut khatlam in *radio* a khai. Cupawl cu khawpi sung um an si nan, mahte nuamaw dingin tupi sungih ra an si. An rat phahah thawmvang ring emem an rak keng tel. An hmuihmel ah cun duh an nung zet hai. “Nan *radio* kha phit duak uhla, hramlak ih thingkung le hrampipawl in an suaipi mi awnmawi danglamte hi nan ngai duh lo maw” tiah awnemte in ka sim. An lung a kim tuk lem lo, asinan, a rei hlanah tupi cu an suahsan lala.

Tupi sung, zianghman hnaihawnhak um lo, hmunnuam (*dai khepkhi*) ah an ra nan, a nawmnak ngaingai an tepngah lo. Kanmah nupa lawng kan rung tang lala. Annihpawl cun Pathian kutsuak, leilung semsuahtir ih si rak um, ziangtikhman ih cuai thei dah lo ding, thingkung awn, zilthli thiang awn, cucik, kharbawk le va phunkim zaihla awnmawi (*natural*

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

music)-pawl sunlawizia an thei dah lo ding a bang. Hi awnmawipawl hi minung ih tuah theih mi an si lo. Taksa damnak le thinlung zangkhainak pe theitu awnmawi an si. Hivek awnmawi hi tu khalah hramlak ah hmuh ding a um ringring.

Hramlak tupi sungah siseh, phulrawn le tlangbawk tete ah siseh, tivakua ah le tipi kap tuan khalah theih ding a tampi. Cupawl cu kan tawnteh dingih Pathian pek mi an si. Boruak dai khepkhi ah thinbangnak le helhkam tengtengnak um loih hahdamtei um hi taksa le thinlung hrangah damnak le cahnak (*vitamin tha*) an si. Bawi Jesui' tawngkam hi vun ruatsal hman! "*Kan feh pei ih, kanmah lawng hlimphirte ih kan um theinak hmunah va um uhsi; cule malte tal nan cawl thiam ding,*" (Mk. 6: 31). Hiti a tinak san hi Amah (Jesuh) hnenih a ra le a kir, mi sukso an tam tuk ruangah Jesuh le a dungthlunpawl kha rawleinak can hman an neih lo ruangah a si ti kan hmu.

Thlatang (*autumn*) laiah ka rualpinu (Mrs Norman) thawn Deerfield ih um kan fapa John veh dingin Massachusetts lamah kan feh. Nahzi 11 ah kan thleng ding ti kan sim cia ih, cui tikcu khel rori dingin cakzet in mawtaw ka mawng. Cui tikcu (thlatang) hrawng cu boruak a nawm laitak a si sabbai. Ka rualpinu cun, "Norman, ni eng ih a sun tleu zerzer mi tlangkampawl khi na hei hmu maw!" tiah i ti. Kei cun, "Hmu lem hlah e, khuilam ah saw cucu?" tiah ka sutsal.

Anih cun, "Thinkungpawl tla khi zohtha hnik aw, an mawidan hi!" i ti vivo. "Khui thinkung bik saw?" ka ti lala. Mak le danglam tukih ka rak theih lo mi cu, ka rualpinu cun mit thar, thinlung thar thawn ziangkim a

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

hmu ih, nuam a ti nasa a si ding, “Tuisun hi ka hrangah nikhaw nuambik a si ko ding. October thla sungah tuvekin New England cu hitlukin a rak nuam dah lo. Ka hmuh mipawl hin ka sungril nun pumpi a nuamter!” tiin a tawngsuak hngehng.

Kan nui tawng cun ka thinlung i tham nasa. Ka kirsal ih ka mawtaw cu ka mawng vivo, falawng hnih hrawng kan feh tikah tlang hram ih um, tili pakhat kan va thleng. Singai, thlatang tirte, nisuak eng mawi in fing le tlang le tikap tiang a kah eng serser mi ka hun hmu ve cu, mawi ka ti tuk lawmmam. Kan pahnih in tilikap ah cun kan totlang ih, fing le tlang, tili le a kiangkappawl ih mawinak (*natural beauty*) cu kan hip rero.

Hi mawinak hi zuksuai thiambik ih suai mi a si ko ding kan ti-aw. “*Anih cun tlimno lakah i bawhter ih, tidai dam diaidiai kiangah i hruai*” (Sam 23: 2) a rak ti hi a rak dik tuk ngai! Kan fapa umnak *university* cu kan tiamta vekin nahzi 11 ah kan va thleng. Taksa cau le bang hnianghniang vek khalin kan um lo, kan tharlam verver in kan thei-aw.

Thindaite le hahdamtei um thei dingin manhlap ciamco a tul tuk lo. Thinso ut-o le thintawi hi hrial in, thinsautei um ding a sisawn. Culawng ah thinnawmnak ngaingai na tepngah thei ding. Hi thu hi vun mangsal hman! “*Milaiih theihthiam ban lo mi Pathian ih hnangam daihnak*” (Fil. 4: 7) cu na vun theithiam mai ding.

Tlawngih zirhtu pakhat, Rodney Stone in a rinsanzet mi a tlawngta pakhat hnenah, “Hitawk tlawngih tlawngkai peh vivo na tum ko lo maw?” tiah a sut. “Ka thei lo, ka pai thuthu, ka pa in ziang thuhla hman i sim hrih lo,” tiah a let. Zirhtupa cu mangbang nawn in,

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

“Ziangruangah” tiah a ti bet. Zirhtupa in a pa cu a rak theih zet mi, amah cu thil tuahnak hmunih hnatuan, mitha le tlaitluang, amah thawi thei-aw zet an rak si. “Ka pa cu a hnatuan a tam tuk, inn a um hmanah tuah ding a phunphun thawn a ra tlung. Zanriah khawh veten pindan sungah a kharkhumaw ih, hna a tuan. A ra suah hlanah kei cu ka rak it man zo. Ka pa thawi thunuum reltlangnak can ka ngah dah lo. Cuitlunah, ka pa hi mahte um duh minung, mi dang thawi pawlkawmaw tuk lo a si ruangah cutimai ih titinuam relpi ding cu a awl lo nasa,” a ti. Lole, nan sungten zanriah ei dingin lo sawm sehla a tha ke maw?” a ti. “A remcang ko ding,” a ti ve.

An tiamawk vekin zirhtupa cun an sungten zanriah ei a sawm ih, nuamzet in zanriah ei phahah titinuam a phunphun an reltlang. Zanriah an khawhin ‘kan pumpi ciam seh, lawileng (*walk*) kung’ an ti ih, an pahnihin an lengsuak. Rodney cun inntekpa, Edward cu a hruai vivo ih, mawizet ih an cei mi thlanmual an va thleng. Rodney cun, “Hi thlanmual hi nan zung (*office*) thawn a naite sokhaw, na ra pal phahphah dingah ka lo zum lam!” tiah a ti. Edward cun, “Ziangtikah saw cuvek cu ka tuah man ding” a hun ti lohli. Culawng si lo, ni khatah nahzi 10 sung hna ka tuan ih, zan tin tuanbet ding (*extra hours*) nahzi 3 sung ka nei fawn. Hi thlanmual ah ziang tuah dingin so ka rat ding?” tiah ti tuito in a sawn.

Rodney cun hmaisawng loten, “Edward, hihi na tul bik mi pakhat a si. *Hnatuan ruangih thinheng teitei minung na hmuh mi in simaw* in titu um hai sehla, nangmah hi ka lo sawhkhik ko ding,” tiah a ti. “A dik, ka thei-aw ko” a rak ti ve. “Ziangruangahsaw inn ah hnatuan ding tla na tlun ciammam? Hivek tuan theitu mino tampi lakih pakhat khat tuanter hmen!” a ti bet. Edward

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

khalin, “Tui ka tuan mi ngelcel hi cu keimah lawngih tuan thei mi a si e, mi dang in an tuan asile a buai sinsin ding, kan hnatuan tampi hi ka parih thumaw an si. Ka lo hmuh pei maw, ziangvekin kan tuan ti?” a rak ti ve. Rodney cun, “Cu mi hmuh ka hai lo, cuhnakin a kiangah hin to hnik aw,” a ti ih, a toter hrim.

An pahnih in lungpi parah cun an totlang. “Thil dang zianghman ruat hlah, na hnatuan khal ruat hlah aw. Nang le kei hi a cancan ah hivek hmun daite le hahdamnak hmunih feh phahphah ding kan si. Hi hmun ih ka lo hruainak san na thei maw? Hi thlanmual, thlan sungih a um mipawl hi hahdamten, daiten an um zo. Annih khal nangmah vekin an damlai ah *heh-le-heh* tiin hna an rak tuan zo, asinan, nun timi cu hivek hi a si ko; an duh khalle duh lo khalle tu ahcun daiten an cawl a si hi!

Leitlun hi a feh kelten a feh rero ko ding. Na hnatuan khal a kelten a feh ve ding, hivek hmunih tikcu reilote sung cawlhahdamnak na hman ruangah nan kampani cu a siat phah cuang lo ding,” ti phahin Sam 90: 4 sung ta, “*Kum 100 cu na hmaiah ni khat bangtuk a si. A cem cia mi mizansun vek a si ih, zan ih tikcu tawite sung vek a si ko,*” ti thu hmangin thazang a pe.

A thaisun ah cun tlawngtapa cu zirhtu pai pindan ah lut in, a cabuai kiangah a to. “Ka pa thawn ziangti’n thu nan reltlang ti ka thei lo, asinan, inn a ra thlen tikah a mithmai ihsi thawkin a umdan zaten a danglam theh sokhaw. Zangkhai zetin a um ih, amah thawi thureltlang khal a nuam zet. Ka tlawngkai ding thu khal i simfiang zo, ka kai peh ding,” a ti. Hivek hin mi tampi kan um, kan nun hi dir-aw tenten ringring vek khin a um, a hahdam lo. Cucu kanmah le hnatuan ruangah a si thei, a

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

tawk deuh lai; culole, kan thinlung sungah rem ngaingai thei lo mi kan nei ih, cucun kan nun in temtawn khal a si thei, a zahthlak lutuk. Sakhi in sihti a ngai vekin kan nun hin hahdam hiahhiah a ngai duahdo a si mai! Huat le mitkem mi neih ruangih hahdam thei lopawl khi an huat mi le mitkem mi an um lo cun an eng a thawl hiahhiah, an tirh khal a siang; ziangkim a tluang in, a rem mai theu. Paisa tampi neih khalih sawt cuang lo, sinfen ticawklo neih khalih thahnem cuang lo, nun hrehum le nun rethei rori an si.

Thilri tuahnak hmun (*factory*) ih hnatuantu pakhat, mimanhlap theizet le ti-hel-hel ringring mi pakhat a um. Zing a thawh veten hnaturan ding dang pawimawh nei siawmtak khin ziangziang simaw tuahin a phar a thliau. Mansahlihlap in thawhhlam a ei, nasatuk in hna a tuan ih, sunvu hman awh thei loin a cau sialsial, bang hnephnep in tuanpipi ah a it theu. Tuan tukih a ih ruangah zing tukah a thang lala. An inn cu zanthingrul hnuaiih um a si.

Khua a van suarso ah a ihnak sangkate kiangah cun a hung to lualli theu. Tlunlam a hun zoh tikah vatepawl cu zanthing hngetek parah to in daiten an itthat hliahhlo ti a hun hmu. Vate in a lu cu a thla hnuaiyah a ret ih, a thla in himten a rak hup, a hung thang tikah a lu a suah ih, khawdang tang phah rero in a thla le a kepawl a dawk thiangtho. Cu theh in hla pakhat a hun sak dendo. A hla cemzawngah zanthing hnuai, ticawm kiangih tidai a vung in ta. Cucun a cakngah (*fit*) thlang a si hmang, rawl hawl dingin a zuar vervo. A riahnak thinkung khalin ‘a ra tlungsal ding pam’ ti siawm takin ngaihtha hiahhiah in a umsan men. Hi vate nun a zir rero tikah zung hnatuantupa cu a lung a kim tuk a si ding, hitin a ti.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

“Zingpitte ih vate a thawh (*thangharhdan*), nuamtetei sangmar-aw in, a ni khat umdan ding ciamciamtei ruat le timlamaw ih a cangvaihdan cu duh a va nung so! Kei teh vate vekin ka um thei ve lo mawsi!” tiin vate nun cawng dingin a thinlung a bawtcat.

Asinan, “Hlasak cu ka thiam lo ve!” a ti-aw. A ti thei mi a um ve, “Tokham parah daitei to in, dang sungih hlasak hmurhmo cu ka thiam ko ka ti ih, cutin ka ti theu. Asinan, cuti ka hun um cu ka nupi in thinlung kim nawn loah i ruat lala. Vate in a thiam lo mi pakhat, mahte thlacam cu ka hun cam ve. Vate vekin thawhhlam thawte ka hun ei, cuticun zung lamah ka feh ih, sunvuten thinnuam le hahdamten nitlak tiang ka hna ka tuan thei thlang famteh,” tiin thatho zetin a rel.

Lawnghlau zuamawknak ih *gold medal* ngahtu pakhat in lawnghlau zuamawknakih teltu ding pohpoh hnenah hitin thu a cah. “Hi lehnak (*lawnghlau zuamawknak*) simaw, lehnak dang a si khalle, nehtu si nan duh ahcun *manhlap tuk hlah uh, a dan kelten tuah uh. Zamrang nan duh le dikten hlau uh,*” a timi cu hmonsin a tlak zet. Nuamtei hlau, diktei hlau le manhlap ciamco lo cu nehnak hrampia si. Pathian ih daihnak cu na ruh-cang, na thinlung, na thlarau le na thisen zungzam sungah um thei sehla, thinso ut-o le thintawi phahih na tuah mipawl cu hmakhatte ah na fehsan thei mai ding. Hi Pathian umpinak (thindaihnak le thinsaunak) hi na hman thei tiktikah malsawmnak thar na dawng rori ding.

Ziangkim hi anmah le an sidan kelten nunpi mai aw. Thinlung hahdamnak le thinsaunak hrangih tuah thei mi lamzin dangdang khal na theitawk in zir vivo aw. Hitihin nangmah le nangmah thu simaw hnik aw. “Thinso ur-o lo dingin ka um tum ding. Ka thinlung cu

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

a hahdam zo, daiten a um hiahhi thei zo” tiin. Cule, na thinhengnak kha vun thum aw, na thintawinak kha vun thlah sualso aw, cuisin thindaitei um tum hnik aw. Pathian in hi nundan hi van ihsi lo thlak dingin beisei hlah, nangmah in a taw thawh awla, anih in mal a lo sawm ding.

Kan taksa a harhdam theinak dingah ni tin ih kan ei-in ihsin a phunphun tuah lo ding tampi a um. Tidai kan bual, kan ha kan tuah ih, taksa cangvaihnak khal kan tuah. Thinlung lam damnak ding khalah a phunphun kan tuah a tul. Cutivekih kan tuah tik khalah thindaite le hahdamten, remdaihnak thu lawng ruat phahih tuah ding kan si. Mi tampi hnatuandan ka zoh roero tikah keimah lehlam ka thin a rak bang, kei hnakin anmah an bang tukin ka hmu.

Ziangahtile, an thin a dai lo, thinso ut-o ih a tuan na, zo simaw mitmei phahih a tuan na, thinnuam le hahdamten an tuan lo ti ka hmu. Cupawl cu a tlangpithuin phirsit an duh mi le an hmuitin deuh mi an um can lawngah ‘law zet’ vekin an tuan, cupawl an um lo can pohah cun zianghman an tuah paih ngaingai lo. Mi dang hnakih law cuang si cuhin, ‘ka tuan mi in hmu vang seh’ tivekin an um ciamco. Mai insungsang le bulpak lawng a si lo, Kawhhran le pawlkawm dangdang khalah hivek mi hmuh ding an um vivo. Cathianghlim sungih, “*Lungawiin Bawipa cu rian uh*” (Sam 100: 1) a tivek cu an si lo nasa, hehhia cing le mi dokhal cingih hnatuan an si ruangah an bang a luar ih, kiangkap um hrang khalah a bangthlak sinsin, mit khal a kham duh. Na thinso ut-o-ter hlah, na thin tawi tuttoter hlah, hahdamten tuan aw (*Do not fume, do not fret; practise being peaceful*).

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Tidan thazet pakhat ka hmuh mi cu -mahte lawng thindaiten to in, thinnawmnak lam le nun hahdamnak thu lam thu lawng ruatin can tawite hman hi a si. Thimnakah, tlangpar, phul lakah simaw, hramlak thawmvang um tuk lonak hmunah simaw, lole, tiva luang herho kiangah simaw, a si lo cengle, zan thlapi vang hnuaiyah daiten to sehla. Ni khat vei khat tal tuah thei sehla, ahleice in hnatuan a tam can le thinbangnak a luar canah kan tul sinsin. Minit 10-15 sung hman hman thei sehla a thahnem zet ding. Kan thinso hluahhlo le thintawinak thawi manhlap hehe ih kan cangvaihdan hi zohsal cingcing a tha. Cuti um vivo lo dingih tidan tha bik cu “ti nawn lo, ti nawn lo” hi a si mai.

Vawi khat cu khawpi pakhat ah thusim dingin tlangleng cawlhnak ah in sawmtupawl thawi hmuaw dingin kan tiamaw. Ka va thlen tikah an rak um vialvi ngai. Kan hmuhawk veten mansahlhlap in cabu dawr ah in hruai. Ka hminkhen (*signature*) dilih in rak bawhtupawl thawi hmuaw dingin a rak si. Cuisin cabu dawr dangah tivutvo in in hruai lala. A hmaisai vekin ka hmin ka khen (*signed*) lohli. Cumi kan theh veten rawldawr ah in hruai lala, a tlan in kan tlan. Rawl khal manhlap mangkheng in kan ei. Ka kam teh ka thuahngah man maw ka thei lo, *feh a cu, feh a cu* in ti ih, ka thusimnak ding lamah kan tlan lala. *Ti-hel-helpi in* thusimnak ding dawnsang (*stage*) parah ka kai panlomaw!

Ka sim theh veten in rak bawh ih, ka riahnak ding *hotel* ah zamrangzet in in hruai lala. Ka hnipuan ka thleng vutvo ih, ka kawrkilh hman ka kilh man ceu, puai tuahnak hmunah kan feh lala. Ka bang thawn, ka ti a hal tuk ih, thingthei ti (*fruit juice*) no thum rori ka dawk

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ciamco. Puai theh veten ka riahnak *hotel* ah in kirpi. Zanriah eikhawmnak neih ding a si ih, tidai bual in, hnipuan thlengawknak dingah minit 10 lawng tikcu na nei tiah rualpi pakhat in i sim. Manhlapzet ih ka ceiawk laiah *telefawn* a hung awn rengro. “Zamrang aw, zamrang deuh aw, zanriah eikhawm dingin a hnuaiyah kan thleng thluh zo” i hun ti.

Kei khalin zamrang zetin “ka ra suk lai” ka ti ih, fawn cu ka thlak. Ka hnipuan thlengawknak mi khal a rem le rem lo khal zohhliahaw ta man loin, a biling-a balang in tumkainak cet (*elevator*) lamah ka tlan thluathlo. Ka thin a phu dupdo, ka thaw a cem zik hmang maw ka ti ih, hitin thu ka vun ruat. “Ziang ka cang saw, hivek lawmmam ih manhlap ciamco teh ziangtinak a si? A cang thei lo ve!” tiin keimahte ka phunzai thlang. “Zanriah ei dingah hiti lawmam a tul mawsi, thu ka sim lo tla le a ngah ko lo maw, sim ding ka si hmanah cuti emem ih timtuahawk a tul fawn lo, zanriah tla hi ei loin ka um thei ko, thu ka sim lo khalle ka hrangah a pawinak a um cuang lo” tiin ka pindan lamah cun ka kirsal.

Inn hnuai ih i rak hngaktupawl hnenah fawn in ka bia. “Nan ril a rawn tukah cun in fehsan mai ko uh, tawkfang le ka ra suk ding; cuti lawmmam in ka ril tla a rawng lo” ka vun ti. Ka pindan ah cun ka to ih, ka kawr ka phelh, ka kedam ka hlit, cabuai parah ka ke suang thelthel in, thindai le hahdamten ka to. Cule ka Baibal cu nuamten ka vun kau ih, Sam 121: 1 thu, “*Tlangpawl lam khi ka mitin ka hei thlir ding. Khuilam in so keimah bawmnak a rat ding?*” ti thu ka vun siar. Ka Baibal ka khup ih, hitin keimahte thu ka simaw lala.

“Tuisi thawkin manhlap helhel tuk loin, thindaiten ka um thlang ding. Pathian umpinak, thindaihnak le

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

hahdamnak cu ka nun in a tep zo” tiin. “Ei ding zianghman ka tul mi a um lo. Ka ei zo mi hman a tamtuk zo. Tuizan zanriah eikhawm ding hi a thawt cu a thaw nawn ding ti ka zum. Asinan, tuvekin thindaitei ka um thei le nahzi pariat ah thaten thu ka sim thei ding” ka ti-aw.

Cuticun daiten ka to ih, minit 15 tluk Baibal siar le thlacamnak in ka can ka hmang. Kan pindan ih si ka suak cu ka zangkhai zet, ka tha a tlung ih, thusim ding ka hngakhlap sinsin. Hivek, thinlung manhlap zelzel le sahehet lakah hahdamnak nun ka vun sar dukdi cu ka di a riam tuk, hivek boruak nuam ka congah hi ka dam sungah ka hngilh nawn lo ding ka ti rori. Pathian umpinak ruangih ka thinlung damnak a si. Thinlung sahal hiamhiam le thinso ut-o boruak lan in, thindaitei Baibal siar in, thla ka vun cam cu ziangtlukin so a nawm! Sibawi tampi khalin an minapawl hnenah an damlo ruangah simaw, pakhat khat ruangah simaw, thinbang tuk, hngirteu tuk le beidawng tukih an um canah hivekin thinlung hahdamtei um dingin an fawrh ve theu. Kum 20 mi, tlangval pakhat khal a sibawipa in keimah hmu dingin ruahnak a rak pe a si hmang. Ka hnen a ra thlen tikah, “Sazapa, ziang ka cang simaw ka thei lo, ka thin a tawi tuk, ziang thu um mumal lo khalah ka thin a so ut-o mai, thindai le hahdamtei um ka duh tuk, ruahnak tha i pe thei ke maw, zangfahten!”

A umdan zoh phahin a tawng ka ngai rero ih, mizangkhai zet le duhnungte cu a si ko nan, a thintawinak in harsatnak a thlen ti cu ka hmufiang. Thu dangdang hmangin ruahnak tha pek ka tum laiah ka thinlung ah hi Baibal thupawl an rung lang ih, pakhat hnu pakhat, nuamteten, thinlung takte le nun

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

hlanawknak thawn ka siarpi. *“Nannih hnatuan har zet a tuantupawl le thilrit a phurtupawl hmuahhmuah, ka hnenah ra uh, cawlhahdamnak ka lo pe ding”* (Mat. 11: 28, CSB). *“Nan hnenah hnangamnak ka lo tanta; keimai hnangamnak ka lo pe. ... Nan thinlung buai hlah seh, a tih khal tih hlah uh”* (Jn. 14: 27, CSB). *“Na parih a lungthin rettu cu, Nang in hnangamnak famkim ah na ret ding”* (Isai. 26: 3, CSB).

Cuti ka siar rero laiah cun ka mikhual khal cu a thinheng le thintawi mithmai khal a rak tlaniam zutzo in ka hmu. Thindaihnak cun a nun a run zel ih, kan pahnih in daiten kan to cuahco lawk. Minit tawkfang zet cu cutin dai khepkhep in kan to. Tawkfanzet hnuah a thawpi a hun thaw hlunhlo. *“Ziang ka cang saw, a va mak ve! A va danglam ve! Sazapa, i siarsak mi Baibal thupawl khan hmual an nei tuk si ding,”* tiah a ti. *“Si e, hi Baibal thupawl hin thinnawmnak le hahdamnak thiltitheinak an phurh ruangah si ding,”* ka ti ve. A mithmai ka zohin cui nun cu a tepngah taktak a si ti ka thei mai. Tu ahcun mi zatampi in an thlun mi lamzin hi ka mikhualpa khal hin a theithiam in, a thlun ve a si hi! Khristian sinakin a kentel mi hnangamnak, thindaihnak le hahdamtei nun hin, taksa le thinlung damnak a thlen.

Thinso ut-o le thintawi vukvo boruak sosang cu neh in, hahdam siaisotei nung dingin thazang thar a nei thlang. Pathian biak khawmnak khalah diktei feh dingin ka phut. Cucu thindamnak ding sii tha zet a si. Thinso ut-o le thinheng teitei rehternak dingah ni tin cin le dan tha thlun hi a thupi tuk lawmmam. Amahte hlo lohli le reh vukvi mizia a si lo. Cathiam ruangah simaw, len ruang khalah simaw, a hlo thei maimai lo. Duhnak taktak a um ih, thungaithlak ih tanlak lawngah a reh thei.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Amaisabik ih tuah ding mi cu *daikhiaukhitei* um hi a si. Cangvai deldel hlah, vaktawi rero hlah. Na kut-kepawl khal thlah (*phawih*) theh aw, au kengkeng hlah, mi thawn to-aw hlah, tihnak thinlung nei mi na si khalle supaw tento aw, ziangatile, na taksa a cangvaih tamtuk ahcun ka thinlung khal a rak cangvai ve ding. Curuangah, daiten to/feh, tawng tulnak a um asile, dimten tawng men aw. Thinnawmnak thu lam ruat aw, na taksa umdan khal a hahdamzawngin ret aw, ziangatile, taksa umdan rem lo hin thinlung lam tiangin a hnaihaw thei. Thinlung umdan hi taksa umdan par khalah a thumaw thei.

Vawi khat cu *meeting* ah ka tel ve, thu a phunphun kan relkhawm. Kan el-aw thul, kan thu a hmu-aw thul, asinan, thu pakhat cu nadeuhih elawk tul a si hman, kan el-aw ciamco ih, a netnah cun kan thu a hmuaw thei nawn lo. Rualpi hrekkhat cu an awka sangpipi hmangin pakhat le pakhat thu an cuhaw ciamco. An thinheng tukah an aw khal a khur, a thupten an kut an tum fefe thluh. Culaiah mi pakhat cu a ding vukvi ih, a kawrtlun (*coat*) cu nuamteten a hlit, a kawrkah a phelh ih, leilung (*ziah*) parah a hlawn tupti; cumi parah cun a vung it thlupthli. A kiangih umpawl cu kan mang a bang nasa, a naa maw, a aa teh si nahlam kan ti-aw. Anih cun, “Ka aa lamlam lo, ka dam, ka naa lo, ka thin a heng tuk, a soin ka so ut-o, curuangah, *ih thlupthli hi thinheng so ut-o reh theinak a si* an ti ka thei ih, ka it hrim sokhaw” a hun ti.

Cuveten kan zaten kan hni, kan khek ciamco. Kan thinheng teitei khal kan theih lo sungah a rak dai man. Cutikah taklawngih a it mi cun a thinheng so ut-o laih a tuah theudan in hun sim. A thin a heng ih, a so ut-o

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

veten a aw a sang kungko ih, kut a tum zik mai theu. Cucu thei cia in a kut cu tum lo dingin a kutzungpawl a pharh hrim ciamco. Cuti a pharh laiah a aw *key* sang tuk khal nuamteten a rak tlaniam vivo ih, neta lamah cun dimten a tawng. “Aw dim thekthite ih tawhawk ciamco cu a rem lo zet ti-u law” a hun ti.

Mi tampi hmuhsuahdan vek asile tui kan sim rero mi hi taksa le thinlung cangvai tuk, thinso ut-o le thintawi rehternak ding an si. Thinnuam hahdamtei um thei ding cun a tirte ihsin kan taksa umdan khal in zin a zir a tul. Cucun thinlung hahdamnak le thinnawmna a hring ti cu mangbang zetin na hmufiang thei ko ding. Thinlung bik a dam depdep ahcun thinso ut-o le thintawi cun hmunram an co nawn lo ding. Cutikah sunglam cahnak le thiltitheinak a hung suak sinsin ding ih, bang helhel tuknak khal a tlaniam thlang ding.

Keimai hmuhtawn mi ihsin thinso ut-o le thintawi niamterdan ding thu paruk (6) ka tarlang ding. Hipawl na buah taktak ahcun a thathnemnak cu pelh loin na sarsuak tengteng ding.

1. Tohkham parah hahdamzet in to aw, tang tenten loin na tohkham parah na pumpi'n thumaw lawlaw aw. Na ke ihsin na luthlung tiang zianghman buah mi nei loin thlahdul thluh awla, “Ka kut-ke le ka taksa zaten, hahdamzet in um hnik uh, ka mithmai ih thahripawl khal ka thlahzawi thluh zo” hun ti aw. Na thisen zungzampawl khal an zawi sualso ding.
2. Na thin a so vutvo laiah rammawi le nuam, tili mawinuam, nisuak eng mawi tla, tupi thing reprep tla, zan tlapi vang deldel tla, lole, na thin nuamter theutu thil pakhat khat na rak hmuh zo mi hun ngaihtuahsal

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

- aw. Himi hrangah minit 2-3 sung na can pe aw. Hipawl hin an lo sawng thei ding.
3. Thindamnak, hahdamnak le remdaihnak thlen theitu tawngfang na theih mimi hun sal nawn rero hnik aw. Thimnakah, *daihnak*, *thinlung hahdamnak*, *thindamnak*, *duhdawtnak*, *ngaidamnak* le a dangpawl. Hipawl hi thinso ut-o le thintawinak thawidamtu cafangpawl an si. Culotalle, hla ngainuam le hahdam zet pakhat khat na theih mi na thinlung sungte talin hun sak hnik.
 4. Pathian in na hrangih thiltha a tuah mipawl vun ruatsal hnik, siatnak le vanduinak maw na tawn tamdeuh, vanthatnak le malsawmnak! Ziangruangah hitivekin na thin a so ut-o ih, na thin a tawi ciamco? Nangmah hnakih vanduai, inn le lo khal nei lo, ei ding khal nei lo, sinfen tha khal nei mumal lo, mi tampi cu kutdawh ih vaktawi hman an tampi; ziangruangah hitin na um? Hiti um (thinso ut-o le thintawi) hin ziang thathnemnak a suaipi ding? Hi thupawl vun ruat awla, hiti um ding na si lozia na vun theiaw mai ding.
 5. Pathian umpinak na co tumah simaw, na nun lo tham deuhtu Pathia hla pakhat khat na thinlungin vun ruatsal awla, vun sak hmuahmo hnik hman, na thinlung sosang tuk cu a vung dai tengteng ding.
 6. A netabik le a pawimawhbik cu Pathian le a thu ih thumawk hi taksa le thinlung damnak tha bik a si. Pathian thinsauzia, a zaidamzia, a tuarfaizia le mi zawn a ruahzia le a sinak dangdang kan ngaihtuah tam poh le kan minung sinakih nundan dik lo, thinso ut-o le thintawi tla hi a rak zahthlak nasa ti kan theifiang sinsin ding. Pathian sinak cu rel hlah, a sang

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

tuk lai, minung sinak hrimhrim khalah mi dang parih thinso ut-o le thintawi emem ih kan um a tulnak a um lo. Kanmah khal ziangpipa ka si hnai lo. *Ngaidam theitu* siawm takin *ka ngaidam thei lo* tla kan ti sapbai. Pathian le a thu ih kan phumawk a thukdan ihzirin minung umkhawmnak, insang ihsin Kawhhran le khawtlang hnaihnaawk theutu thinso ut-o le thintawi hin kan nun in neh thei nawn lo ding.

Hi ka tarlang mipawl kimtei na tuah thei ahcun na nun lo tawnhremtu, mi dang nun khal nuam lotertu thinso ut-o le thintawi hin a lo ngam nawn lo ding. Cu mi na cemter thei ahcun na nun sungril ihsin cahnak huham a suak ding ih, thinso ut-o le thintawi hmang na si ruangih miin an lo nel thei lo le ngainat thei lo mi cu mi dang nun nuamtertu, minelum tak le nun duhning neitu ah na cang mai ding.

%%%

ZALENNAK!!

America president 16-nak, Abraham Linclon in 1963
January ni 1 sunah USA ih sal (*slaves*) mi
4,000,000 suahnak thu a suah. Salpawl hrangah cun
lungawiza ngaingai a si, an lung a awi nasa; an khir, an
zuing, an tur an cai. Asinan, sunhnu a rung her cun an ril
a rawng phahphah, khua a rung sim cun rawlei ding an
nei lo, riahnak khal an nei nawn lo ih, an umnak hlun, an
pulepawl hnen thotho ih luhkir an dil ti a si. Hmailam
umtudan ding
le eiin ding ruat hmaisai loih *pawngpa zalen* hi tih a nung
ih, cangsual a awl zet.

%%%

Bung 5

**NA DUH TAKTAK AHCUN
NA NGAH TENG TENG DING**

Na DUH taktak nan, na NGAH thei lo lawlaw mi a um dah maw? Ziangruangah si pei?

Kum 30 hrawng, mi pakhat in, “Ka fapa cu tlawng ka kaiter rero man a um zik lo, tingaihnak um lo” tiah beidawng nawn in a rel. “A hmailam nunnak ding ka ruah ah, ka bei a dawng cia zo” a ti bet lai. A fapa parah zianghman beisei nei nawn lo siawmtak cu kei cun tlangval pakhat thuhla sim phahin a beidawngnak rehter ka tum. Tlangval pakhat cu a tleirawl laiah cun a nu le a pa beidawng koin a nun a rak hmang. A hmailam hrang beisei ding um nawn lo khawpin le a hlawhtlin theinak ding thil pakhat hman um nawn lo vekin a dinhmun a rak se zet.

Asinan, a hung pitling vivo ih, thilumtudan a hun zir tikah beisei ding um lo dinhmun ihsin beisei-um tuk ah, hlawhsamnak ihsin hlawtlinnak lamah a nun a hung hersal. Thaten tlawng a kai, ca a zuam ih, lehnu ahcun an tlawng pumpi hotu pakhat ah a cang. Camibuai ih a *mark* khal an sang zet. A zirso vivo ih, *college* a theh veten hnatuan thazet pakhat a ngah mai. Cuticun an khaw sungah amai hrihruai (kum 20 kiangkap) ah rinsantlak mi pakhatah a cang.

Kum rei hman a liam man lo, sincau eikhawmnak hmunah kum note, mihlawhtling zet pakhat (a tlunih ka sim mi pa) ka hmu dukdi ih, ka lau rori. Ka supaw thei

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

nawn lo ih, “Tuihlan ah khan nang kha mihlawhsam le beisei ding um nawn lo dinhmun ah na rak ding ti aw! Tu ah hivek dinhmun ah na ding, cuitlunah nan khaw sungah hotu le hruaitu thazet ih an lo rel mi na si; ziangtin hivekin na um thei? Zangfahten i sim hnik aw,” tiin hmaisawng loten ka suh mai. I lehnak cu a mak lo nasa, “A awlte si” tivial lawng a tawng ih, a cawl khuaukhi. A hun rel bet mi cu -zumngamnak neih a si mai, zumngamnak cun beiseinak (ruahsannak) a keng tel; thil tha lo kan beisei le, thil tha lo kan ngah ding, cuvekin thil tha kan beisei le thil tha kan ngah a si mai, diknak nunpi ih, dik zetih hna kan tuan le ziangkim hi dik le felten an feh mai ding.

Hi ruahnakpawl hi Baibal sung khalah a um sokhaw,” i ti. Kei cun “Ziang thu saw cucu?” tiin ka sut. Anih cun, “Nan biak inn ih ka khawm laiah *Sunday School* ka kai laiih kan rak *byheart* dah mi kha a si. “*Zumnak neitu hrangah cun ziang hmuahhmuah a cang thei,*” (Mk. 9: 26, HK). Mi zokhalin hlawhsamnak ihsin thlawhtlin a duh ahcun hihi a thumawknak ding a si. Zumngamnak nei dingin a thinlung kha neh tum in, ziangkim a cangthei ding zawngin ruat seh, Pathian rinsandan le amah le amah rinsanawkdan a thiam a tul,” tiin.

“Thil thabik beisei awla, thil thabik na ngah ding” ti hi lun lo awlte tak a si, mangbang ding khal a si lo, thilumtudan hrimhrim a si. Hivekih a um theitu cu leitlun ah micakbik a si, hmantlakkbik khal a si ding. Hi ruahnak hi thinlung lam zirnak le sakhaw lam zirhawknak khalin ‘a dik’ an ti veve mi a si. Cui khawruahnak cun rinhlelnak ihsin rinngamnak ah, beisei ding um lo (*beisei bo*) ihsin beiseinak nungah; hivek rori na um thei ahcun *si thei* na tum le *thlen* na

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

tum mi dinhmun ah na thleng tengteng ding. *Cang thei* dingih na ruah mi cu *a cang thei taktak* ding ti ka lo kam ngam. Mi tampi harsatnak cu *cang thei nawn lo ding, beisei man um lo, zuam man khal um nawn lo, lole, ziang va si cuang hlah* timi lungputdan hi a si. Hihi hlawhsamnak hrampi pakhat a si; thaten zoh awla, hivek minungpawl mihlawhtling na hmu dah lo ding.

Hiti ka sim laiah a menmen ih zum le beiseinak in ziangkim a ti thei ka tinak a si lamlam lo. Thil cang thei lo dinhmun ihsin cang thei rori dingih beisei, beisei vek rori-ih tuah le nunpi taktak ka tinak a sisawn. Beiseinak thinlung taktak cun a harsa khal pahtlang ngam le hmu tengteng ding rorih tanlak hruthro a tel ti hmnsin a tha, *tiduangdo* ih beisei men a si lo.

Ziangkintitheitu Pathian na rinsan taktak ahcun na thlahdahaw thei lo ding, na bei a dawng lo ding ih, anih in rinum takin na lam a lo hruai thung ding. Mai' lam ihsi tanlaknak tel lo beiseinak cu a thahnem lo. Pathian thatnak le kilkhawinak kan rel tikah 'tlunzuang vate' kan tahthim theu. Asinan, vate hi Pathian in a bu sung rori ah rawl a thlak dah lo, zawnzaizet in, a sun a zan, an hawl dingah rawl phunphun a rak ret cia sawn a si. An hawl lo ahcun rilrawng in an thi mai ding khi a si.

Ziangkhalle, zumngamnak hi hlawhtlinnak dingih a thupibik mi a si. Kan tuah mi pohpoh, hlawhtling ko in nawrtu a si. Mihlawhsampawl hi an thazang a der ruangih hlawhsam an si lo, hlawhtling dingih an zuam lo ruangah a sisawn. Cun, bung 5 sungih kan sim zo bangin hlawhtlinnak dingih thil tul pakhat cu thindaitei um le tha thlah lotei tuah cetco hi a si lala. Cuvekih hna a tuantu cu mi tampi an si lo, mi malte lawng an si theu.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Lehnak a phunphun ah a zohtu mipi telin a lektupawl in an cahnak le thiamnak zatek kim (100%) an hman lo ruangih hlawhsam an si tiah lehnak lam hotu pakhatin a rel dah.

Baseball lehnak ah hotu pakhat in a *team* pawl thazang a pekdan hitin i sim. “Ka *team member* pawl hnenah nehnak congah rori dingin ka sim hnuah lek dingin kan pawksuak. An lakih mi pakhat cun *goal thunnak ding sur* a hmuh veten a huphurh tuk ih, a taksapawl an thia, ‘ka lek thei lo ding, a ngaihna a um lo’ tiin a caiciling ciammam. Cupa cu ka va pan ih, a liang pawk phahin: Tlangval, ziangah cutin na um, na lek thei tuk ti ka lo thei ko; na lehdan ding khal ka lo sim ding tiah a ti ih, hitin ka sim. “Na thinlung zaten *goal thunak ding sur* hi thupibik ah ret aw, na neh theilonak ding san a um lo” tiin.

Cui ka tawng mi cu cahnahte ah ngan in, a kawrdip sungah, a cazohnak cabuai ah, lole, a hmuh awlnak ding phar parih ben dingin ka fial. Cuitlunah, na thinlung khalah malh theih nawn lo dingin ngan aw. Hihi na cahnak ding thazang a si,” tiin. Tumruhnak, a thazawngih thil hmuh, sunnak ding lam hnakin hlawhtlinnak lam hmuh le thinlung takih tumtah hi *hlawhtlinnak* a si. Thinlung (*heart*) hi thil thar hmuhsuah theinak le cahnak huham hrampi a si. Feh na duhnak le hlawhtlin na duh mi parah na thinlung kha hngetzet in toh thutthi aw, hnin duldo lo dingin! Cule harsatnak na tawn ding mi khal thei cia vekin, neh tum cia aw, dungsip dualdosal lo dingin! *Thinlung* ti hi ziangmawcan ah cun *zumnak* ti khalin kan sim thei. Na thinlung/zumnak a zaten na duh mi parah thum thluh aw, a thalam hmuh na duh le a tha lam beisei awla,

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

siatnak lam hmuh na duh le na beisei vekin na parah a thleng ding. Kan thinlung le kan duhnak thupitzia le thil a titheizia hi maktak a si.

Thuthimnak tuangtlam te hun rel sehla. Mi pakhat cu taksa lam nuam lodeuh vekin a um. A rualpipawl in hnatuankhawmnak ah tel ve dingin an sawm, asinan, ka dam hnai lo a ti ih, a feh thei lo, a rak el; a rualpipawl khalin an theithiam, *a damlo* an ti. Tawkfang ah rualpi dang an ra lala ih, puaihmun feh dingin an sawm. A feh hiarnak a si ruangah nuamteten a tim a hun tuah ih, puaihmun ah cun zangkhaizet in a va tel thei. Puaihmun fehnak dingah sii hlum khat hman a ei lo. A hmaisa an sawm tumah cun sibawi hnen feh hman a tul nan, sumpai heu a tih ruangah an fehpi lo a rak si.

A feh theinak le feh thei lonak cu khiuiah a um? “A thinlung ah” si ko lo maw! Hivek dinhmun ih ding, rel ding tampi nan thei ve ko ding. Lam hlapi feh thei lo ti-aw khal, an duhnak taktak a si ahcun cak vohvo in an feh thei mai. Thinlung ih cahzia le thiltitheizia hi hiti ruah men hnakin a cak in, thil a tithei sinsin.

Ni khat cu sunhnuher hrawngah kum nodeuh, nu pakhat ka hnenah a ra ih, bawmnak in ra dil. Amah thawi kan biakawknak ihsin hi thu a dikzia ka lo hlawm ding. Tokham ka pek mi ah to phahin, “Ziangruangah mipapawl in in ngaina lo, a san i sim aw” a ti. “Cuti mawsi?” ti phahin a thinnawmnak dingah reilote sung ka hun capoh rero lawk. “Tuikum sungah *high school* ka theh thlang ding ih, pasal neih ka tum. Asinan, mipapawl in in tlansan cingcing e, sazapa, in bawm hnik aw” a ti.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Thurawn pe ningna hi nu hin a thlun thei ke maw, thlun thei lo ke tiin ka hun thlithlai deuh lawk. A thlun thei ding ti ka zum ruangah hitin ka sim. “A tha, thilumtudan ka thlir rero tikah nang cu fala duhningte, hmelta khal na si. Na thinlung khal a tha ding ti ka zum” tiin ka hmuhdan vek cekci ka sim. Hitin ka sim bet: “Nangmah ah sam mi teh na nei pang si ke maw? Mipa (pasal)-pawl hi mimawthluk le phunzai hmang nunau hi an ngaina thei lo, an kian duh zet theu. Cuvekih mipa mawhnak thei thei zet, mawthluk ringring nunau lakah mipa an ngam lo, insang nuam khal an din thei lo. Duhawknak cu mawthlukawknak boruak ah a nungdam thei ngaingai lo,” tiin.

Ka sim mi ngai phahin khua a ruat nawn si hmang, zianghman i sawn lo. Cui tikcu remcang cu bawhin ka tawng ka peh vivo. “Na hmur umdan ka zoh rero tikah mi dangpawl tilhfial na hmang zet ding ka zum. Mipa tamsawn hi nunau in thuneizet vekih tilh an fial zohzo hi an ngaih lo thei zet. Mithmai tipeupeu le thur tiamtiam khal hi mipapawl in an ngaina thei lo. Curuangah, mithmai tisiamsi le duhningza mithmai nei dingih na zuam a tul ke. Cuitlunah, na hnipuan hruhdan khal hi tuhnakin ti-iam-i thei sehla a tha sinsin ding. Tui na hnipuan ken mipawl cu mankhung lawnglawng an si ko. Na taksa khal zihmui rimthaw te tla, tamtuk loin kapaw awla, cuvek cun mipa thinlung a hip thei zet loziang.

A thupibik cu na thinlung putdan hi a si. Mipa duh mi cu nunau thinlung nem le tangdawr, a tul canih a si vekih rel thei/ngam tho si khi an ngaina; pasal le fate parah tawngkam ngainuam le hahdam hmang thiam hi an duh ngaingai. Lailanten lo sim sehla, tui na tawngdan

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

le na cangvaihdan cu mipa ngainatzawng a si ri ai lo; asinan, na duh ahcun na thlengaw thei ko ding ti ka lo zum. Na awkam a dam le na pasal thinlung na neh ding ih, a thinlung khal na hip thei ding; cuticun nan nupa boruak cu a tha si mai ding, na thlun thei ko lo pei maw?” tiin ka sutfiang lawlaw.

Anih khalin ka hnenah thuh le zep ding a neih nawn lo ruangah, “Si e, ka lung a awi tuk. Tuvekin biak inn sungah hitluk duhsaknak thawn thuhla thatha i simtu an um ding ti hi ka rak zum dah lo,” a ti laitak ah kei khalin, hni phahin, “Mi pakhatkhat a harsatnak bawm thei ding cun an dinhmun theihfiang hnuah, an tultak zawn sim ding hi kan hnaturan si ko,” tiah ka rak ti. A taksa ruangrai, a sinfen le a umdan tampi lakah hi nu in a tlaksam mi cu *duhnunnak* (*charm*) hi siin ka thei.

Duhnunnak hi thil pawimawh zet a si. Hmelthat pempem le taksa nonal simaw, sinfen tha le sumpai neih lawng khalin a ngah fawn lo, *nuncan ziaza* ih si mihip theinak khi a sisawn. Hihi ahleicein kannih (mipapawl) in kan ngaina zet. Hi ziaza khal hi Pathian hnen ih si ra a si. Pathian tihzahnak nei thuk ihpiang duhnunnak zawnte an nei tam cuang. Ka rualpi hlun, *Ohio Wesleyan University* ih *professor* rak tuan phei cun, “Pathian cu mawinak le duhnunnak ngaina mi a si ih, ceiwknak dawr (*parlour*) a tuah” a ti hngehng. A sullam cu A semsuah mi thil ziangkim hi pakhat le pakhat cawihawtawk ding le an duhnunnak zawn ciar hlawmawtawn dingin a si a ti duhnak a si.

Thil umtudand cu hihi a si. Na tumtah mi le hmuitin mi khengngah ding cun ‘na fehnak lamzin na theihfiang hmaisak a tul’ a si bik. Cutik lawngah, na tumtah mi na kheng ding ih, na khawkhan mi (*vision*) khal a takin a

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thleng ding. ‘Fehnak ding lamzin’ ti khal hi a vang a kau deuh lai men thei, *ziangteuha tuah na duh*, *ziangbikha na tumtah* tiin hmuitin mi felfai na tul lai. Mi tampi cun ‘hlawhtlin tumin hmailam ka pan rero ko’, an ti theu nan, cucu mizadan a si; *tifukfi in*, *an thlen tumnak zawn turto-ih* feh cu an malte. Cutiuh a tlangpi vial tumtah simaw, tumtah mi nei cuca nei lo (*aimlessly*) ih feh na si ahcun na hlawhsam khalle pawm thiam mai aw.

Tlangval pakhat, a duh vekih a hlawhtlin lo ruangah ka hnenah ra in, bawmnak i ra dil. Ni khatkhat ah mi ropi si dingin tumtahnak nasazet a nei ih, a tidan ding lawngte a thiam nawn lo. A tumtah mi cu thil thazet le tangkaizet a si. “Khuilam feh saw na tum?” tiah ka sut. “Ka theifiang ciah lo” tiin thiamaw lodeuh nawnin i let. “Culam cu cutlukin ka ruat dah lo, mi ropi pakhat khat cu ka si ko ding tivial lawng ka ruat ban” a ti. “Cui dinhmun thleng dingin teh ziangtinsaw tan na lak, na thiamnak lam teh?” tiin ka sut bet. “Ka thei lo sokhaw, cuvek lam thupawl zianghman ka ruat dah lemlo. Cuvek a rak tul ngai ding nan ti!” i ti linglet. “Ngai hnik, tlangval, na pawhsuahnak ding na thei nan, khuitawkteu ah ka feh ding ti na thei lo a si hi! Ziangtlukin cahnak na nei ih, na cahnak hmuahhmuah finkhawm in, tuah thei ding roriuh tumtah mi na nei ngaingai lo a bang,” tiah ka ti.

Hihi mi tampi hlawhsamnak a si. Atlangpi lawngin ‘cumi, khami ka tuah ding’ an ti ih, a tuahdan ding le tanlakdan ding an thei nawn lo, tumtah mi cu nei siin boruak ah an thenaw kual rero men. Tumtah mi felfai a um lo ahcun hlawhtlin ding khal a um lo. (*No objective leads to no end*).

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Tlangvalpa ih mizia le a thiamnak ka zohhlih vivo ih, tlinak zawntete a neih vekin tlaksamnak zawn khal a nei ve. Asinan, tumtah mi fumfe a neih ahcun cu mi thleng thei dingin a sunglam ih si thazang pek le a tidan ding (*technique*) tetepawl ka khihhmuh vivo. A tidan ding a rak theihngah lo ruangah a si men, a thinlung sungte cun tumtah mi felfai a rak nei ti ka hmusuak. Tu ahcun mihlawhtling zet pakhat a suak.

Thuthang ca zohdiku (*editor*) pakhat khal hitin thu ka rak sut dah. “Ziangtin hivek hnatuan tumpi le dinhmun sang (*editor*) na rak thleng thei e?” tiin. Anih cun awlsam zetin, “Ka rak tum nasa em!” i ti lohli. “Thungai maw, hi hnatuan ngah ding hin na rak tumtah ciamco ruangah na ngah tinak maw!” ka ti lala. “Aw, ka tumtah menmen ruangah cu si hlah e, hi dinhmun thleng thei dingin ziangziang a tul tipawl tla ka ruat ih, ka zuam taktak famteh,” i ti. I lehnak cu ka di a riam zet. Tumtah mi felfai a um hnuhnu cun na mitthlam ah cucu na cuangter ding ih, cucu thlengsuak thei ding rorih zuam tuito, tuan hruthro le dungsip loh feh tohto a tul.

Thinlung lam zirhiampawl ih an rel theu mi hitawkah vun ther sehla. Annih cun, atlangpithuin kan mangih kan hmuh mi thil tampi khi kan fimhring khalih kan rak ruah rero mi, kan nunpi mi le si thei sehla tiuh saduh kan rak thah mi an si theu an ti. (Kan ruah dah lo mi kan hmuh can cu a um ve ko). Tuibaite ah kan rak ruat lo a si hmanah ziangtiklai ah simaw, thinlung takin kan rak ruat ih, kan thluak ah (*subconscious mind*) ah a rak cam ringring mi, a takin a rung lar-aw theu khi a si an ti. A dik theh lo hmanah thil cangthei, zum ding tlak pakhat cu a si hrimhrim.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Editor cun ni tin ih a siar leuhleh dingah cahnah (*card*) pakhat parah hitin ca a ngan ih, a kawrdip ihsin a hun phawrh: “Na thinlung mitthlam ih na hmuh mi, dik le tha ih na theih mi, ngah tengteng na beisei mi cu na thinlung le na taksa, na sinak zate-in theihtawp suahin zuam aw,”. Ka lung a kim tuk ih, kei khalin ca tawite ka ngan ih, ka pe ve, hitin: “Tumtahnak felfai nei, a thazawng le remzawngih thil hmu thei, tumtah mi hlawhtling ding rori-ih tuan zuam, mitaima, leitlun mawitertu ding mi pakhat na si hi,” tiin.

Ziangkhalle, a thabik hi beisei phawt mai aw, a tha lo lam, hlawhsam ding le tlaksiatnak ding cu ruat cia hlah. Thinlung ih huphurh cia le ‘va hlawhtling ngai hlah’ ti thinlung thawi na um ahcun cuvekin a thleng taktak ding. Mi dang khal cuti hmuh tum hlah, culole, an thazang na derter sinsin ding. Na thinlung a thupi tuk, na thinlungah na duh mi camter aw, ruat bet vivo aw, a can theinak ding lamzin hawl rero aw; dawnkhamtu na neih khalle pahlang thei dingin tanthat khuar cia aw. Na tithei lo cinah Pathian rinsan aw, Amahin hlawhtlinnak lamzin ah a lo hruai ding. Pathian in kut bawm feufeu (kut kuangkhuah hiahhi men) hnenah a malsawmnak a vur dah lo, kut phar ih, ban tha suah le kaikaw tha cat zik ko tang tentotupawl hnenah a malsawmnak a ui dah kel lo thung. 'Pathian in bawmtlak mipawl a bawm theu' (*God helps those who help themselves*) ti hi tawngfim thazet a si.

Hi cabu na siar laiah na dinhmun cu sezet vekin na rak hmu-aw pang khal a si men thei. Cuvekin, ruahnak thleng menmen lawngin awlsamte in hlawhtlinnak na ngah lohli mai dingah na zum maw? Cutivek cun rak zum aw hlah tiah ka lo cah duh. Ziangvek dinhmun

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

siava ih na din hmanah na thinlung sung thukah duhnak taktak na vulh ih, thazang thar thawi tan na lak lawngah a cang thei ding. Cu mi tithei ding cun ralthatnak le tumruhnak hi a tul zet. Cucu phun dangin kan sim asile ‘zumnak hngetkhoh’ tinak a si. Zumnak cun ruahsannak, ruahsannak cun tuansuahnak a hring ih, hlawhtlinnak a suahti. Na zumnak kha cangvaiteer aw, ralthatnak le taimaknakin thlunter aw.

Nunau pakhat cu a insangpawl in tlawngkai nawn loih, hnatuan hawl dingin an nawr ciamco. Thilri zuarnak dawr ah hnatuan a hmu ih, an dawr thilripawl cu inn khat hnu inn khat zuar vivo ding khi a si. Cuti a zuar rero laiah cun amah le amah zumngamawklonak thinlung a vun pu ih, a hnatuan khal hlawhtling thei lo ding veki a ruataw. A theih dah lo mi, inn tin sangka kingih zuar vivo ding cu a huphurh tuk lawmmam. Inn neitupawl khalin an thil zuar mi an rak lei duh khal a zum lo sinsin. Hiticing cun a thilri cu a khawng ciamco lo ding ti cu zum a um cia, a khawng lo khalle a mawh lo tluk a si.

Ni khat cu cuti a zuar vivonak ah inn pakhat ah inntek nu thawn saudeuh an be-aw. A thil a khawng thei lo thu tla a ruah. Innteknu khal cun thil zuartunui thurel cu thinsauten a rak ngai khiaukhi. A dinhmun a theihthiampi ruangah hitin a ti. “Hnatuan pakhat khat kan tuan tikah a har tuk ding tihi kan ruah ahcun kan hlawhtling thei lo ding. Hlawhtling ding rori kan zumngamawk lawngah kan hlawhtling ding ti hi ka rel ngam,”. Anih khal a lu a su ih, a lungkim nawn in ka hmu. “A tidan ding ka lo sim ke aw. Ka lo sim vekih na tuah ahcun na hlawhtling tengteng ding ti ka zum. Cucu

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thil dang a si lo, na *khawruahnak* na thleng hmaisai ding ih, cucu *zumngamnak* thawn na fehpi ding.

Thilri zuar ih na feh rero laiah hitin sal leuhleuh aw: “*Pathian bawmnak zarah ziangvek hnatuan khal hlawhtlingzet in ka tuan thei a si,*” ti hi. Kan simawknah veten a aw suakin a hun sal taktak. Amah ah zumngamawknak boruak a um thlang ti ka hmu. A tiamawknah vekin inn khat hnu inn khat ah fehin a thil cu a zuar peh lala. Ka khawng tuk ding ti thinlung hnget a nei zo. A thin a pacang thlang, a ral khal a tha thlang. Tu ah cun a thlennak kipah, a tuah mi kipah “*Pathian in rinhlelawknak le tihphannak sungin i runsuak zo, Amai zarah ziangkim ka tithei zo,*” tiin a ausuak thei thlang,” tiin a rel.

A hnuaiih catlang tawite, hlawhtlinnak ding dan tha zet hi lo hlawm keng. “*Zumhnghehnak cun manbangza a tithei*”. Hi tawngfang ah hin ziangkim cang thei dingih tuansuah theinak thazang a khatin a um. Cui cahnak huham cu na thinlung sungah a thupaw ringring ih, cucu phawrhuah in, thiltitheinak nei dingin na thinlung thotho ih na khaisan a tul. Cuti khaisang dingin tidan tha tete le ralthatnak lawngte a tul lo thei lo. Cu hmuahhmuah lakih a tulbik cu “zumngamnak” hi a si. Zumngamnak in na thinlung cu cawm awla, ralthatnak thawn thanglianter aw.

Harsatnak le dawnkhamtu ziangvek khal neh theinak huham na nei zo. Zumngamnak thawn thil nasazetzet khal na tuah thei. Asile, ziangtinsaw hi zumngamnak hi ka cawm nun vivo ding, na ti men thei. A lehnak cu hihi a si: “Na thinlung kha Baibal sim mi, Pathian thu ah thumaw aw,”. Thu dang tampi lakah Marka 11 sung thu hman hi a tawknah tuk. Hi bung sungah hin zumngamnak

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ih thupitzia tu le tu kan hmu. “*Pathian rinsan uh. Ziangatile, thungaiin ka lo sim, zokhal a thinlung sungah rinhlelnak nei loin a sim mi thilpawl vekin a cang rori ding ti zum in hi tlang hnenah, “Thawn awla, tipithuanthum sungah va tla aw,” tiih a titu cu a tawng vekin a cang ding,*” ti thu kan hmu (cang 22-23).

Mi tampi cu zumngamnak thawn hna an tuan nan, an hlawhsam thotho, ziangtile, harsatnak an tawn tikah a sidan ding vekin a sangsangten an neh nawn lo theu. Harsatnak cu zawi hnen khali thleng thei le thleng ringring a si nan, a sidan vekih cohlan le neh a tul ringring. Mi tampi in harsatnak le tuanlonak tete an tawn tikah anmah lawngih tawn le neh theih rual lo ding vekin an ruat theu. Cutikah, a nehndan ding ruat nawn loin dung an sipsan theu.

Thil pakhat khat hlawhtlin kan duh tikah hitihin suhawk theu ding a si. “Ziangteu ha buah kan duh? Ziang dinhmun ciah thlen kan tum?” Kan duh taktak maw? Harsatnak um pang sehla kan pahtlang ngam ke maw? Hi hmuahhmuah kan ruah ciamciam hnuih ‘thucat’ kan buah tikah, thlacamnak in Pathian kutah kan hlan ding. Cuticing khalin kan hlawhsam thotho khalah ‘pawm’ mai ding a si, Khuanui lairel in ziangkim a thlen (hlawhsam) can khal a um theu.

Hi thu thawi pehpar in kampani neitu, ka rualpa pakhat ih thuhla lo sim sehla, a thuhla hi ngai a nuam zet. Hi pa hi thinlung tluang le tha, aipuang le hahdam zetih khawsa mi a si. Sakhaw mi zet khal a si, sakhaw lamih thuzirkhawmnak vek khalah telin, amah rori khalin a zirh theu. An khaw sung khalah mi zahum, hotu lam dinhmun ih ding ban a si. A kampani ah hin hnatuantu mi 40,000 an um; cutawkih hotubik a si.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

A zung sungih a cabuai parah sakhaw lam thungan mi (cabu le cahnah) khal tampi hmuh ding a um. An kampani hi *refrigerator* (*zikhe-titta*) tuahnak hmunpi, America ram sungih cetzung tumbik a si. Amah cu Pathian thiltitheinak huham rinsanzettu pakhat a si. Hitin a sim: “Na zumnak hi nasa phawt seh. Hivek zumnak hi leitlun thiamnak thawn a kalhaw ti hrimhrim hlah. Kampani ih hna ka tuan tik khalah leitlun thiamnak a phunphun ni tin ka hmang. Cucu Pathian khawkhan le lairelnak ih rasuak a si. Pathian na rinsan ih, leitlun thiamnak thawn, tumruh zetih hna na tuan ahcun na hlawhtling rori ding,” tiin.

Ziangvek hnatuan khal thinlung tak le thluak fimte thawi na tuan ahcun na thiam deuhdeuh ding. Ziangtikhmanah a can thei lonak ding lam thu ruat hrimhrim hlah, hitin ruat aw. Ni tinte hitin tuah ringring aw. “Pathian in ka tumtah mi ngah theihnak dingah cahnak huham i pe. “Pathian cahnak huham rinsan in thil thabik ka beisei ding ih, a ngah khal ka ngah rori ding,” tiin. Cucu ‘a thazawng khawruahnak ih thiltitheinak huham a si’.

%%%

MINIT 1440 SUNGAH MINIT 15

Canada mi, sii lam thiam hminthang (Canadian physician), **Sir William Osler** (1849-1919) kha minaa tuamhlawm, sibawi zirleipawl *training* pek le sii lam cabu thatha ngan in, ni khatih minit 1449 cu a hrangah tawi a ti zet. Asinan, cu hmuahhmuah sung ihsin minit 15 sung vialte, a ihzawngah pelh loin casiarnak ah a hmang.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Amai kum, kum 70 a kim tiang cutin a ti tikah a kutsuak
cabu zaten 7787 a kim thei ti a si.

%%%

Bung 6

NEHTU SI AW

Ka HLAWHTLING thei ngai ke maw! tivekin
hlawhtlin ngaingai beisei lo vekih um na hman maw?

Cuvek thinlung neitu na si ahcun na co ding mi khal
ziangpipa va si hlah ke. Hitin thu ruat aw, nangmahte
zir rero aw, hlawhsamnak ding le thil a sezawngih na
ruah ringring mi kha sawmso vivo nawn hlah, tanta
thlang aw. Cuhnakin, hlawhtlinnak ding le a thazawngin
thil thlir thlang awla, na auhla (*slogan*) khal “Nehtu Si
Aw” (*Be A Winner*) tihi sisawn seh. Rinhlelnak na neih
ihpiangin hi thu hi vun mangsal awla, salsuak rero aw.
Nehtu Si Aw na tivekin *NEHTU* na si taktak ding.

Mi pakhat, eihawlnak lam (*business*) ih hnatuan, a
rualpipawl in “Pu Harsa, lole, Pu Hnawk” tihi an kawh
theu mi pakhat thu theih mi ka nei. Hiti an kawhna san
hi thil dang a si lo, hnatuan ding thil thar pakhatkhat
miih an kiihmuh tinten “Um hrih hnik uh, ziangvek
harsatnak le dawnkhamtu ha um thei ding” a ti ringring.
Cuitlunah fim hmel zet vek khin “Hi thil hi hmantlak le
belhciandawl a si ngai maw” a ti betbet lai.

Zirkhawmnak (*conference*) pakhat ah pa pakhat cun
‘dawnkhamtupawl nehnak thuthup ka nei sokhaw’ ti
phahin a paisa bawm sungih *card* fate cu a hun phawrh;

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

hitin a rak nganaw. “*Cahnak i petu Khrih thawngin ziangkim ka tuah thei*” (Fil. 4: 13). Hitin a sim bet. “Hi thu sirhsan in kum reipi hna ka tuan rero zo. Harsatnak le dawnkhamtu nehnak ralthuam thabik a si,” tiin. A hnatuanpipawl khal hi thu hin an nun a neh zet hai. “Pu Harsa, le Pu Hnawk’ khalin a khawruahnak a thleng phah ih, a hnatuan hlawhtlinnak ah a run hmang ve. Cuihnu ahcun a hmin an thleng ih, ‘Pu Tluang’ tiah an ko hneghnge. Harsatnak pahtlang dingih ti ding hmaisabik cu ‘*neh tum ding*’ hi a si. A harsat ruangih phunzai ciammam simaw, zosimaw mawhthluk phun simaw, lole, siraw vekih um ciamco ding a si lo. Thinlung ih dungsip cingin, taksa ih hmailam pan a thahnem cuang lo. Cuhnakin harsatnak cu ziangvek a si khalle pahtlang ih, mai thlen tumnak rori hmuitin terter mai ding khi a si.

England ih ka rualpi pakhat in Winston Churchill ih cabu *Marxism and Reflection* timi i rak kuat. Hi cabu sungah hin British ralbawi Tudor ih thuhla hitin a ngan tel. 1981 kumah khan German-pawl in Churchill cu nasazet in an do. Churchill run dingin ralbawi Tudor cu British ralkap No. 5 thawn an pawksuak ti thu a ngan. Nehnak co thei cu thil huphurhum tuk a si nan, ziangtin tanthat kan khuar ding ti cu Tudor cun a thei keukeu. Cucu thil dang a si lo, “Ralpawl cu kan neh lai hlanlo kan do ding” tivial a si.

Cumi par ihsin Churchill cun Tudor ih thuhla hitin a ngansuak. “Tudor cu kahpathir (*iron*), leilung hakpi ih khen mi, thawn theih nawn lo vek khi a si,” a ti. Ziangtlukin a tum a ruh ti a langfiang mai. Ralbawi Tudor cun a fehnak ding dawnkhamtu ziangvekin a pahtlang ding ti a thei fiang. Dungsip loh na dinhgeh

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

hnuhnu cu nehnak cu na ta a si mai ding. “Neh mi na si lo hnuhnu cu nang cu nehtu na si ding ih, na harsatnakpawl cu neh mi ah an cang linglet ding”.

Pathian rinsan ngamnak, mah le mah rinsanawknak le zumngamnakpawl cu nehnak lamzin hrangih hruaitu an si. Zumngamnak na neih ahcun a tawk mai; a ngaingai ti ahcun ‘a tawk’ ti men hnakin huham a neisawn. Mi tampi in kan thiltitheinak le cahnakpawl thutakih tan kan lak hlanah kan tha kan rak thlah man theu silawm. Ziangtlukih thiltitheini (Pathian in cahnak in pek mi hmangin) kan si ti lam kan ruat man hlanah kan hlawhsam zo. Nehnak ding (*a tha lam*) hnakin hlawhsamnak (*a se lam*) kan ruat awl tuk. A thazawngin tan hun la hnik aw, mah le mah rinawktawknak na hun nei ding ih, na cahnak khal an hung karhzai sinsin ding. Cutik lawngah Baibal sungih *zumnak*, *zumngamnak* (*faith, trust*) ti thupawl hi ziangteu an si ti na hun theithiam thlang ding.

Kum tam a liam hrih lo, *tennis* lehzuamawknakih cakbik Gonzales timi pai thuanthu hi ngai a nuam zet. Tuihlan ah hipa hi cutlukin mi theih a rak si dah lem lo. Zuamawknak an thawh hlan khal nikhua in a zir lo ruangah cutlukin thaten a lek thei lo. Amah zirhtupa cun, “Gonzales hi e lehnak ah tlinlonak tete a nei nan, danglamnakte a nei. Lehzuamawknak ah harsatnak a tawn theu mipawl cu dungsipnak ah hmang loin thazang thar laknak le zirbetawknak ah a hmang thiam ih, a tha thlah loten a lek thei ringring,” a ti. Gonzales cu ziangtikhmanah beidawngnak hrik in *hlawhsam* dingin a doneh dah lo,” tiin. Hivek thinlung (*tumruhnak*) hi hlawhtlinnak ding hramto lungpi a rak si.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

“Ka dinhmun ka theingah lo si ding, zirhtupa. *Dinhmun niambik* ka thlennak san hi i theihpi thluh lo men ding” tiin tannak na hawl khal a si thei. Hiti’n tanthat na khuar a si hmanah, na van a tha lai. Ziangruangahtile, *dinhmun niambik* na thlen hnuah cun cuhnakih niam a um nawn lo. Fehnak ding lamzin dang pakhatte lawng na nei, tlunlam kaisalnak ding lamzin! Curuangah, na dinhmun cu beisei um zet a si linglet tiah ka ruat. Na theihthiam dingih ka lo duh mi pakhat cu ‘hi na dinhmun hi zohmanih rak thlen dah lonak ah nangmah lawng na thleng’ ti ruahnak hi!! Cutawk cu mi tampi rak thlen ve theunak hmun a si.

Amos Parrish ih thuhla hi lunglutzet le minehzet thuanthu pakhat a tling tin ka ruat. Kum tinte, kum khatah wawi hnih, New York khawpi ih, *Waldort-Astoria Hotel* ah sumdawng milian zetzetpawl thurelkhawmnak ah a tel ringring. Sumdawng milian ti fam cu an thurel mi tamsawn cu an sumdawnnak lam thu, thilri lei le zuar thu le dinhmun sangsawn ih hna an tuankhawmdan ding thupawl an si. Kei khal wawi tampi cuvek thurel khawmnak ah cun ka tel ve theu. Thu dang tampi lakah Amos Parrish ih thubur mi cu ka lung a lut cuang. A thubur mi sungah cun ralthatnak, thinlung thiang ih thil hmuh thiam, beiseinak nung thawi hnatuan a tul thu le harsatnak ziangvek khal a pahtlangdan hawl ding ti thupawl an si. Hi thupawl hi thinlung lam cahnak le thazang laknak an si tiin ka hmu.

Parish cu a tawng vekih tuansuak mi a si. A sentet laiah cun micaklo le derdai le ningzah neizet a si. Mah le mah rinsanawknak nei lo, thinnau theizet mi khal a si. A harhdamnak a that lo ruangah a dam rei khal an rak zum lo. Ni khat cu sakhaw lam nun tawnteh thar (*faith*

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

experience) a nei. *Zumnak nung* cun a thinlung a sun eng ih, cuisicun Pathian bawmnak le amai huham cahnak hmangin ziangkimah ka hlawhtling thlang ding ti thinlung a nei thawk. Amai nun tawnteh mi ihsin sundawmnak ding thu le thinlung lam huham cahnak thu a hun rel taktak cu sumdawng milianpawl cun ngainuam an ti nasa. A thurel a ngaitu hmuahhmuah deuthaw in an ngai khawh lo thu an reldarh vivo.

‘Na pahtlang thei lo ding lawmmam harsatnak (*dawnkhamtu*) an um ka zum lo’ tiah ka nawlhsal ding. Kan sim zo vekin Parrish cu ningzah nei a si nan, dung a sip dah lo. Harsatnak kan tawn mipawl hi ziangtin kan pahtlang thei ding ti ka rel rero laiah hmuhtawn tapi rak nei, Negro pa in hitin i run let lohli. “Harsatnak cu tidan pakhat hmangih neh a theih lole, tidan dang hawl sehla, tidan pahnih ih neh theih lo harsatnak a um ka zum lo,” tiin. A hmailam ih kan tarlang zo mi, “*Cahnak i petu Khrih thawngin ziangkim ka tuah thei*” (Fil. 4: 13) ti hi ni khatah vawi nga sal awla, na thinnaunak hmuahhmuah a kiang theh ding.

Hiti ka sim tikah na thluak (*subconscious mind*) cun a rak pawm thei lo khal a si ding. Na kaa in na sal rero nan, na thinlung in “ka pawm thei lo” a rak ti rero khal a si thei. Cuti a rak ti ringring ahcun na thinlungte in *hlawhsam* dingzawng le a *thimzawng* ih khua a rak cawn ruangah a si thei. Curuangah, na thinlung sung thuk (*subconscious*) in “Ka zum, ka zumhngat, ka tuah thei taktak ding” rak ti seh. Hiti a rak ti thei ahcun a rei hlanah na thinlung sung thuk ah bu a khuar ngah mai ding. Cutikah *Khrih bawmnak in* na pahtlang thei lo ding mi harsatnakpawl an cem theh ding.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Thinlung sung thukah thinlung thiang nei thei dingih tidan thazet pakhat cu ‘thil fate khal a sezawng ih hmuhnak malter vivo’ (*little negatives*) hi a si. Thil fate men kan ti theu khal hi an finkhawmawk vivo tikah cun thinlung le nun pumpi a siatsuah thei. Kan khawruahnak tete le kan tidan fatete kan ti theu mi hi hivekin kan hmu thei. “Ka tlai pang ke maw aw! Mawtaw ke a kuai ke maw aw! Ka tithe ka va zumaw lo ha! Hi hnaturanpawl hi ka thehsuak thei ngai ke maw, a tamtuk si!” tivekpawl. Lole, thil a can thei taktak lo tikah ‘ka ti tho lo maw tivek, khawdur ih ruah malte a sur tikah ‘a sur ding ka ti cia si’ tivekin kan rel bet ciamco theu.

Hipawl hi *little negatives* an ti ih, meici fate in ram kaupi tiang a kang vekin thil fate ih si ralrin cia a tul. Hivek hrial thei dingih tidan thazet pakhat cu na tawng tinten a si lo lam, a sezawng lam hlir si loin, a thazawng le a cang thei ding zawngih tawng tum tento aw. Ziangkim hi thaten a feh ding ti ruatin, tha ding khalin kan zuam ding; thatnak lam thu na rel tam ahcun na that pah mai ding, nangmai umdan hrimhrim khal a zangkhai ding. Siatnak lam le a sezawng hlir na ngaihtuah cia ih, na tawngsuak ringring sapbai ahcun na nun khal a hlim thei lo ding ih, mi dang khalin an lo kawmngaih thei lo ding. Lamzin sir, riahbuk (*hotel*) pakhat ah *engine oil* an tlangzarh mi thu pakhat ka hmu, hitin an ngan: “*Engine oil* thianghlimte sungah *cahnak* a khatin a um” tiin. Cuvekin a tha lam a ngaihtuahtu, thinlung thianghlim sungah cun cahnak a khatin a um ve. Na thinlung kha thianghlimten hun ret hman, nangmah hrimhrim in nuam na va ti zik ve aw!!

Mirel le mimawhsiat tla hi a nuam hmang kan rak ti ih, a nuam lamlam lo; rel le mawthluk laiah ‘titinuum’ vek

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

a bang nan, kan tawng theh veten kanmah ah nawmlonak a um lohli, kan relsiat le mawthhluk mi ih an rak theih sinsin ahcun ningzahnak men a si. Relse loin hun fak sehla, khatlam, khatlam (a faktu le a fak mi) kan lung a awi veve ding ih, lehnu khalah thiamawklonak ding pakhat hman a um fawn lo ding.

‘Kei ih harsatnak cu mi dang vek a si lo, a danglam tuk sokhaw’ tiin tanthat na khuar khal a si thei. Nangmai lamah cun a dik men thei. Asinan, harsatnak kan ti mi hi a tlangpithuin kan thinlung lam thu a si ringring. A hmailamih kan sim zo vekin ‘harsatnak le buainak’ ngaingai tling ban lo, ‘a harsa zawng le a buai ding zawngih buai hrim ciamco’ ruangih buainak khal a si thei. Thimnakah, hnatuan pakhat khat cu mi pahnihin an tuan veve. An tuandan khal a bangaw, an hrelh mi cu a bangaw cekci lo nan hrelh mi an nei veve si bang sehla. Na thinlungte in mi pakhat cu a fel lozia hmuh na tum cia ih, mawthhluknak ding na ruat cia.

Cu pa/nui tuan mi cu na va hmuh ngaingai tikah cuvek cekciin na va hmu ngaingai. Culaiah a dang pakhat cu ‘anah cu a fel, a tifa cuang’ tiin a faknak na hmu mai ding, na hmuh vekin na tawngsuak mai ding. Thaten hun cek veve sehla an bangaw cekci khal a si thei, an rak thlauaw deuh khal a si thei; asinan, cutilawmmam ih pakhat mawthhluk ciamco le pakhat fak hlukhlo ciamconak tlak a si lo.

Cui na buainak cu khuiah a um ti le ‘na thinlung ah’ a si. Buainak ding zawn na hmuh theinak khal na mitkharh a dum ruangah a si thei. Na *buainak taktak*, a *bulhram* kha thaten vun dungkhirhsal awla, *ziangpipa* khal a rak si lo men thei. A rak si pang hmanah, a nehnak

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ding lamzin na hawl ahcun na neh tuk thotho ding. Cu nu/pa ih buainak si loin *nangmai buainak* a rak si linglet ti na hmu mai ding.

Cun, hivek buainak na neih mi (cu nu/pai parih) hi tute rori na neih hruak mi si loin, a hlan (a kum tel) ih na thinlung putdan a rak si sinsin ahcun thil fate men khalah na buai phah ringring ding. Na theih lo sungah na thisen ah a rak tuhngetaw zo ih, amah le a cante ah a hung suak cingcing ding. Cuvek buainak le harsatnak cu a neh lam tum loin nuam na tizawng a sisawn sabbai ih, na nunpi ringring ruangah nan nunnak (*life*) ah a bet lanta thei, na dam sung hman a lo daih thei ruangah a zamrangthei bikih na neh lohli a tul.

Thimnakah, na mi ngainat lo mi cu a kum telih na ngainat thei cuang lo ahcun kumkhua in na ngaina lo tata thei tinak a si. Cuvek thinlung nehnak dingah cun fialawk theih a si lo, bawmawk theih phun khal a si lo, mai lungpuakte in 'thil tha lo a si hio' tiih neh lohli ding a si. '*Cahnak i petu Khrih thawngin ziangkim ka tuah thei*' tiih Pathian thu thawi tan na lak taktak ahcun cuvek harsatnak cu na neh thei thotho ding. A thupibik cu *thinlung thleng* a si mai. A tuathazawng thinlung nei mai aw la, na nunnak ah cawm pitling vivo awla, harsatnak ziangyek a ra thlen hmanah a nehnak lamzin na hawl thiam vivo mai ding. A netnakah cun na nunnak cu mangbang ding khawpin a danglam ding. 'Hivek boruak thianghlim le cahnak ih khah hi a rak um thei nan ho maw, ka va rak hremaw rei ve! na ti phah tengteng ding. *Golf* lehnak lamih mithiam le mifim zet ka rualpi pakhat in hitin a rel.

A har tuk timi cu *thinlung* ih si suak a si. Cui harsatnak neh theinak khal *thinlung* thotho a si;

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thinlung a *thupi tuk*. Harsatnak le buainak ka nei na ti ding nan, cuti lawmmam a si lo men thei. Na thinlung kha a thupi bik, ziangvek harsatnak a ra thlen hmanah na thinlung ih na tum taktak ahcun na neh tengteng ding. Hitin nangmah le nangmah thu simaw-aw. “A *har* ti mi cu ka *thinlung in a har* a ti ruangih har a si. Ka neh ding ti ka zum, ka neh taktak ding”.

Hi thu hi ziangtiklai khalah cing ringring aw. A can thei le *card* fate parah ngan awla, na kawrdip sungah pai ringring aw. Lole, nan zohawk theunak thlalang kiangte ah ret aw. Na cabuai par khalah ret aw. Hi thu ih sullam na theih le na nunnak ih na lakluh lai hlan lo siar rero aw. Mithiam hminthang (*philosopher*) Thomas Jefferson khan ni tin ih a thlun ding mi dan 13 a tuah mi lakah “ziangtinkim hi a thazawng le a tluangzawngin tuah aw” ti hi ziangtik lai khalih cinken tlak a si an ti theu. A sullam cu ziang hnatuan khal hi doral a mal thei bikih tuah ding a si. Cui doral cu kanmai thinlung sung ihsi *hlawhsamnak* thinlung hi a si. Cui *hlawhsamnak thinlung* nehtu umsun cu *ka hlawhtling ding, ka neh ding ti thinlung* hi a si lala.

Nu pakhat in a fapa kum 15 mi cu nun rak simsak dingin ka hnenah a rak hruai. A fapa cu tlawng a kainak ah *mark* 70 tlunlam vawi kat hman a ngah dah lo ruangah a lung a kim thei lo. “Ka fapa hi a ngaingai ah cun a thluak a tha nan silawm!” tiin pawrh vek si, dem vek siin a tawng zuatzo. “Ziangtinsaw a thluak a tha ti na theih thei?” tiin ka rak sut. “Ka fate a si si, keimah hi *college* ka kai laiah *mark* sang zetzet ngah in *degree* ka rak ngah si,” a ti. A fapa cu tiferfo ten ka pindan ah cun a rung lut. “Ziang na cang saw tlangval?” tiin ka rak sut.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

“Ka thei lo sokhaw sazapa, ka nu in na hnen feh dingin i hruai ko hi! “Tlangval, cazir hi na lunglut taktak lo teh si ke maw, *mark 70* kiangkap hrawng lawnglawng na ngah,” tiah na nu in i sim.

‘A dik ko e, ziangmawcan ahcun hihnakih niamdeuh hman ka ngah can a um” tiah a ti. Ka sut bet ih, “Cathiam thei pakhat ka si ti na thei-aw maw?”. “Ka nu cun cutin i sim ko, keimah cu ka thei-aw lem lo, ka thluak cu a tha lo ding! Ca *byheart* dingin vawi thum/li lai ca ka siar hmanah ka ngah thei lo e. Ka sazapawl ka suh tik khalah in sim mi ka hngilh cingcing. Camibuai ka hun tuah le ka taksa pumpi hin a sa hiamhiam theh ih, duh vekin ka phi tha thei dah lo. Ka nu cu cathiam thei zet a si nan, kei cu ka si lo hmang e,” tiin tlangvalte cun aipuang tuk loin i sim vivo.

Thinlung manhlap hlephelep, a nui ruangah a fapate cu cathiam thei lo, thluak khal tha loin a theiaw ih, a thin a nau zet. A fapa in thlen a duh hrih lonak dinhmun, beidawngnak le cathiam thei lo dinhmunah a nu in a dinter a si cu! Nauhakpawl parih kan thinlung putdan hin an thinlung le nun a hngawng nasa ti a fiang. “Ca na *zoh* hlanah cathiam theinak ka nei, ka thiam rori ding ti thinlung nei hmaisa awla, cuticun thindaiten na ca zoh aw. Na cazoh mi khal thuanthu ngainuam vekin siar aw, na siar hmaisasa kha nangmah khal tel ve vekih ruataw aw. Saza in thu a lo suh khalle tih hrimhrim hlah, thindaite in an thu lo suh mi kha ruat awla, hahdamzet in let mai aw. Camibuai tuah a cut zikah Pathian hnenah thlacam in, na zir zo mipawl mangsal thei dingin dil aw. Ka vun mangsuak thei ko ding ti khalin zumhngat aw,” tiin thazang ka pe.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Hi tlangvalpa tei dinhmun hi ziangvekin a feh vivo ah na zum! Mark 90 kiangkap a ngah vohvo cuteh! ‘Hlawhsam hi ka tum hrimhrim lo’ ti ruahnak ihsin hlawhtlinnak le a ruahnak thiange in a nun pumpi a hruai vivo thlang. Thinlung thianghlim le a thazawngih nun a thiam thlang ih, lehnu khalah hlawhtlinnak in a thlun vivo ding ti cu a fiang nasa.

Hi cabu sungah hin hivekin hlawhtlinnak a hmutu mi tampi an um ruangah an thuhla kan ngan cawk lo ding. Hi ka cabu a siartupawl lak hmanah, hlawhtlinnakih rak hman phah an tam zet ti ca in simaw, tawngkam in simaw, an hlawhtlin thu i simtu tampi ka nei. Mi tampi lakah mi pakhat in a pai’ thuhla a ngan mi hi ngai a nuam in, lung a lut nasa. Hitin a ngan.

“Ka pa cu hmun dangdang ah fehin thil a zuar vivo. Insungsang thilri (*furniture*) ihsi thawkin thil a phunphun a zuar. Taimak suahin, thlanhriput in a zuar vivo. Vanduaithlak zet in a thil zuar cu a khawng thei lo. A taksa a bang in, a thin khal a bang nasa, ziangmawcan ah cun a thin khal a tawi phah. Cuticun beidawngnak thinlung a put phah vivo ih, a phun a zai thlang. Ni khat cu ka pai rualpi pakhat in a siar dingah thlacamnak thu, tlar thum (*three lines*) ngan mi cahnah a run pe. Ka pa cun a siar, a siar ih, a thinlung a danglam vivo; cutikah a thil zuar mi khal a khawng phahphah. Thla khat hlanah a thil zuar mi 85% a khawng ih, thla 16 a rei hnuah cun 95% a khawng phah. Cui a casiar ding thlacamnak hla cu hitin a si,

“Pathian in ka lam i hruai ringring ti ka theifiang”.

“Ka lamzin zawh mi hi lamzin dik a si ti ka thei”.

“Lamzin a um lonak hmun khalah Pathian in lamzin thar in sialsak ding”.

Kan sim zo mi kan simsal ding. Harsatnak le buainak kan ti mi hi cutipipa an rak si lemlo. *Cahnak i petu Khrih thawngih ka neh thei ding mi hli an si ko*. Hi bung a cem hlanah hi thute hi hun *byheart* ta hnik aw. “Pathian cahnak rinsan in ziangkim ka tithei”. “*Neh mi si loin Nehtu ka si ding*” tiin.

%%%

Bung 7

TIH HLAH, PHANG HLAH!

TIHNAKle PHANNAK (*worry*) hi ziangtinak a si? A tawngfang hi *Anglo-Saxon* tawng ‘choke’ ti mi ihsi ra a si an ti. A sullam cu ‘phit, rek, rektar’ tinak a si; mi pakhat in a kut in na dang (*throat*) lo rek ciamco sehla, thawthaw thei nawn lo ko reipi lo rek ringring sehla, tawkfang cun thih na phang zet mai ding. Tihphannak khal ‘na cahnak, na harhdamnak le na thiltitheinak kha zianghman tithei lo ko *na rektaraw aw*’ tinak tluk a si. A tawinakih kan sim ahcun ‘worry’ cu *damlonak* le *sungril nun siatsuahtu* a si bik. *Tihphannak* tiin tawngfang pakhat ah kan kawm mai ding.

Hi tawngfang hin thinbang tuknak, helhkam tuknak le huphurh tuknak tiang huamter sehla. *Suangtuahnak* hi tihphannak a thumawknak *bulhrampi* a si; culaiah suangtuahnak cu tihphannak *nehtu* khal a si lala. *Tihphannak* hi kan suahti mi a si lo, kan kiangkap ihsi kan zircawp mi a si. Kan suahti mi, mize tha siatsuahtusawn a si. Curuangah, hi khal hi thleng theih,

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

neh theih mi a si; thinlung sung ihsi dawihlo theih mi a si. Ziangtinha kan tuah ke?

“Kan tihphan tuk ruangah na zik vekin ka um” ti awkam kan thei theu si lo maw! Cuvek can ah, “Ka zum lo, nat phahnak a tlak lo ding a!” tiin kan hnihsan men si lo maw! hliakhlai (*research*) tikah kum 49 kiangkap hlir mi 176 par ihsi an hmuhsuah mi lakah mi pakhat cu thisen sang le lunglam natnak nei a si ih, a dang hmuahhmuah cu tihphannak ruangih nat pakhat khat ngah an si ti an hmusuak an ti.

Tihphannak hi a damterdan kan thiam ahcun dam thei mi a si ve. Curuangah, damrei/sau na duh le hi thil pathum hi thlun tengteng aw tiin mekazin pakhat ah an ngan dah.

1. Thindaite le hahdamten um aw.
2. Pathian thu le a duhdan vekin nung aw.
3. Tihphannak (*worry*) cu neh hrimhrim aw.

Pathian thu vekih a umtupawl hi a tlangpithu in an dam rei duh tiin hliakhlaitupawl in an ti cuteh! Cuvekin insang nei lo (nupi/pasal nei lo) hnakin insang nei an dam rei deuh an ti lala. Ziangruangahtile, nupi/pasal a neitu cun thinbangnak le helhkamnak an tawn canah an thinbangnak an hlawmaw ih, an phurrit an sawngaw thei; asinan, nupi/pasal nei lotu cun anmahte rori an tuar cuahco ih, an bang a luar, an zawnzai cuang ti a si.

Damrei/sau thu ah mithiam (*scientist*) pakhat in kum 100 kim zo mi 450 hnen ihsin an damrei/saunak san a hnuailam vekin a sarsuak.

1. Thlahdah loten, an tlintawkten hna an tuan ringring.
2. A hleihluatin zianghman an tuahaw dah lo.

Thinlung Thianggih Thiltitheinak

3. An ei-in khal thaten zoh sehla, rawlthaw tuk le cangkang tuk si loin, ei mi tlangpi vial an ei.
4. 'San khat nun ah, nuam dutdo e' ti hi an nunpi thiam taktak.
5. Tuanten an it ih, zingten an tho.
6. Thinbang tuknak le thihtih thinphannak An nei nawn lo (thih an tih nawn lo lam).
7. Thinlung hahdamten an um, Pathian thu vekin an um.

Tihphannak hin harhdamnak a siatsuah dan American sibawi hminthang pakhat in hitin a rel. “Kan tih, kan phang kan timi cu khawruahnak lawng a hnaihnaawk a si lo, kan thinlung le thluak, tawka le thin (*liver*) tiangin a hnaihnaawk. Ziangvek thu khal asile, kan tih, kan phan tuk hnuhnu cun kan thahri zungzam ah an vak ciamco ih, kan taksa hmun tinah an darhsarh vivo”. Mipi hmaiah tihphang cingin ding hnik awla, na khuk a thia ding, ka aw a khur ding ih, ka kut le na taksa dangah thlanhri an put cerhco mai ding.

Cun, thahri lam sibawi pakhat khalin ruhcang na, thahri na le taksa zawngkhau kan tipawl khal hi tihphan tuknak ruangih naa khal a um theu a ti bet. America ram, leitlunih ram cangkangbik ih kan ruah mi khalah hi natnak (*thinlung lam natnak*) hi a tam nasa a titu an um lala. Leitlun hmun tampi ah thinlung lam sibawi (*psychiatrist*) hin hmun pawimawhzet an luah deuhdeuh, ziangah tile, taksa lam natnak kan tuar laiah thinlung lam harsatnak ruangih nat a phunphun a suah thei ruangah a si.

Thinlungih tihphan tuknak nat hi a tlangpithuin thinlung a thianhlim tuk lo ruangih thleng theu a si ruangah thinlung thianghlimte neih a tul. Cuvek thinlung

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thianghlim nei thei dingin tidan a um. Na ihzawng te ah tuah awla, a thahnem zet ding, na ihmuhka a thaw hlunhlo ding. Kan ihthat sungah khin kan thinlung khawruahnak thahripawl an thangfim ih, a cah laifang a si. Na ih hlan, minit 5 sungte khi a thupizet mi tikcu danglamte a si. Cui tikcu khi ruahnak a phunphun kan cohlan thei can le ruahnak a phunphun a khawlkhawmawk can a si. Hi can tawite sungah tihnak le phannak na hlawnhlo ta lo ahcun thinlung lam cahnak thazang suak ding kha a rak kham theh ding. Ni tin cuti na tuah thei ahcun a thaizing ah thazang thar thawn aipuang zetin na tho thei ding.

Cun, sunvu hahdamtei um na duh le zing na thawh pekte hi a thupi tuk lala. Mi tampi in ‘thawhmut’ kan nei. Nauhak lawng si hmang a nei kan ti nan, upa khalin kan nei ve. Zing na thawh ih, thawhmut nei, mithmai sia le aipuang lo hmel pu ih na thawh ahcun tawkfang zet cu nangmahte umnuam loin na um ding. Cuitlunah, mi dang a lo hmutu le na umpipawl khalin hmuh nuam an lo ti lo ding. Thawhmut nei na-na-na cu a thalam hnakin a selam a si deuh ruangah hivek can ah thin a tawi duh zet, hehhiarnak a sosang duh zet. Curuangah, ‘na thotha maw’ (*good morning*) kan ti-awk theu hi a rak tha ngaingai. Hiti ka hun biakawk thei cun kan mithmai a hlim ih, zoh kan nuam cuang, biakawk rero ding a si.

Tihphannak le thinbangnak hmuahhmuah ka nunnak ah an um nawn lo, ka neh zo hun ti hnik aw. Pipe sungih tidai luang herho, khatlam ih a suah vekin na nunnak ah tihphannak le thinbangnak khal suak herho ih, liamhlo vekin vun ruat aw. Cule hitin tawngsuak aw. “Pathian thiltitheinak rinsan in ka nunnak ih a bet mi

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thinbangnak, helhkam tuknak, tihphannak le thinnawm lonakpawl cu dawihlo an si theh zo” tiin. Vawi nga rori in hun sal hnik aw.

Cuti na sal laiah na nun lo hnaihnaawktu, na thin lo bangtertu, na um nuam lo ko a lo tuahtu le na thinnawm lonak dangdangpawl thaten vun ruat phah aw, culole, thinbangnak nei lo, hahdam cia le tulnak zawn ngaingai nei lo vekin na thei-aw ding ih, a thahnem cuang lo ding. A can thei le, zing, sun le na ih zikzawngah sal theu aw. Zohmanih lo theihpi lem lonak hmun le thawmvang um tuk lonak hmunah tuah awla, sullam a nei sinsin ding.

Kan thinlung hi khawruahnak pakhat lawngin hmun a luahe theu. Thinbangnak, helhkam tuknak le tihphannakpawl na dawihlo ahcun an aiah thinnawmnak, aipuannak le nun hahdamnak in thu an nei thlang ding. Hitih tihphannak neh ding kan ti mi hin thathnemnak tampi a nei. Tihphannak thawi rei tuk kan um asile kan tih le huphurh vekin kan nunah thil tha lo dangdang a suak vivo thei.

“Kan Baibal sung khalah hitin kan hmu: *“Ziangahtile, ka tih tuk mi thil ka parah a thleng ih, Ka phan tuk mi ka hmenah a ra thleng. Ka thaw a veng lo ih, daiten ka um thei lo; Cawlhahdam ti ka nei lo, ziangahtile, buainak a thleng,”* (Job. 3: 25-26). Curuangah, hi thil tha lo hi nauhak lai ih si nei lo dingih zirhawk a thupi zet. Nauhak thinlung ah tihnak, mi dang huphurhnak, mi hmaisawngnak le ningzahnak kan tuhngah pangah cun an dam sung thinlung lam tlaksiatnak an nei lanta thei.

Nauhakpawl in tihphannak (*worry*) an neihnak san tampi a um, cupawl lakih a luar bik cu -an thilti ihpiang sawisel le mawhthluk, an tlinnak lam hnakin tlinlonakte

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

phawrhuak in, nautatnak vekih hman, a engzawng si loin a thimzawngih hmuh, an hmailam hrang khalih beisei ding um lo vekih hmuh, biaktlak lo le thurelpi tlak lo vekah ruatin thupi hlapa khal simthei duh lo le an nauhaktet lai ihsin nu le pa in mithmaitha an pek lo mipawl hi an si.

An tleirawl tiang cuvek dinhmun ih thanglian an si ahcun tuahtatsal a har zet, an thisen ah a lutngah ih, tikcu sau nawn tal hngah a tul. ‘Cuti a va umnak hen!’” tiih mawhtluk mai ding an si lo, anmah hnakin a kilkhawitupawl kha mawhtluk an phusawn. Cupawl nun tuahtah ding cun an boruak hmaisai vek si lo, boruak zangkhai ih an tlanlen lawngah a awlsam deuh ding. Curuangah, minung thinlung pitlinnak hmun le ram ah cun nauhakupawl hi thupi ah an ret tuk, ningzah an neih lonak dingin upa vekih zoh hi an tumtah nasa.

Nauhak in tihphannak thup a neih ahcun an mitfang khalin mi an zoh ngam lo ding, anmahte um nuam an ti (*in kaw/sawisel ke ti an phang*), fial mi vial an tuah ding (*hihi thil tha an tuah hmanah kaw le mawhtluk an phang*), an thin a tawi ding, an luhlul fawn ding ih, anmah khalih an tumtah cia lonak, zin dik loah an pial sual pang theu. Curuangah, nauhak thinlung lam zir mi mithiam pakhat cun, “Nauhakupawl hi rawl ei ding kan pek thei lo hnakin an thinlung kan siatsuah ding hi tih a nungsawn” a ti. A taksa hrangih an tul mi ti-rawl kan pek tam vekin an thinlung ih an tul mi, sunglam thazang khal pek tam an tul ngaingai. Cu khal cu thil dang vekin ‘heh’ tiih pekawk hlukhli theih a si lo, ni tin ih kan nundan le anmah thawi kan pehtlaihawkdan ihsi an rak co ding laksawng khi a si. Kan pehtlaihawknak le kan biakdanpawl a kum telih a that loah cun a kum telin cui

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ziaza cu an rak khum rero tinak a si ih, an khum tam poh le an nun a hngawngdan a thuk vivo ding tinak a si.

Tihphannak (*worry*) hi rel hnakin nun a siatsuah thei tuk ruangah tih a nung tuk. Himi neh theinak lamzin kan hawl tikah amah le a lamzinte a um. A hngetek tetepawl thianfai a si hnuah a bulhrampi in kan phawng thei ding.

Kan lo (*farm*) sungah kum 50 hrawng a si mi thingkung nim ciaiciai pakhat cu hau a tul tariai. A hnuai daihnem ih um a nuam si, a hau ka siang lo zet nan, hau lo theih lo a rak si. Cutikah thinghautupawl cu an *cet-hluah* (*motor-driven saw*) thawn an ra pawk ciammam. Ka rak zoh ringring ih, a taw ihsin an hauthluk ruairo mai ka zum laiah a parah an kai zohzo ih, a hngetek tete ihsi thawkin a tek tumnak lamah an run thlasuk vivo. A netnakah a kungpi lawng a ding tiautiau. A hngetekpawl kan thlak hmaisai lole a kiangkapih um thingkungpawl le thil dang khal a siatsuah theh ding, a kungpi lawng cun cutlukin a siatsuah lemlo ding tiah an ti.

Tihphannak (*worry*) thawidam kan tum tik khalah a hngetek tetepawl ihsi thawh ding a si. A sullam cu thil dang vekih lakhlo hlukhli simaw, phawrhsuah varvi vek khi a si lo, nuamtetei neh ding phun a si. Curuangah, kan ni tin kan hman mi kan tawngkampawl ihsi ralrin a tul tuk. ‘Na ti thei ngai ke maw, lo zum hlang’ tihnakin ‘ka lo rin em, na ti thei tuk ding’ tivek, thil an rak tisual pang hmanah ‘na tisual lala kei’ ti hnakin ‘tisual cu minung dan, tisual cu kan zirawknak sisawn’ tivekin a engzawng le thazang pe-aw zawngih tawng a thupi tuk. Tawngkam hnih khat ah nautataawknak, siseuhawknak, ziangsiar lo vekih vun ziauawknak le thinlungtei thleidanawknakpawl tla hin *worry* a hring vivo thei. Thil hote vekih kan ruah mi ihsi thawkin *worry* in

neitertu a bulhrampi tiangin kan hauthlu thei leh tenteng ding ding.

Christian Herald timi mekazin editor, Dr. Daniel A. Poling in hitin ruahnak pakhat a suaipi ih, hmingsin a tlak zet. “Zing na thawh zawngte ah ‘ka zum taktak’ tiin vawi thum rori in sal aw. A sullam cu ni thar a suahtintin ‘zumnak hnget’ thawn hram a thawk tinak a si ih, cui zumnak cun ni khat sungih a nun pumpi a kaihruai. Ni khat kan hman ding mi hi zawi hrang khalah thil thar le danglam an si theh (a kel vekah kan neih nan, kan hmuh dah lo mi hliir an si) ruangah ‘zumnak’ le ‘a engzawngih hmuhnak’ mit thawn ni thar kan hmang ding tinak a si. ‘Zumnak’ taktak hi zianghmanin a hnaihnaawk thei lo, a dawnkham thei fawn lo.

Wawi khat cu Dr. A Poling ih ‘zumnak’ thu a rel mi sirhsan in *radio* ah thu ka sim. Tawkfang ah nupinu pakhat hnen ihsin cakuat ka ngah. Cui ca sungah cun a biak mi sakhua cu thumawknak a tlak lozia le Dr. Poling ih ‘zumnak’ thu a lungkimzia le cui thu cu thuk sinsin ih hliakhlai a duh thu a ngan. An insungsang an nuam lo a si hmang, a pasal thawn tulet u an to-aw, a pasal cu zu a in ringring, hnaturan a nei fawn lo, hnaturan hun hawlding khalin a awl fawn si lo. An umpi mi, a pasal ih nu (*a ni*) le a pawn a tam thei zet, ‘ka cutawk na, ka khatawk na’ a ti ringring. Dr. Poling ih tidan thlun in ka nun ka hun hmang thawk. Zing ka thawh veten “ka zum a si, ka zum taktak, ka zumhnget taktak’ tiin ka au theu” tiin a ngan. A ca sungah hitin a ngan bet.

“Ni 10 sung cat loin ka tuah, thil pakhat khat a thleng taktak ding ti ka zum. Cungaingai in, ka pasal cu khawlak ihsin a ra tlung bungbo; lungawi tukin, “Hnaturan ka ngah sokhaw, zarh khatah *dollar* 80

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

sokhaw” tiah i sim. Amahte a rel bet ih, “Zu tla ka in nawn lo ding” a ti lailai. Ka ni ih phunzai ringring khal ziang thawmvang hman a um nawn lo. Ka lungawidan cu ‘a mak’ lawlaw, manbangza rori a si ko. Ka tihphannak (*worry*) hmuahhmuah an hlo theh in ka thei. Hi thilthleng hi ‘mitkhirh’ khal a si lo, a tak rori thil thleng mi a si. Zum lo pangnak a si; asinan, thil cang thei mi a si. “A si lozawng tihnak ihsin a thazawng le a engzawng zumnak danglamzia langnak a si.

Ka rualpi tha zet, zuksuaitiam hminthang (*famous artist*), Howard Chandler Christy (*tleicia*) cun tihphannak (*worry*) rehter theinak tidan tha a thei. Amai nun hrimhrim zoh tikah ‘nuam dutdo e’ titlak rori in, a nun a hlim thei. A zuksuai laiah a kiangah ka to ih, hitin kan kawmaw.

“Howard, na nunnak ah tihphannak (*worry*) na nei ve dah maw?”

“Nei dah hlah, vawi khat hman ka nei dah lo, cuvek a um khal ka zum lo lawlaw” tiah hni suamso pahin i let.

“Cuti maw, na zum lo ngaingai maw, vawi hnih khat tal na nei dah lo maw?” tiah ka sut bet’ hitin i let.

“Vawi khat cu *worry* hi thil um ngaingai a si maw tiin ka hniksak dah. Mi hmuahhmuahih neih mi a si ti cu ka thei. Curuangah, ka neih le neih lo ka hniksakaw ding ka ti-aw. Cutikah, ni khat cu ‘Ka *worry* ni siseh’ ka ti-aw. Cui ka tiamawk ni dingih mizan cu ihhmuh khawp kiarkiar dingin tuanten ka it. Khua a van in ka tho ih, thawhhlam thawten ka ei. Cuthehin *worry* timi cu ziang a si ti ka hun tep tum, sundir tiang *worry* ra thleng ding cu a hngak cuahco. Asinan, ka nunah zianghman thil

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thleng a um lo, keimah kelte ka si ringring, sullam zianghman a nei lo. Curuangah, hi thil hi ka paih nawn lo tiin ka bansan men” tiah hni kurko phahin i sim.

“Asinan, nangmah ah *worry* neh theinak na nei si pei cu” tiah ka ti lala. Amah ah *worry* neh theihnak a nei si ko ding. A nehndan thabik cu hihi a si. “Zing tinte, minit 15 sung ka thinlung sungah Pathian thunung ka silhkhat ta. Pathian in ka thinlung le ka nun a luahkhat hnuah cun thil dang hrangah hmun a um nawn lo” a ti. Kan thinlung hi thil dangdang, thil tha lo le ngaihtuahnak soal phunphun in a luah ruangah Pathian a tleng nawn lo, Pathian a tlen nawn lo tikah huatawknak le *worry* in kan khat. *Worry* hin pakhat le pakhat huphurhawknak, thil tul tuk lo, hlehkam ciamco hrimnak (*anxiety*) tiangin a suaipi; cuisin thinnawmlonak thuk zet (*depression*) tiang kan neih phah thei.

Kum note, a pai’ thih veten a hnatuan run hnuthlurhtu dingih tuanvo a pek ta mi cu *nat* phangin a um ringring. Ziang a va tuah khalle ‘ka na pang ding, ka tuahmawhaw pang ding’ a ti rero. Cuvek nat cu kei cun *santhar nat* (*a post-modern worry*) ka tisak. A harhdamnak lawng a si lo, mipi hmaihih thu a sim tik khalah ‘ka sim soal maw soal lo’ tivekin a thin a phang ringring. Cui nun cu a ning tuk ih, ni khat cu ‘hi nat (*worry*) ka ning tuk, ka neh tum ding’ a ti ih, ka hnenah, “Na man tikah ka *office* ah ra leng leh aw, thil danglam zet ka lo hmuh ding,” tiah i ti.

I sawm vekin ka va leng ngaingai. A *office* sung, sangka kiangte ah hnawmbawm a um ih, cahnah siava le *tissue* hlawn mi an um celcel. Cui hnawmbawm tlunah *calendar* a tar ih, ni khat cu *ballpen* sen in a kulh vengveng. “Ai, hiteh, ziangtinak saw?” ka ti ih, hitin a

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ti. “Hi ni hi ka *worry* hmuahhmuah a hloh thehnak ni hmaisabik a si ruangah ka hmingsin a si kha,” i ti. Cuticun cui a hmingsinnak thla (*calendar*) cu a thlek ih, hnawmbawm sungah cun a vun thlak. Hitin thla a cam: “Amen, OK, hi ni le thla cu a liam zo, tuisiin aipuang thatho zetin kan nuam thlang ke” tiin.

A lengih lenvah i sawm vekin zinpi lamah kan leng ih, kan feh phahah, “Mitute ih thla na cam kha ziang na ti duhnak a si, in sim thei ke maw?” tiah ka sut. I hnihsan ih, “Tui ka thlacamdan kha na tizawng cu a si lem lo ke ti!”. Famkimdeuh in ka thlacamdan ka hun lo sim ke a ti ih, hitin a si.

Bawipa, hi ni hi nangmai pek mi a si, lo dilsal a tul nawn lo, cuhnakin hi ni in pek ruangah lungawithu ka lo sim. Nangmai bawmnak in hi ni hi a lakih lianter loin, a tha le tangkai thei dingih hman ka tum, ka lung a awi. Na duhdan ka rak thlun lo ruangah thil sualtete ka rak tuah phah, paw ka ti zet, i ngaithiam aw. Asinan, hlawhtlinnak le tuansuah mi a phunphun ka nei ve, i bawmnak ruangah a si, ka lung a awi. Tu ah cun hlawhsamnak, hlawhtlinnak, sunnak le hlawknak, ziang hmuahhmuah an liam theh zo, tuisi cun tih le phannak (*worry*) nei nawn loin nangmah thawn hnamgamten ke kan kartlang vivo thlang ding, Amen.

Hi bung cemnakah tihphannak (*worry*) neh theinak lamzin pariat (8) lo tanta sehla, na rualpipawl khal hipawl hmangin thazang na pek vivo ka lo duhsak.

1. Nangmahte hitin ti aw. *Worry* hi thil tha lo ngaingai a si. Pathian bawmnakin hi thil tha lo hi ka neh thei tuk ding.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

2. Tihphannak (*worry*) hmangin tihphannak (*worry*) in a lo neh mi na si thei. Zumnak hnget nei in, a tha le a engzawngin cucu na neh thei. Neh na duh veten na neh ding, can reipi hngak hlah aw, na nun pumpi a lo siatsuah man pang ding.
3. Ziangtinsaw na neh theidan ding? Zing tinte “Ka zum, ka zum hnget, ka zum taktak” tiin a malbik vawi thum salsuak aw.
4. Hitin thla cam aw. “Tui ni hi Bawipai kutah ka ret. Ziangvek a thlen hmanah Bawipai kutih ka um cun a tawk ko, amai' duhdan ih thleng an si ding.
5. Ni tinih na awkam suak hi *huatumzawng* (*negative*) si loin a *duhningzawng* (*positive*) siseh. “Tuisun cu a ninum lala kei cu aw!” ti hnakin “Tuisun khal nuam le hlawk zetin ka hmang lala ding a si hi!” tivek; “Ka thil tuah tum mi hi ka hlawhtlin ngai kha zumaw hlang” ti hnakin “Pathian bawmnak in ka hlawhtling rori ding” tiin.
6. Tihphannak thuhla, lole, a si lozawng rel hmang mi thawn kawmaw tam duh hlah. Thil a si lozawngih rel hmang (*pessimistically*) pawl lakih tel hi thinlung a bang duh zet. *Lungawilo thu* le a *beidawngzawng* lam thu theih tam khin thinlung phur a ritter. Cuhnakin, a thazawngih thurel hmang (*optimistically*) kawm tamsawn aw, na thinlung a zangkhai cuang ding.
7. A thazawng le a engzawngih khawruat theu mipawl thawn kawmaw tam aw.
8. Ni tin, nazi tinten ‘Bawi Jesuh ih rualpi tha, amah thawi kawmaw ringring ka si’ tiin ruataw aw. Jesuh cu na kiangih feh ro in ruat awla, ‘Na hnenah

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

kumkhua in ka um ringring' a lo tivek aw-thlam kha na hna ah ret aw. Ziangtikhmanah tihphannak in a lo neh thei nawn lo ding ti pawmhnget aw.

%%%

Bung 8

HARSATNAK NEH THEIDAN

“HARSATNAK hmuahhmuah hi NEH theih an si theh” ti hi na zum ngaingai maw? Zum ko aw, hi bung sungah hin NEH theih an sizia kan zohkhawm ding. A nehndan ding tarlang mipawl hi thil khunghar emem an si lo, tuangtlamte lawnglawng an si. Asinan, a takih hman mai theih, hlawhtlinnak pe thei tho si, ngainuam zet khal an si. Hi nehnak a cotupawl hi kanmah vek leilung minung thotho an si ko, kan danglam cuang lo. An tidan tete hi zirtlang uhsi!

A hmaisabik ah ka rualpa, Bill Adama le a nupi thu in sim thawk hnik sehla. Bill cu kampani pakhat hna a tuan ih, tawkfang a tuan hnuah Vice President dinhmun ah a kaiso. President dinhmun tiang a thleng ding ti thuhla a thang hiamhiam. Amah khalin president tuanlai a ban (*retired*) tikah amah a kaiso ko ding tiah a zumaw ve. A ngah lonak ding san khal a thei lem lo. A thiamnak le a hnatuan tawnteh mi (*experience*) zoh khalin a mawi zetin a thei-aw. A insungsang le a tuanpipawl khalin an zumpi zet ve. Asinan, rinlopi le vanduaithlak kan ti ding maw, cutaw (kampani) khalih tuan dah lo, a lenglam mi pakhat an ko thutthi cuteh! Bill cu a buai nasa, amah vekih mibuai le thinheng ka hmu dah lo.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Culaifang ah an umnak khua (*city*) ah kan va tlawng ngelcel. Bill cu a nupi, Mary thawn in ra leng. Mary khal a thin a heng, a ning khal a zak nasa. Zanriah kan ei lai ah Mary cun a thinhengnak le a lungawilonak thu in ruah ciamco. A pasal Bill lawngte daiten a rak um, a supaw tento thei a si ke. Mary lawngte thu a rel ihsin a sosang vivo ih, Bill cu a hnatuan suahsan ding tiangin a nawr ciamco. Asinan, Bill cu a hnatuan suah mai cu a remti thei lo, cuhnakin *president* thar thawn thinlung hmu-aw zetin tuantlang sehla tiin duhthu a samsawn.

“Hi thubuai ah hin ziangvek ruahnak na nei ih, ziangtin lamzin in khihhmuh ding?” tiin Mary cun i sut. Cutikah amah (Mary) vekin paw ka tizia ka sim ve. Asinan, huatnak le mitkemnak thinlung cu nei lo dingin ka ngen hai. Huat le mitkemnak thinlung ruangah thil tha lo dangdang a suahbet thei thu tiangin ka sim. Cuitlunah hivek in ziangtin thil a um thiam, thleidanawknak a si maw ti tla ruah ding a um ka ti bet. Tawkfang kan simaw hnuah cun zohman tawng ding thei nawn loin kan um khuaukhi thluh.

Tawkfangzet cuti kan um hnuah keimah in ka hun tawng thawk lala ih, thlacamnak kan neihkhawm le a tha ding,” tiah Bawi Jesui tawngkam “*Ziangahtile, mi pahnih simaw, pathum simaw ka hminih an pumkhawmnak hmun ah kei cu an lakah ka um a si,*” (Mat. 18: 20) thu sirhsan in ka hun ti. Hiti ka hun tinak san khal pahnih, pathum hmun khatah ruahnak kan burkhawm ih, ziangkimtithai Pathian umpinak in ziang kan tuah ding ti kan thei ding tiah ka ruah ruangah a si. A tirah cun an duhtuk lemlo a bang nan, lehnhu deuhah cun ka tivekin an lung a kim; kan kut kan kai-aw ih, keimah in dimten thla ka cam.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Ka thlacam mi cu Bill le Mary in hivek buainak lakah thindaihte an um theinak ding a si. Cuitlunah president thar khal Pathian ih umpi dingin, Bill thawi tuangtei hna an tuanglang theinak dingah le an kampani khal hlawhtlingtei a feh vivonak dingah a si. Thla ka cam theh in daiten kan to lawk.

Tawkfang in Mary cun a thawpi a hun thaw hlunhlo ih, hitin a tawng. “Sazapai hnen kan thlen le, tuvekin in rak hnem ko ding; Khristian lungput tla in rak sim ciamco ding ti ka zum cia,” tiin a lungkim tuk lo thu a rel. Bill cun, “Kan tlung ding ih, Mary cu thaten ka sim ding maw,” tiah a ti ih, kan thenaw.

An thuhla cu ka zingzawi vivo. An duh vek cekci dinhmun thleng thei lo hman hai sehla, president thar thawn remawizet in hna an tuanglang thei ti ka thei. An lungawi lonak le an pawm thei lo mipawl khal an cohlang thei thlang. *President* thar khalin an nupa in a ko ih, Bill a rinsan thu tla a sim. Mary le *president* ih nupi khal duhdaw-aw zetin an um ti khal ka thei. Bill in hitin a hmingsin: “Khristian zirhawknak hi a rak tha ngai si” tiin. Baibal ih in sim mi Pathian cu hivek harsatnak khalah kan hnenah a um taktak mi Pathian a si. A hnenah kan duh mi kan thlen, Amah kan hngausan ih, A hnen ihsin bawmnak kan dil thei.

Kum hnih hrawng a rei hnuah an umnak khua ah kan va feh. Kan thlen veten Bill te cu fawn in ka be lohli. Mary in a rak kaingah ngelcel. Ka aw a theih veten, “Sazapa, nangmah na si maw, a lo biakdan ding khal ka thiam lo” tiin phur emem, tawng thei ceu veki i run bia. Kei khalin, “Mary, ziang nan cang saw, ziang thu danglam nan nei e?” tiin ka sut lohli. “Sazapa, a mak ka ti tuk,

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

kan kampani ih president kha a hnatuan a kai ih, hmun dangah a thawn zo sokhaw, a thawn veten Bill cu president thar a si thlang, kan inn ah nan ra leng man pei maw?” tiin. Bill khal a um thei nawn lo, “Sazapa, zangfahten nan tikcu sunglawi pe in, kan inn ah malte tal kan tokhawm pei cu,” tiin thatho zetin i rak be ve ih, thu tampi kan reltlang.

Na buainak le harsatnak neh dingih thil tul bik pakhat cu *Pathian umpinak* hi a si. Pathian cu nangmah thawi a nai bik, na rualpi thabik a si ruangah na harsatnak hmuahhmuah zep loin a hnenah thlen thluh mai aw. *Kan harsatnak hmuahhmuah i sawng thei taktak ding* a si ti na zumngam ahcun a lo sawng tengteng ding. Ziangkim hi felfaiten a thleng mai ding.

Ka rualpi Maurice le an nu, Mary Alice Flint tei dinhmun ihsin thuthimnak pakhat ka run tarlang hrih ding. Ka cabu hmaisa *A Guide to Confidential Living* kha a tawizawngih ngan mi (*condensation*), cu *libery* mekazin sungih an suah tum ihsin annihpawl thawi theihaw thawk kan si. Culaiah cun Maurice cu a hnatuan thu ah a dinhmun a siat laifang a si ruangah a ai a puang thei hrimhrih lo. Anih tlukih mi beidawng ka hmu tam lo nasa. *Libery* mekazin sungih ka cangan mi cu a rak siarngah. Anih cun ka cangan mi cu ‘antamci tia zumnak’ (*mastard-seed faith*) tiah a khaikhawm. Culaiah cun fapa pahnih an nei ih, an sungkua in Philadelphia ah an um.

Vawi khat cu New York ih kan biakinn telephone ah in rak ko. Vansiatah kan cazipa thawn kan hmu-aw remcang thei lo ih, thluahna (*contact*) -aw ngah loin kan liam, a pawl ka ti zet; ziangahatile, a thinbang thawn, wawikhat i kawh ih a hlawhsam hnuah cun i kawhsal ka

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

zum nawn lo. Cawlhni vawi khat cu an sungten New York khawpi ah ra in, kan biakinn ah an ra khawm ruairi cuteh! Khawmtiak veten ka *office* ah ka ko ih, an dinhmun tla sut vivo in (*interview*) kan kawmaw. Anih khalin cipciar zetin an thuhla in sim. Sumpai thu ah, leiba thu ah le nuncankhawsaknak hrimhrim ah an beidawng thu le an thin a pih thu in sim ciamco. Hmailam hrang khalah beiseinak an neih nawn lo thu tiangin an relsuak.

Kei cun an thinlung khawruahnak thleng ding le ruahsan ding um nawn lo (*beisei bo*) dinhmun ihsin ruahsannak thar nei dingih her ka tum. Cuti um thei ding cun Pathian thu cu thumawknak ah hmangin, a zai ngai (*a duhzawngih um*) cu nehnak umsun a si tiin ka sim ve. Hite nupa hi mi dang par khalah thinlung siava (*dirty deals*) -iksiknak, thiknak le naksiknak an nei ti ka theisuak vivo. Cucun an nun a hnaihawwk ih, harsatnak an tawn mi cun a nen rit sinsin in ka hmu.

Cucun itthat thei lo ko a tuah ih, ziang an tuah khalah an thin a dam thei lo; thinthi khalin an um thei lo, an thinlung sirte ah zo simaw in an nun a luah ringring in ka hmu. Ikhun par tiangin an nupa in mi siatnak ding le mi thawi an tawhawkdan ding tiangin an reltlang theu ih, an ikhun cu *hahdamnak ikhun* si loin *retheihnak ikhun*, mi dang *thatlonak ngaihtuahnak ikhun* ah an canter. Ihhmuhkathaw tei itthat thei ding rual an si lo, an phur a rit tuk.

Tawkfang nawn kan kawmaw hnuah Maurice cun ka cabu a siar mi ihsi a thinlung khawihtu pakhat a relsuak. ‘Kum reipi cutluk thinlung siava an rak neih mi cu cuti maiih neh theih a si lozia’ a hun rellang. Amai dan takah ka cangan mi sungih *mastard-seed faith* cu i el lo nan, a

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

nunnakah a takih a cansuak ding cu a zumngam ciah lo a si hmang. Kei cun ‘antam ci tia zumnak na nei ih, thungaihlakih thanter na tum ahcun a cang thei lo ding zianghman a um lo’ tiin ka sim ciamco. Ziangtlukin an thinlungah hna tuan ke maw ti thinlung pu in ka thlahliam hai.

Ni khat cu zanriah suangih an nu Mary coka ih a um laiah Maurice in a va pan ih, “Mary, Cawlhni sun ih *mastard-seed faith* thu kan theih mi kha tha ka ti zet nan, a can thei ngaingai ka zum lo; khavak thu kha a nin tla ka ning men e. Antam ci tla cu ka kawrdip sungah rak pai bang ningna, cucun ka zumnak cu ziangtin a cakter thei ding! “A thuhrim ah antam ci hi teh kan nei maw? Maw, Baibal sungih ngan mi men saw sazapa khan in sim?” tiah an nu cu a sut.

An nu cun hni phahin, “Nei e, dawngte (*jar*) sungah kan ret sokhaw,” ti phahin a vun la ih, antam ci malte cu Maurice kutah a pek. “Maurice, sazapai in sim *antam ci* thu kha *antam ci* taktak a si lo sokhaw, zumnak thu a si ih, *antam ci* in a tahthim a si kha,” a ti bet. “Cucu ka thei lo sokhaw, Baibal ih sim mi *antam ci* ih sullam le *mastard-seed faith* sullam cu theihfiang ka va cak ve aw!” ti phahin a zaphak parih *antam ci* cu a zoh cuahco. “Hivek zumnak hi maw ka tul mi? Hitluk a fate mi thlaici cu ziangah cutin a thupi ciamco ve! Zumnak cu hivek a si ahcun ka kut in simaw, ka kawrdip sungah simaw, sunvu, zanvar hman ka ret ringring thei pei cu! Asinan, a buaithlak zet ding pakhat cu ‘ka thlau pang le hawl a har zet ding’ tiin bur fate (*jar*) sungah a thunsal. Ni khat cu *jar* sungih a thun mi antam ci cu a hlo ngaingai. Cutikah *plastic bawmte* ih thun a thasawn ding a ti ih, a thun.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Maurice cun *antam ci* ih thiltitheizia cu phun dang deuhin a thei ih, an hnatuannak ah a keng vivo. An dawr ihsi thil an zuarsuah mi pohpoh cu *plastic* in an thun ih, cutawk ah *antam ci* an ret cih vivo. An thil fun mi pohpoh sungah “*Mustard Seed Remembrancer*” tiih an ngan mi *card* thawn an thuncih vivo. Cuisicun nuamteten *mastard-seed faith* sullam an thei vivo ih, an zumnak le an ni tin nunnak ah hmual a nei sinsin. An nupa nun le khawruahnak cu an danglam zutzo, an khawhmuhdan le cangvaihdan khal a hlan vek an si nawn lo, an lungput tha lopawl (*dirty deals*) hmuahhmuah khal an hlo theh.

Zumnak ih thiltitheizia hite nupa parih a langdan hi a makin a mak lawaw. Zum lo awlte a si; asinan, a thleng taktak fawn si! Tu ah cun mithar an si, nupa thar an si. An buainak khal a hlo theh zo, nun hahdam le nuamzet in an nung. Midwestern (USA) ah thiltuahnak (*factory*) ropizet an din ih, a hmin ah “*Mustard Seed Remembrancer*” tiah an sak hngehge. An hnenah feh in, an tawnteh mi va sut awla, simcawk lo an nei ding. A tawinakin hitin an lo sim ka zum: “Zumnak nei aw, zumnak in nung aw” tiin.

Hi thu kan siar mi ihsin hitin na ti-aw men thei. “Maurice tei nupa cu kei vek lawmmam an si lo ding” tiin. A si lo, buainak le harsatnak timi hi a tenaudeuh le ropideuh ti a um cuang lo, a tuartui tuardan a si bik. Nang khalin phun dangin na tuar a si thei, an tuar vek cekci in na tuar lo men ding. Sikhalsehla, buainak le harsatnak cu a tuartu in an tuar hnuhnu, a nehnak lamzin hawl tengteng a tul. Hitawk ah hin buainak le harsatnak kan tawn tikah ziangtin kan neh thei ding ti lo khihhmuh pahin, *harsatnak neh theidan phun 10* ka tarlang ding.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

1. ‘Natnak hmuhsuah a si ahcun a damnak sii khal a um’ tivekin buainak le harsatnak hmuhhmuah in neh theihnak lamzin an nei ciar ti hmingsin aw.
2. Thindaiten um hrih aw. Na ti-hlep-hlep tuk ih, na helhkam ciamco tuk le dik le felten thu na ruat man nawn lo ding. Thinbang tuk hin thluak feh a dik loter ruangah hahdamten um hrih aw.
3. Buainak rehter dingin cangvai vutvo tuk hlah, na thinlung kha thlahpawih lawk aw, culawng ah thu dik a langsuaq thei ding.
4. Na buainak le harsatnakpawl hmuahhmuah ah tlukter duhnak neicia in thutluknak tuah mai hlah, dik le felten khawlkhawm hmaisa aw.
5. Na khawlkhawm mi cu cahnah parah ngansuak aw, culawng ah felfaiten na zohhlih thei ding, duhsaknak nei cia in um hlah.
6. Na buainak diktak cu Pathian hnenah thlacamnak in thlen aw. Pathian in na thinlung ah lamzin tha a lo khiihmuh ding.
7. Sam 73: 24 sungih, “*Na thurawn peknak thawn lam i hmuh ding*” tiih in tiam vekin Pathian hnenah a hruainak dil aw.
8. Na theihpatawp suahin zuam awla, na khawruahnak thiange hmang aw.
9. Biakinn ah feh awla Pathian thiltitheinak huham le a duhdan sutrawn aw, Anih cun na hrangih tha ding le na buainak rehterdan tha a thei tuk.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

10. Hi hmuahhmuah na tuah theh hnuih na thinlung ihsi
hung suak buainak cu pakhat khatten na neh vivo
mai ding.

%%%

Thazang le tikcu tampi cemih na tuah rero mi hi
dungkhirhsal hna na thiam a tul. Na hmailam hrangah
thathnemnak le nun pitlinnak ngaingai lo pe theitu ding a
si maw, si lo, zohsal aw. Thathnemnak um hnai si loih na
tikcu a lakih na cemter ding cu a pamhmai tuk.

Chant Chan

Zovekte kan si hmanah kan
HMIN ih in
kawhna awthawm cu kan hrangah ngai a
NUAM bik.

Dale Carnegie

%%%

Bung 9

DAMNAK KIM

TAKSA dam lellel, THINLUNG damlo na hmu dah
maw? TAKSA dam thei lo nan, THINLUNG lam
hahdam, mithmai pante le biak nuamzet minung na hmu
dah maw?

Minung sinak hi mithiam tampi in TAKSA le
THINLUNG (Thlarau) tiin simaw, hmuh theih le hmuh
theih lo (tham theih le theih lo) tivekin hlawm HNIH in
an then phupphi. *Damnak* timi hi a pahnihih damnak
(*wholeness*) sawhih rel a si theu. Hivek damnak hi kan

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

tul tuk a si hmang, nu pakhat cu sidawr ah a feh ih, *Damnak Kim Sii* nan nei maw?" tiah a va sut. Sidawr ah cun cuvek sii an neih lo thu an rak sim.

A singai, hivek sii hi a leiih lei ding cun a um lo ding, asinan, Pathian thawi pehtlaihawknak ih si um thei mi sii phun khat a si. Hliakhlaitupawl ih hmuhsuahdan vek asile minung 60% hrawng hi thinlung lam harsatnak nei, thinlung lam besezet ih na a si nan, bese tuk lem lo, dinhmun ihsin umnuam lo ih um kan si an ti. Hi natnak (thinlung lam natnak) damter ding hin sii -a hlum le a ti tlunah tidan dangdang hawl vivo in *damnak kim* hawl a tul ngaingai.

Kampani pakhat ih hotupa (*president*) in an kampani ih thil zuartu pakhat hivekih damlo, an kilkhawidan a rel ka rak thei. Cupa cu a hlanah cun damcak thelthel, micakvakzet a si ih, a hnatuan khalah rinsan a tlak zet. Amah khal a taima ih, mai ta vek rorih hnatuan mi a si. Asinan, vansiatah, a harhdamnak a tha tuk lo ih, a cahnak khal a tumsuk vivo. A tuanpipawl khalin cutiuh a damlo le a hnatuandan a danglam vivo cu an rak theithiam ve ruangah sibawi hnen feh ding in an fial.

Cuticun kampani paisa in an khaw lamah hahcawl ding in an tlunter. Cuihnuah Florida tipikap nuamzet ah hahcawl sinsin ding in an thlah. Asinan, a harhdamnak cu cutlukin a tha ngaingai thei lo. Kan sidawr cu 'sakhaw lam sidawr' ti takah taksa lawng si loin thinlung lam damnak khal kan pe ti an kampani president in a rak thei ve ih, kan hnenah a rak thlah. Mina cu sakhawmi a si tuk lemlo thawn, kan hnen rat ding cu a phur lo nasa, a thin lamlam a heng phah. "Hi biakinn ah hin ka feh ding ih, Pathian thu tla ka siar ding tinak mawsi" tiin a phun rero.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Kei cun, “Si e, ziangmawcan ah cun kan natnak dam ding hin tidan a phunphun kan hawl ih, sidawr ih zuar mi sii lawng si loin Pathian hnenah thla camin, Pathian thu thawi damnak kan hawl can tla a um theu si,” tiah thaten ka sim. Ka sim mi khal cu a lung thotho cuang lo. Asinan, kei cun, “Ka hnen na thlen hnuah cun ruahnak ka lo pek mi pohpoh cu na thlun a tul ve ding sokhaw” tiah ka sim. “Zoso hitawk feh dingin a lo thlah?” tiah ka sut. Ka suh mi cu i let loin, “Ka tuah ding mi i sim lohli awla, ka tuah mai ke cu!” i ti lohli.

“Mi pakhat cu tihnak thinlung, helhkam tuknak, thinlungte ih lungawi thei lonak, lole, amah ah thil sual tuah mi a neih tikah nangmah vekin a damlo thei. Hivek thinlung a neitu cun damnak kim an hmu thei ngaingai lo. Kei cun tui na dinhmun diktak hi ka lo thei ban lo, asinan, tuihlan vekin dam lellel ih na um ding le cakvakzet ih hna na tuan thei kan lo duhsak tuk,” tiin thaten ka sim. Ka sim mi cu a lung a lut a si pei maw, thu tampi a hun rel ciamco. Thil thalo tampi a rak tuah ve a si hmang, dik lo le fel loih hna a tuan mi khal a tam.

Cupawl cu an langleh pang ding ti khal a phang ringring. Mi daite, tawng tamtuk lo a sinan, hi tumah hin cun a thinlung sungah rel ding tampi a rak neih mipawl a phawrhlang ciamco thlang. A tawng laifangah thu tawitete rak suh duak ti lo cu ka tawngpi man lo, thu cu a rel tam man nasa. Cutiuh duhtawkih a hun tawng ciamco hnuah cun a umdan ka zoh rero ih, a phurritpi cu a vung tlaniam deuh vekin ka hmu. A kut-ke a cangvai, a ban a phar ih, a thawpi a thaw hlunhlo. “Ziangahsaw ka umdan cu a va danglam cuang em, ka hah a dam sialso” tiah a thawpi suahin a hun tawng.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Cutikah kei cun, thlacamnakin Pathian thawi be-aw ding le a thinlung sungah duhdawtnak boruak thunkhat dingin ka nawr. “Hun ti hnik aw, ziangtlukin a tha ti na thei mai ding, na hrangah damnak kim sokhaw,” ka ti bet. Cuticun a nun le a thil dik lo tuah mipawl pakhat hnu pakhat a thleng ih, a lungput khal a hahdamzawngin a um ih, an kampani ah rinsantlak, *manager* pakhat dinhmun ah hlankai a si.

Hiti a damnak hi kei cun zianghman tuahsak mi ka nei lo. Amah in, amai sungmuril thu a phawrhsuak ih, a duhtawkin a tawngsuak hnuah Pathian tidamnak a co a si bikin ka thei. Hitawkih ka hmuhsuah mi pakhat cu mi zokhal hin phurrit (*sunglam damlonak simaw, helhkam mi simaw*) kan nei ciar. Cucu relsuak kan cak can a um theu. Asinan, relsuahnak tikcu remcang kan nei lo simaw, kan rel mi in rak ngaihsak lotu an um ruangah simaw, relsuah ngah loin kan um theu. Cumi cun kan phur a ritter sinsin ih, kan nunnak sungah meisa tlang puak (*volcano*) ding vekin a hrualaw ciamco. Nauhakpawl cu kum upa lam hnakin an theihngilh mai theu nan, cuvek an tawn tam tikah cun relsuah duhnak thinlung an nei nawn lo, anmahte an umpi lanta men theu.

Thinlung lam buainak thup a um ruangih taksa lam khalih natnak suak thei mi hin nun pumpi a siatsuah theu. Curuangah, *damnak* kan timi hi taksa lawng a si lo, thinlung lawng khal a si fawn lo, an pahnihih an *damkim* a tul. “Sizung pantu mina, hmun thum then, hmun khat cu thinlung lam natnak ruangih taksa damlo an si. Hmun thum then, hmun khat lala cu taksa damlo ruangih thinlung lam damlo an si lala. A dang, hmun thum then, hmun khat lala cu thinlung lam buainak nei

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

hrimhrim an si,” tiah *Colorado Medical University* ih Dr. Franklin Adolphs in a hminsín.

Thinlung le Taksa (Mind and Body) ti cabu ngantu sibawi pakhat khalin a cabu sungah hitin a ngan. “Natnak pakhat a um tikah a thinlung ruangah maw, a taksa a na hrimhrim ti a theihtheih lo. Thinlung ruangah ziangzat, taksa ruangah ziangzat tiih rel khal a har zet”. Lungkimlo ruangah, mihuat ruangah, minahsik ruangah, mithungrulh duh ruangah, lole, mi in harsatnak tuar ve hrimhrim hai seh ti thinlung neih ruangah harhdamnak a siatsuah nasa ti cu sibawi hmuahhmuah deuthaw ih lungkim mi a si.

Cu mi kan theih hnuah cun zianghsaw kan sunglam hnaihnaawktu, taksa natnak tiang thlentu hi kan bansan mai lo! Ka rualpi, sibawi pakhat in ‘mi pakhat cu a mi nahsik ruang rori ah a thi’ tiah i sim dah. “Nahsiknak le huatnak in cahnak a tlakiamter tikah nat donak thazang (*resistant*) a rak cak lo ve ih, natnak ngah a awl cuang. Thinlung that lo hin harhdamnak nasazet in a siatsuah,” tiin.

Sanfrancisco khawpi-ih siithiam hmingthang pakhat khalin *lungnat neipawl hrangah thinlung lamih tul mi thurawn* ti cahram ah hitin a ngan. “Kan thinlung a hnaihnaawktu thil tapi kan ralrin a tul. Ka theih mi mina pakhat cu a thin a heng tikah a thisen (*BP*) cu hmatkhatte ah 90 ah a kai zurzo. Cuti a kai veten a lunglam a vun hnaihnaawk lala. Mi menmen in thupi tukih an ruah lem lo mi cu thintawipawl hin buainak fate an tawn tikah mimawthluk ding an mitmei mai, anmahte an hngir a teu ciamco mai. Cucun an theih lo sungah an harhdamnak a hnaihnaawk; cuvekih um lo dingih ralrin a tul tuk.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Scotish (Scot mi), specialist pakhat cu lungnat a neih ruangah thinhengnak, ruahnak tha lo le mi dang parih thinlung tha lo put cu a cangthei tawkin a hrial. Asinan, a theih lo sungte ah thinhengnak nasazet a nei ih, a thih phah riangri”. Cutin a cahram cu a ngan vivo ih, a tlangkawmnak hitin a ngan. “A san pakhat khat ruangih kan thin a heng ciamco canah khin kan taksa, thahri le thisen zungzampawl nuamteten an rak tlaniam vivo. Asinan, kan thinheng tuknak kan vun bansan veten kan thin a vung dai sualso mai ding ih, kan thihripawl khal an hung thangharh ding ih, aipuannak lamah kan thinlung a feh ding. Curuangah, kan thinlung hi a cangthei tawkih kan kilkhawi a tul. A cangthei tawkin thinhengnak ding le aithawhnak ding, mitkemawk le huatawnak hi hrial tento ding an si. Kanmai umdan dik lo le mawi lo ruangih mi dang thinlung nuam lo le harsa ih kan ret khal bansan ding a si,” tiin.

Curuangah, mah le mah hi zohawk cingcing a tul. Mi dang parah thinlung siava kan nei maw, iksik mi le mitkem mi teh kan nei maw, sunglam ih nung ringring hehhiarnak teh kan vulh ringring lai maw, zianghman si mumal lo khali thinling vovo zik mai thinlung tha lo le mi dang ngainat thei lonakpawl hi kan nunnak ih an um ringring ahcun *damnak kim* kan nei thei dah lo ding. A zamrang thei bikin cupawl cu dawisuak aw. Cuvekpawl cun na nun lo hnaihawnak nawn hlah seh; nangmah lawng khal a si lo, na kiangkap le na insungsang mipawl tiangin a hnaihawnak thei.

Na huat mi hnakin nangmah riangri na aa sawn ding. Cupawl in sunvu, zanvar na nunnak an lo herhkual ro ahcun na tuarsuak thei lo ding, na taksa khuitawk tawk simaw na sawisel mai ding. Mi tampi cu an ei-in

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ruangah natnak an ngah a si lo, anmai thinlung ei se rerotui ruangih naa an sisawn. Thil tha lo tuah le ngaihtuah ringring cu harhdamnak in a tuar lo; harhdamnak a tlakniam hnuhnu cun hnatuan tha a tho thei nawn lo, zing a ze duahdod ih, a netnakah cun ‘thinlung buainak’ in a thlun theu.

Tu ahcun taksa le thinlung zawmawkdan, a se lam, a tha lamin an sihcihawkdan kan thei thlang. Curuangah, a tawinakin kan sim asile, ‘thinlung thiangte, ngaidamnak, duhdawtnak le duhsakawknak lungput’ neih hi *damnak kim* hmuh theihnak lamzin thabik a si.

Nathrik hawlnak lamih hnatuantu nunau pakhat in hitin i sim dah. “Nunau pakhat cu sizung ah an rak hruai. A taksatdan (*temperature*) cu 102 a si ih, a ruhcangpawl khal an thling theh. A nat damternak dingah a sungkhatpawl in ‘natsawng’ lawnglawng an rak pe. Sizung a luh hnu, an nat an zoh rero laifangah sibawi cu hitin thu a sut. “Sibawipa, ziangtluk rei hitawk ah kan um a tul ding, ziangtikah ka suak thei ding?”. Sibawipa cun, “Nute, a mal bik thla ruk cu na um a tul ding a bang” a ti. Mina cun, “Sibawipa, kei hi a rei hlanah pasal nei ding ka si e!” a hun ti. “A ziangkhalle na natnak hi cuti lohliih suak thei ding dinhmun na si hrih lo, thla ruk (a malbik) cu a tul tengteng ding,” tiah sibawi cun aw nemte in a vun sim.

Hi an biakaww hi zan lamah a si. A thaizing ah cun sazama in a taksatdan a tah tikah 102 ihsin 60 ah a tum thutthi. A ruhcang thlingpawl khal an rak sawng ih, sibawipa a mang a bang tuk. Cutin a tha vivo ih, ni rei hlanah sizung ihsin an suak. Thla khat a rei man hlanah mina cu sizung ah an rak hruai lala. A hmaisai vek cekci in a taksatdan cu 102 a si ih, a ruhcangpawl khal an

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thling liailiai. Sibawi in a dinhmun an suh tikah a pa in a hnatuan bawm theitu ding mi pakhat thawi neihtawakter a tum. Asinan, cupa cun cui fala cu a duh thei hrimhrim lo hi a rak si. Mah duh lotu thawi neihawk ih, insang hun din ding cu a ruat thei hrimhrim lo, sun ah khua a ruat, zan ah zanvar a itthat thei lo; a pa a hmaisawng fawn ti thu a hun rellang. Sibawi le sazamapawl khalin tu ahcun 'hivek dinhmun a si ruangah ho maw' tiin a natnak san an theifiang thlang.

Sibawipa cun a pai hnenah a fanu duh-na-lo cingih pasal neih a fial thotho a si ahcun a fanu cu a tuamhlawm nawn lo ding tiin a sim. A pa khal a thinlung a thumsal ih, a duh lomi pasal neiter lo dingin thu a thencat. Cuveten cui fala nute cu a taksa cu a tum zutzo, a ruhcang thlingpawl khal an sawng zutzo ih, a damngah panlomaw!

Hiti kan sim tikah pasal a neih ding thu a ruah veten a ruhcang an thling theu ka tinak a si lo, amah duh lotu neih a hrehnak in a thinlung a hnaihnaawk tuk ih, a nat pah kan tinak a sisawn. Thinlung lam zirthiam (*psychologists*) pawl in kan kiangkap minungpawl hnen ihsin tihnak le huatnak thinlung hi *hmaihuh* (*smallpox*) le tihri (*colera*) nathrik hnakin caksawn in nauhakpawl hnenah a suanaw thei an ti. Nauhak in *tihnak* thinlung a rak neih pangah cun a dam sung 'tihhrut' a si lanta ding. Asinan, nauhak thinlung thatdan cu hitin a um lala.

Duhdawtnak, *thatnak* le *duhsaknak* an hun cosal tikah reilote sungah an nun a fang thluh mai lala ih, an nun a danglamsal thei. Culaiah ziangtikhman ih *duhdawtnak*, *thatnak* le *duhsaknak* an co lo lanta ah cun an dam sung an siat pah tengteng ding.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Insang remawklonak, nu le pa le fatepawl pehtlaihawknak that lo ruangah thinlung nuam loih um khalah nathrik pakhat vekin insang minung parah a kai thei ih, natnak a thlen thei tiah American siithiam pakhat in *journal* pakhat sungah cahram a rak ngan dah. Cui *journal* ah cun fala pakhat (a hmin rellang lo) thuhla a ngan. Fala cu a kut zaphak a hit ringring ih, sizung ah a ra hmuhaw. A thuhla sibawi in a suh vivo tikah mi thintawi le phunzai hmang, lungawi ni nei dah lo hi a rak si ti a hmuh tikah thinlung lam sibawi (*psychiatrist*) hnenah a thlah.

Thinlung lam sibawi khalin thaten a rak bia ih, tawkfang an biakawk cun fala ih sinak cu a kaingah lohli mai. A kut hit le a kucangpawl thling khal a thinlung ruangah a si ti a hmu ih, hmaisawng loin hitin a sut. “Ziang mi bik ha hitiuh lungkim thei lo ko a lo tuahtu bik?” tiin. Hi thusuh a theih veten, zianghman rel loin, a thinhengpi’n siikhan cu a suahsan vurvo. Tawkfang a rei hnuah a ra langsal lala. A kut hit le thlingpawl thocho hmuh dingih ra a si.

A supaw thei nawn lo, a thinhengnak san a phawrsuak ciamco. Ro thu ah a naupa thawn thubuai an nei ih, a naupa ih parah a lung a kim thei lo a rak si. A naupa in dik lo zetih rokhawm a tum a si hmang. Rel ding tampi a nei. Sibawipa cun a thinlung sosang tuk daiter hmaisain, hahdamtei a thuhla sim dingin a ngen. Sibawipa a hmaisawng tuk thlang, dam le a duh fawn tikah nuamteten a tawng thlang. Rei nawn an kawmawk hnuah cun a kut hit khal a thei nawn lo, nuamteten a tha vivo ih; a dam phah lanta.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Coumbie University ih Surgeon, Dr. Edmund P. Fowler, Jr. in hitin a hmnsin: “Thinlung buainak hin khua khal a sikter thei, hnar le dang (*throat*) sung thahri fehnak khal a hnaihnaawk thei ruangah hnar le dang sungah natnak a suahter thei tiah sithiam tampi in an rel. “Sii lam zir tlawngtapawl (*medical students*) hi camibuai a nai cun *raibur awmna* an nei duh cuang. Khuatlawn hlan le hnu khalah mi tampi cutin an um theu. Insang a buai tuk le hnatuan a tamtuk can khalah insang nupawl an sawisel aw tam cuang. An pizawn (*mo ih nu*) maw, an pasal ih nu maw an ra len canah um nawmlonak an nei thei zet nan, an tlun tikah anmahkel an sisal lala theu. Hi hi thil danglam zet, zumum lemlo, thleng taktak a si,” tiin.

Dr. Fowler thotho in kum 25 mi fala pakhat thu hitin a ngan. Cu nu cu thil zuar ih eihawl a si. A hnar a pit, a hnapti a luang ih, a lu khal a na, a kutkepawl khal an na deuh; kan *clinic* ah a ra. Hitihi a um hi zarh thum hrawng a kim zo. A thuhla ka rak suh tikah thu dangpi buainak a rak nei, a tlangvalpa thawn an thu a tluang lo. Buainak nasazet an tawn hnu reilote ah cuti um thawk a si a ti. Sibawi hnen a feh ih, a dam lawk.

Asinan, reilote sung lawng a dam, amahkel in a suak lala. Sibawi hnen a feh lala, a dam mai lala. Hiti a um rero ruangah a thin a tawi thlang, a thin a heng tuk. Cui a dinhmun cu Fowler in a hmuh tikah hivekih na thin a tawi ruangah le na tlangval thawi nan thuhla a hnaihnaawk ruangih hiti um na si tiah a sim. Cui a thinhengnak le thintawinak, a tlangvalpa thawi an buainak a zia a um deuh hnuah cun a raibur, hnapti dawk le lu na khal nuamteten an dam vivo.

Sakhaw biaknak lam khalin huatawnak le thinhengnak hi hrial dingin an zirh ringring. Cuvekin sibawipawl

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

khalin an zirh ve. Cumi rehterdan khal Baibal in hmun tampi ah in a sim. Tihnak thinlung ruangah nauhak khal an damlo thei tiah Fowler in a rel bet. Nupi/pasal le insungsang buainak ruangah insang mipawl in natnak a phunphun an ngah thei, Thimnakah thiseng sang le thisen/zun thlum nat (*diabetes*) tla hi hivek natnei tamsawn cun buainak le thinlung harnak an tawn ihsi an neih mi a si ti tiangin a ngan. Insang buainak thup a um ruangih nat nei an si thei.

Cuitlunah, naute pakhat cu dam thelthiten a um nan, amah sangtu a nau a rung suah tikah a tawmtai thei zet, ziangruangahtile, a nui duhdawtnak hi a nau in a laksak thluh ding ti a phan ruangah a si. “Nang na upadeuh, upa sawnsawn i, na nau kian aw” tivek aw a theih tam sinsin cun a thinlung a buai thei zet. Cun, insang ah cin le dan khohkhah tukih nauhak khuahkhirh hin an thinlung a buaiter zet fawn. Nu le pai um lonak, an rualpipawl hnen an thlen tikah an thinlung a zangkhai ih, nuam khal an ti. Insang ah ngam le ngam lo karlak ah, thin phu depdotei an um ahcun taksa lam damlonak le sawiselawknak tete an nei phahphah ding ti khal a ngan tel.

Thintawi, thinheng, huatawknak le pakhat le pakhat parih thinlung siava/siakha kan put ahcun kanmai harhdamnak a hnaihnawk tlunah kan kiangkap minungpawl harhdamnak tiangin a siatsuah thei. Cupawl cu ziangtin kan neh thei ding ih, cupawl aiah thinlung thianghlim le tha, ngaidamnak, zangfahawknak, thindaihnak le duhdawtnak thinlung ih kan silhkhah a tul. Cucu ziangtin kan tuah ding ti a hnuailam vekin ruahnak lo tanta pahin hi bung hi kan cemter ding.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

1. Thinhengnak hi phurnak (*emotion*) phun khat a si ih, cucu a sa vutvo thei ti hminsin aw. Curuangah, daiter ta aw. Ziangtin? Na thin a hung heng tuito cun na kut na tum zik mai si lo maw! Na awkam khal a sang cuang, na thahripawl khal an rin tengteng mai si lo sawm! Cucun mi sual na man si ko lo maw! Cuvek boruak so vutvo na thlen cun na kuttum kha nuamteten phawih aw, na ban suah in, phar aw, na aw *key* kha vun thum aw, dimteten tawng sawn aw. Dimtetei tawkawk cu a awl lo ti aw! A can thei le it thlekthlek aw, ihphei ih thinheng ringring a theih lo, na thinheng cu a dai mai ding.
2. Nangmahte hitin aw au: “Thinheng hin thathnemnak a nei lamlam lo” tiin. Na thinhengnak cu hngilhhlo tum awla, thla vun cam aw. Cucu thil awlte a si lo ding nan, zuam tento aw. Na thinheng laitak kha thlalang tla ah vun zohaw hnik aw, a heng rei lo nasa ding.
3. Grace Ousler in thinheng rehterdan tha bik, cafang 10 a timi a um. “Vancung um kan Pa, na hmin upat si ko seh” ti hi a si a ti.
4. Thinheng kan timi cu lungawi lonak tete khawlkhawmaw, puakkuai theu khi a si ruangah cui na lungawi lonak tete cu ziang an si ti thaten zohsal aw. Thinhengnak tlak an si maw si lo, na thinheng cun thathnemnak a nei ke maw, na thinhengnak san kha khatlam (na thinhengnak pa/nu) ih mawh taktak maw a si, nangmah in thinhengnak ding na hawl hrim mi ha an si ti ruat tha aw.
5. Na thinhengnak san, pakhat teten hun thursuak awla, a sangsang ten hngilh tum hnik aw.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

6. Cuti na ti cingin na thin a heng ur-o thotho ahcun hitin ti lala hnik aw. “Hitlukih ka thin a heng hi mi-aa maw ka si. Ka rualpipawl in in neh tinak si lo sawm!” tiin khua ruat aw. “Hi zianghman si hnai lo parih thinheng ciamco hnakin keimai sinak hi man a neisawn, hivek buai pi hin ka dinhmun i niamtersawn” tiin.
7. Na thin lo hengtertu taktak a um ahcun a zamrang thei bikih relfel lohli a tha. Khawrei hngak cuahco hlah, cuhnakin thaten sutfiang mai aw; na hun suhfiang taktak ahcun thudik hnai lo, puhawk thu vek men khal a rak si thei. Curuangah, *thu hmuahhmuah hi lun thluh lo ding* an ti theu.
8. Thinhengnak na neih le na rinsan mi, na rualpi tha hnenah sim (*share*) lohli aw. A tlunih kan sim zo vekin kan parih thil thleng, kan phurrit relsuahnak kan neih ahcun kan dam phah thei kan ti kha!
9. Thinheng ko a lo tuahtui hrangah thla camsak aw. Vawi hnih khat ihsin vawi tam nawn na cam hnu khalah ziangpipa a si thei lo men thei, dungsipsan hlah, cam pehzawm thotho aw. Ka rualpi pakhat in vawi 64 a cam hnu lawngah a phur a zang vuarvi ti thu i sim.
10. Hitin thla cam aw. “Maw Bawipa, na duhdawtnak cu ka parah run burh aw. Keimah lawng si loin (*na thin lo hengtertu*) khalin rak co ve seh. Hihi a lem men si loin, thungaithlak ih cam ding a si.
11. In huatu, kan ralpawl cu vawi 490 rori ngaidam dingin Bawi Jesuh in in sim. Cuzat na ti thei sinsin ah cun ziangvek thinhengnak khalin a lo ngam hrimhrim lo ding.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

12.Nangmah le nangmah Pathian kutah hlan-aw aw.
“Minung thinlung khawruahnak hmuahhmuah a
thleng theutu Bawipa, ka thinhengnak thahripawl hi
i thlengsak aw. Ka thinlung hi na kuthnuaiyah ret aw.
Na hnen ihta remdaihnak cu i pe awla, ka thahri le
thisen zungzam hmuahhmuah fangsuakter aw, ka
thlarau tiangin” tiin.

%%%

NUN timi cu thanaunak ding si loin, zuam tento ding.
NUN timi cu khircai ciamco ding si loin, bangreptei nun.
NUN timi cu khawruah thiam lawng si loin, a takih tuah.
NUN timi cu sawisel le mawthlukawk ding si loin,
duhdawtawk ding.
NUN timi cu bangrep cekci ih um ding si loin,
zirawktawn.
NUN timi cu puarthau ding si loin, nunih langter ding a
si.
NUN timi cu tiawkter ding si loin, nun hlimnak ding a si.

Bung 10

NA RUAH VEKIN NA UM TAKTAK

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Na RUAH vekin na UM taktak! Hihi na zum maw? Na zum tuk lemlo khalle na nunnak ih a pawimawh bik mi tawngfim pakhat a si. William James timi thinlung lam zirnakh mithiam tiih an rel na rak thei dah maw? Anih hi America in a hrinsuah mi lakih mifim bik lakih rel a si. Hitin a ti: “Ka san sungih ka hmuhsuah mi hmuahhmuah lakih ropi bikih ka theih mi cu *-minung hi a thinlung umdan vekin a nun a danglam vivo* ti hi.

A sullam cu kan khawruahnak vekin na hringnun hi a feh rero tinak a si. Curuangah, san a man nawn lo mi khawruahnak, a tluangtlam lo mi tawng le thinlung bawrhlahw, a kelkawi mi suangtuahnak le ngaihtuahnak dik lo cu bansan lohli a tha. A tha lozawng na ruah ahcun na ruah vekin a si mai ding, cuvekin a thazawng na ruah ahcun cuti'n na um ve mai ding.

Sumdawng rualpi pakhat ka nei ih, amah cu mi daite, tawng tamtuk lo asinan, a hnatuan ziangkim ah a hlawhtling thei zet. Ziangvek harsatnak a tawn hmanah a bei a dawng dah lo, a thazawng in hmailam khua a thlir ringring. A thlir vek rori in ziangkim tluangten a feh ngaingai. A hnatuan a hlawhtlin men lawng si loin phun dang zetin thil a tuahsuak theu. Cui a danglamnakte cu ka lung a lut ih, a thuhla fiangtei theih ka tum. Asinan, mi tawng mal tuk a si ruangah cipciar tuk cun a thuhla i sim lemlo. Ni khat cu a thuthup theihtheinak tikcu remcang ka ngah. Cui thuthup cu thu tluangtlamte a si nan, mangbangzazet in sullam a nei. A hnatuannak cetzung (*factory*) ah cun ka va leng. Sanman emem cetzungpi a rak si cuteh! Pindan hmuahhmuah ah *aircon* a ret thluh ih, cet thilri dangpawl khal an cangkang nasa. Hnatuan hotu

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

dandangpawl le an kuthnuai hnantuanpawl pehtlaihawkdan khal duh a nung zet. A hnantuan pumpi tluang le remzet in a feh.

A *office* sinsin tla cu a nasa lawlaw, cabuai mawi zet, tohkham nuam zet, kawzaw mawi emem phah mi, vung luh hin hah a dam sualso titluk a si. Cabuai mawi emem pakhat parah cun hnawh hnelhni le tet hnianghni cabu pakhat a um. Ka hei hmu cu ka mang a bang lamlam; ziangatile, hivek cabuai cangkang le mawi tuk parah cuvek cabu tet hnianghni cu zoh a rem loin ka thei.

Cui cabu cu BAIBAL a rak si. Cui Baibal cu khihin, “Khi Baibal khi kan hnatuannak cetzung (*factory*) hmuahhmuah sungih sanmanbik a si khi. Kan thilri neih mipawl hmuahhmuah cu an siat vivo, hi cabuaipawl rori hman hi a kum kumin an hlun vivo ih, khua a rei cun hmantlak loah an suak leh tengteng ding. Asinan, hi BAIBAL cu san a thlengawk tinten hmaititu ah a cang riangri ding,” a ti.

“*College* ka kai zikzawngah sakhaw mi zet a si mi, ka nu in hi Baibal hi keng dingin i fial. ‘Hi Baibal sung thu vekih na nun asile na lam a tluang ding ih, na hlawhtling ding, na nun a hlim ringring ding,’ tiah i ti. Ka nu hmaisawng in Baibal cu ka keng ngaimgai. Asinan, college ka thlen hnu ah vawi khat hman ka siar dah lo. Ka hrangah a tul ngaingai lo a si ding ti tiangin ka ruat. Tlawng ka kai vivo ih, ziangziang simaw tuan lonak tete ka nei phahphah. A kum tel a rung liam cun harsatnak a phunphun in i nen, ziangvek hna ka tuan khalle ka hlawhsam cingcing. Ziangruangah saw hiti ka um? Ziangruangah ka hlawhtling thei lo? Ka khawruahnak le suangtuahnak hi a rak dik lo teh a si pei maw? tiin thu a phunphun ka ruat vivo.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

“A netabik ah cun ka lung a hung fiang vivo, ka thinlungah thinlung siava, mah le mah duhawknak, mi parih lungawi theilonak, mai thu lawng duh ih, mi dang ziangsiar lonak le thinlung sung thukih mi huat thupnak ka neih mipawl ka vun hmu-aw suak vivo. Zan khat cu ka ca pawimawh tete hawl in cabuai le bizupawl ka awng vivo ih, culaiah, ka Baibal ken mi kha ka vun hmu dukdi.

Ka hmuh veten ka nu in hi cabu keng dingih i fial laiuh a thurel mi cu ka lung sungah a hung lang puppi. Thinlung sungih lut ngaingai cuang si loin Baibal cu ka duhnak zawnzawn ka kau dundo vivo. Saudeuh ka vun siar thul, tawite lawng ka siar thul tiin ka siar duatdo. Ka siar tam deuhdeuh tikah ka lung a lut vivo ih, Baibal tawngfang tampi in ka nun in tham thawk thlang. Cuticun, ka siar tam vivo tikah ka nun a danglam ih, ka khawruahnak le suangtuahnakpawl khal danglampi in a um thlang,” tiin.

Na khawruahnak cu zatlaknak ihsin hlawhtlinnak ah, thinhengnak ihsin lungawinak ah, beidawngnak ihsin beiseinak ah tiin na khawruahnak cu na thleng thei. Na nun pumpi hi a lenglam ihsi na hmuh mi le na theih mipawl in an kaihruai (*mawng*) rero tinak a si lo, na thinlung sungih um, na khawruahnak le na pai ringring mi sawnin sokhaw a lo hruai ringring! Thinlung lam zirthiam (*psychologist*) pakhat cun hitin a sim: “Mi pakhat ih nunnak pumhlum cu a sunglam ih a khawruahnak in a uk” tiin. American mifim pakhat, Emerson khalin, “Mi pakhat ih nun lamtluan pumpi cu ni tinih a suangtuahnak in a uk vivo,” a ti.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Suangtuahnak hin thiltitheinak huham a nei. Curuangah, ‘suangtuahnak ah cahnak a um’ an rak ti theu. Suangtuahnak in thil tampi a tuah thei ruangah, kan suangtuahnak in kan nun hi a her danglam theu. Na suangtuahnak ruangah umnuam lole damlo vekin na um thei, na um theu ko; cuvekin, na suangtuahnak thotho in dam le hriselet in a lo umter thotho, na um taktak theu ko kha! Thil umtudan in suangtuahnak a hruai si loin suangtuahnak in thil umtudan a hruai a sisawn. Zumngam awla, na hlawhtling ding titluk a si. Harsatnak khal hi tlun lam ih si suk zoh asile nehnak a si ih, so zohih zoh ahcun hlawhsamnak a si. Kan zohnak le kan zohdan in sul le lam thukpi an nei.

Automobile tuahtu Henry J. Kaiser in amai hmuhtawn mi i sim mi lo hlawmsin sehla. Vawi khat cu tivakap ah hnatuannak (*factory*) pakhat a tuah. A tuahngah pekte ah ruahpi a sur, thli a hrang ciamco ih, a thil tuah mi hmuahhmuah le a cet thilripawl tiangin an feh hlo theh. Pakhat hman laktlak an tang nawn lo. Ruahpi a han ih, tilian a kan tikah a khawl thilripawl cu leilungah an rak baw k thlekthlek theh, a bei a dawng nasa. Tikap ihsin a thilripawl

a thlir cuahco. Culaifang ah mi pakhat a ra ih, “Na mithmai

a va dur khiamkhiam em!” tiah a sut. Henry khal cun aipuang tuk loin, “Ka cet thilri le ka hnatuan mi an siat theh hi na hmu lo maw!” tiah a let. “Zoh hmen, thilri hmuahhmuah leilung in a khuh theh khi,” tiah a ti bet. A rualpa cun phun dang zetin, “Ai, kei cu leibek na timi ka hmu ve ual lo, ziang thu saw na rel rero?” a ti.

“Hitin sokhaw ka rual, kei cun hnuai lam zoh loin, a tiang riahriah mi tlunvan lam ka zoh ruangah sokhaw.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Ni tleu lawng khi ka rak hmu, tawkfang zet ni tleu in a sun ringring ahcun leibekpawl cu an ro theh ding. Cutikah na cet thilripawl na phawrhsuak leh ding ih, hnatuan na thawk leh mai ding,” tiah a sim. Hmonsin a tlak zet, leibek lam lawnglawng na zoh ahcun beidawngnak men a si, hnatuan pehzawn nawn thei lo ko dungsipertu a si. Asinan, leibek rotetu ni tleu lamah thinlung ret in, ruahpi khal kumkhuain a sur cawk lo ding, leibek khal an ro leh ding ti beiseinak thinlung thawi suangtuahnak hman a thupitzia a lang nasa.

Dinhmun niam emem ihsin dinhmun sang le mithlawhtlingih suak rualpi pakhat ka nei. Anih thaw hin tlawng tla kan rak kaitlang dah. Mitluangtlamte a si ih, ningzah khal a nei zet. Asinan, a thinlung a tha, a tluangtlam ih, lehhnu ah cun mihlawhtlingzet ah a cang. “Hitlukih na hlawhtlinak thuthup te i hlawm siang lo maw!” tiin vawikhat cu ka sut. Rel ding a rak thei tam nasa, hitin i let.

“Buainak le harsatnak kan tawn laiuh kan thinlung putdan hi a rak thupi tuk. Harsatnak ka tawn tinten a hmaisabikah theihtawp suahin neh ka tum. Cu mi sangtu ah cun Pathian hnenah bawmnak ka dil. A pathumnak, ka hlawhtling ding ti thinlung ka pu taktak. A palinak ah ‘ziangtin ka tuansuak taktak ding’ tiin keimah le keimah ka sutaw aw. A panganak, sunnak le dungsipnak thinlung hi ka nei lo lawlaw. Ka hlawhtling ding, lole, hi buainak ihsin thil tha pakhat khat a suak tengteng ding. Cupawl cu buainak le harsatnak neh theinak lamzinpawl an si”.

Hi cabu na siar laitak ah hin thilumdan cu na thei ko lo maw! Ruahnak tha teh na sarsuak maw! Ziangvek buainak le harsatnak khal hivek thinlung thawi neh kan

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

tum ahcun kan neh tengteng ding. Culawngah kan hnatuan a hlawhtling thei ding, kan insungsang khal kan nuam thei ding, thinnuam le hahdamten kan um thei ding ih, kan tumtah mi khal kan ngah thei ding.

Can khat lai cu Pathian thu le hlawhtlinnak hi a sihcihaw lem maw si tiin aa zetin ka rak ruat dah. Asinan, cucu khawruahnak athlak le thathnemnak nei lo a si ti a rei hlanah ka theisal. Cuvek hlawhtlinnak cu a famkim thei lo, kan hnatuan tumtah mi parah kan hlawhtling a si hmanah 'hlawhtlinnak kim' a si thei lo ding, kan thinlung a hahdam ih, lungput dik kan neih cuang lo ahcun kan nun a dam lo thei. Minung hi kan lenglam nun hlawhtlinnak lawngih thumaw kan si lo, kan nun pumpi bukawtawk ih a feh a tul.

Na thinlung hi daite le hahdamten um hmaisaw. Na thinlung sung thuk ihsin huham cahnak a hung suak ding. Pathian rinsan awla, a lo bawm ti pawmhngat aw. Na umdan dingih na duh mi cu na mitthlamah cuangter awla, cu mi thleng thei dingin na neih mi cahnak sawm khawm aw. Hlawhsamnak ding lam cu na thinlung ah langter hrimhrim hlah, thlen na tumnak lawng lang seh. Hipawl hmuahhmuah na tuah hnuah cun thindai le hahdamten na um ding. Hi tidante hi a mak zet, thinlung khawruahnak ihsin nun pumpi thleng theinak a si.

Mi tampi in hlawhtling thei lo le khawruahnak tharlam tete (*creative thinking*) an neih thei lonak hi a san tampi a um. An duh mi taktak an thei lo, si thei sehla ti men fang tiang an feh ruangah. An tum taktak lo, a can thei le thleng thei sehla tivial lawngin an tawpsan. A tidan (*strategy*) an thiam lo, a can theinak dingih thil tul an lakhawm thiam lo. An khawruahnak a dik lo ruangah a

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

rahsuah khal a dik lo. A sullam cu khawruahnak dik si loin thiltha tuahsuak ding cu thil cangthei lo tluk a si.

Mi pakhat, kum note, milungawi thei emem, asinan, hlawhsam thei zet ka theih mi a um. Mi pakhat in a tha leh pam ding tiin a hnatuantu dingah a la nan, rei a tuan man hlanah a hna ihsin a bantersal. Hna pakhat hnu pakhat a tuan ih, a tuang lo thei nasa. “Tlangval hlawhsam” tiin an capoh phah theu. Ka hnenah a ra ih, “Sazapa, ziangruangah hitilawmmam in ka hlawhsanm, ka hlawhtlin leh theinak ding lamzin teh khihhmuh ding i nei kem?” i ra ti.

Kan kawmaw vivo ih, thutluknak khal nei cuang loin kan thenawsal. Kan kawmawknak ihsin a sinak ka hmuhsuah mipawl lakah a nun hlawhsamtentu cu hitin ka hmnsin. Amah le amah a duhaw ih, a rinsanaw tuk, zawi thurawn khal a pawm thei lo, a luhlul, khawruahnak thar le danglam a nei thei lo, mi dangpawl sualnak a hmu thei tuk, mi hlawhtlingpawl hnakin a hlawhsampawl in a thinlung an neh tuk (*ka hlawhsam ve ko ding a ti ringring*), a hnatuannak kipah a tuanpipawl a thazawngin a hmu thei hai hrimhrim lo, an tuantlang thei lo zikzik theu, a hnaturan a hlawhsam can khalah zosimaw puhmawh ding a thei ringring; amah le amah zohsalawknak cang a thiam lo, dik le fel tukin a thei-aw ringring.

Zan khat cu i ra leng lala. Cui zan ngelcel cu khawpi pakhat ah thusim ding ka rak si ngelcel. ‘Mawtaw ka lo mawnsak lo kem’ i ti ih, amai mawtaw in kan feh. Thusim ka theh, kan tlunlam ah zintluan in a harsarnak cu ka relpi vivo. Hla nawn kan feh in lamzin sir ah ei-in a phunphun zuarnak dawr a rak um ih, kan cawl. Anih cun sa-em hmin le *coffee* a cah, cupawl ei phahin kan

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

titi bet vivo. Tawkfang zetah a ding thutthi ih, “Ka thei, ka thei, ka thei thlang” tiin ring nawn in a au. Ka kiang umpawl khal an phaw hehe thluh. Ka mang lamlam a bang, ziangsi a theih mi tiah ka sut.

Anih cun, “Ka nun lamtluan ih ka tluan thei lonak san ka thei zo. Ka thinlung putdan le ka tuandan a rak dik lo tuk ruangah si ka hlawhsam ringring. Lamzin dikah ka ding thlang, cui lamzin ka zawh thlang ding” tiin i run pawm ciammam. Kei khalin, “A tha, ka lo lungawipi, nangmah le nangmah na hmusuakaw aw ih, na hlawhtling vivo ding ti ka zum. Pathian hnenah lungawithu sim in, a cahnak dil bet aw,” tiah ka ti. Kan thil ei kan theh in, ka inn ah i thlah ta ih, a tlung lanta. Lamzin diklo ihsin lamzin dik, khawruahnak hlun ihsin khawruahnak thar te, suangtuahnak hlun ihsin suangtuahnak tharte neih theidan phun sarieh (7) ka tarlang mi hi pelhloten thlun tum aw.

1. Tuihnu nahzi 24 sungih na tuan duh mi hna, na harhdamnak le cui na tuan duh mi in ziang thathnemnak a suak ding tipawl na thinlung takin suangtuah hnik aw. A thimzawng le hlawhsam ding zawng si loin a thazawng lungput hlirih tuah ding an si. A hlanih na hlawhsam theunak cun a lo hnaihnaawk lai ding nan, cu khal cu neh tum aw.
2. Ni khat (nahzi 24) si loin cuhnakih hladeuh, hmai zarh sungih na tuah ding mi ngaihtuah vivo bet hnik aw.
3. Kan taksa in ti-rawl a tul vekin kan thinlung khalin cahnak ti-awl a tul ve. Curuangah, thinlung thianglim le hahtdam na neih a tul, thinbangnak le thinlung lam hnaihnaawk celcel boruak ah um nawn

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

hlah. Thinbangnak le hngirteunak ihsin thinnuam le lungawinak boruak ih um tum aw. Pathian thu (Baibal) sungah thazang laknak ding thu thatha tampi a um ding, hmingsin awla, na Baibal ah rin vivo aw.

4. Cui na Baibal sung thu na hmingsin mipawl cu thungaitlak in ruatsal aw. A can thei ahcun *byheart* awla, na fehnak kipah salsuak rero aw. Hihin tikcu reideuh khal a duh men ding, ziangahtile, na suangtuahnak hlun in can sau tuk a lo neh zo ruangah manhlap loin, thinsauten feh vivo ko aw.
5. A thazawng le a engzawng lungput a nei mi rualpi kawmaw. Na rualpi hmaisapawl khal hnawng cuang hlah aw, ziangahtile, anmai nun ihsin a thazawng le thinlung thianghlim neih thupitzia na siarngah ding. Cuitlunah, cuvek mipawl hnenah na tawnteh thar mipawl na hlawn thei ding ih, nan pahnih hrangah malsawmnak a si ding.
6. Thuelawknak le tawhawknak hi hrial tengteng aw. Na parah a si lozawng thinlung pu ih a lo totu an um hmanah a thazawngin rak neh tum aw. Tawhawknak ih a tawng netata khi nehtu ah kan ruat theu, asinan, an taksa le an kaleng vial neh vekin a lang, an thinlung le an nunnak taktak cu neh an si lamlam lo.
7. Pathian rinsannak taktak thawn thla cam aw. Pathian thawn na tikcu hmang tam aw. Baibal siar le thlacamnak in thazang la ringring aw. Na rinsan ngam zatin hlawhtlinnak na ngah ding.

Nundan duhnung le hahdam, hlawhtlinnak dik le thasawn neih na duh le na suangtuahnak hmaisaka tanta awla, thinlung tharte thawn ke kar aw.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Suangtuahnak thar, thazang thar, zumngamnak
hnget le dik nunpi dingin na THINLUNG kha
timtuah aw. Cuticun na RUAH vekin na UM taktak
thei ding.

%%%

Nun danglamnak kan timi hi pekawkcawp le hnekawk
ciamco phun a si lo. Mai nunnak cu mah rori ih
danglamter a tul, zohmanin duh na lo cingin an
danglamter lo ding. Curuangah,
ziangtiklai khalah mah le mah hi fawrhawk ringring
ding a si.

%%%

Bung 11

HAHDAM HIAHHITEI HNATUAN

Mirang tawngih *TENSION* timi ti hi na THEI dah theu
ko ding! Tawngfang simfiangnak (*dictionary*) ah phun
dangdang -'rin-tengteng, cai-aw tenten, tang tenten,
helhkam tengteng” tivekin an simfiang. A sullam cu
‘dai hiahhi lo, helhkam tengteng, umnuam lo ko tuahtu
thinlung ngaihtuahnak’ titluk a si. Nangmah rori khalin
hivek na rak nei dah khal a si thei, nei dah lo khal a si
thei. Asinan, na nu le na pa le na sungkhat ihsin na
kiangkaw minungpawl hnen ihsi tal cun theih mi na nei
ko ding. Thinlung sungtei himi a um ah cun ‘thinheng
tla a awl’ cuang.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Thimnakah, mi pakhat parah/ruangah hivek lungput na neih ahcun a thuhla a tha lam simaw, a se lam simaw, lole, cu nu/pa ruangih awkam hnihkhatte ruang hmanah na thinlung a so vutvi mai ding. Hihi ziangruangih um a si, na nu le na pa in ziangah hivek thinlung an rak pu theu ti hi theih a tul zet. Cun, nangmah khal hivek thinlung pu lo dingin tuisi tan na lak a tul, culole, kumkhaw neih lanta a awl zet. Hivek thinlung neih cun ihhmuhka a thaw thei lo, um a nuam lo, a lenglam ah cun daite vek kan bang nan, sunglam ah cun ‘puak’ mai ding *bomb* fate pai vek khi a si.

America ramah American-pawl in zan tin ihthat theinak sii hlum 6,000,000 an ei tiah sii tuahnak kampani thusimnak ah an rel tel. Hihi an rel uar tuk mi a si lo, mithiam tampi khalin an pawmpi mi a si. Mithiam pakhat pheih cun hizat hman a si hrih lo, a let (12,000,000) a si a ti bet lai. An ngankhumdan vek asile tuihlan kum reilote ihsi khan ihhmuh sii hmang hi a letin an pung ti a si. Sii tuahnak kampani pakhat ih vice president ih simdan ahcun Amrica ram pumpi ah zan tin an hman mi ihhmuh sii cu hlum 16,000,000 a kim a ti. Thinlung hahdamtei an um thei lodan langfiangtertu tha zet a si.

Ihmuh thaw takih ih hin thinlung le thazang thar a silhkhah ti kan thei cio. Cuti itthat thei ding cun thinlung lam DAM hi a rak thupi tuk. Sunah theihtawp suah in hna kan tuan ih, zan ah hahdam takin, ihhmuh thaw hlunhlo ih kan it cu a sunglawi tuk. Cucu minung umdan ding hrimhrim a si. Asinan, ziangsimaw helhkam neih ruangih vung ihthat thei lo cu a buaithlak nasa (Damlo ruangih ihthat thei lo cu ret tha sehla). American-pawl vekih ihthat thei lo mi ziangzat um kung maw!

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

America mi, sizung pantupawl lakah a tamsawn cu natnak hrimhrim, lole, tuahmawhawhawk ruangah si loin thinlung lam buainak le thinlung putdan dik lo ruangah an si tiah acozah lam khalin a than ti a si. Sizung pakhat ah mina 500 parah thaten an hliakhlai tikah mina 386 (70%) cu thinlung lam damlo ruangah an si ti an hmusuak. Sizung dang pakhat khalah lu-na, kutke na le taksa dangdang na, damsuaqpawl lakih a hrek cu thinbangnak (*tension*) le huatawnak ruangah a si tiin an hmonsin ve. Curuangah, sibawi pakhat cun, “Thinlung umdan hin nun pumpi a hnaihnawh thei ruangah ralrin natsat a tul” tiah a sim.

Hivek dinhmun thei in kan Kawhhran din mi, sizung ah cun thinlung lam sibawi (*psychiatrists*) 12 kan ret ih, cupawl cun Pathian thu thawn, an thinlung umdan zirin mina an rak tuamhlawn. Vawi khat cu mina pakhat a ra hmuhaw ve. Sibawi cun a dinhmun theihfiang duhah thu tampi a rak sut. “Ziangruangah tihnak thinlung na nei?” “Na lungkim lonak bik teh ziang a si?”. “Ziangruangah hahdamtei um thei loin na thinlung a har tenten ringring?” “Ziangruangah ningzah na nei ciamco?” “Ziangruangah na tawng a mal tuk?” “Na tawngsun le awkam na taktakin na tawng fawn?”. Hipawl hi amahte cun a theiaw lohli lo men ding, a neihnak ‘sanpawl’ khal a thei lo ding. Sibawi cun cupawl hmuahhmuah a theih hnu lawngah a bawmdan a thiam ding.

Thinlung lam buainak ruangih damlo an si ahcun Khristian *pastor*-pawl hnenah an fehpi. *Pastor* cun thlacamnak thawn an thinlung lam harsatnak a rak bawm ih, mah le mah zumngamaw ding le duhdawtnak thinlung thianghlim nei dingin an rak fawrh theu.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Sihlum (*tablet*) pakhat hman hmang loih damsal mi tampi an um. Pathian ah zumnak hngat a um ahcun tihnak, huatnak, beidawngnak le sual vekih theihawknak ruangah thinlung lam nat tha lo dangdang a suah thei thu *Canada bank* pakhat ih casuah mi ah mi pakhat ih phuanawknak ca hitin an ngan.

“Kei hi tul hnai loah ka thinlung a manhlap zelzel tuk ih, hahdamten ka tomen thei lo, ka thinlung a sahal hiamhiam ringring. Zingpit ihsin zan ih cut tiang cutin ka um helhel ih, ka hrangah cun ‘nun’ hin sul le lam a nei lo. Curuangah, minung nunnak ah hin ‘thinlung hahdam’ hi a rak thupi tuk lawmmam ti ka theisuak”. *Florida State*, lamzin pakhat sirte ah thisen tahnak khawl fate an ret mi ka hmu. Cutawk ah cun “Na thisen dinhmun ziang a si?” tiih ngan mi ca khal an tar cih. Cui cet sungih paisa kan thun veten thisen dinhmun cu a hung lang mai. Hi thisen tahnak cet hin kan thisen dinhmun in theiher lawng si loin mi tampi in buainak kan nei cio ti langternak khal a bang.

Thinlung manhlap tuknak le a tikcu loih ti-hel-hel ringring hi rehter lohli a tha, culole, mah le mah buaiterawknak a si tlunah mi dang a hnaihnaawk thei zet. Tul hnai loih phurrih zelzelnak men a si. A rehterdan thabik cu mai tikcu neih lai mi zoh pahin, *thindaitei um* hi a si mai. Hi khal hi tikcu hman thiam lo (*lack of time management*) ruang khalah a si theu. Ziangkhal hi ti-hlep-hlep loin thindaite le ti-cetco tein na tuah thei.

Volleyball lehnak ih hotu (*coach*) pakhat cun a *team* sungih lek ding cun ‘mi manhlap hehe lo’ si thei sehla a ti theu an ti. Amai lehdan hrimhrim khal zoh a nuam zet, *volleyball* a leh khalah, hna dang a tuan khalah

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thindaiten, hahdam zetih tuan in, hlawhtlinnak a hmu theu.

Hnatuan sangpi kai le mihminthang lakih an rel theu mi rualpi pakhat ka nei. Anih khal hi thil ziangkim a tuah tikah thindaite le hahdam zetih tuah hmang mi a si. Thindai le hahdamten hna a tuan ringring nan, a hnatuan mi kipah a hlawhtling thotho. Hi a nun thuthup hi theih ka caknak a rei zo nan, tikcu kan neih remcan lo ruangah tutiang sut loin ka um. Tu ah cun ka sut ngah ih, hitin i sim.

“A! hihi ka nun thuthup vek khalin ka ruat nawn lem lo, nundan kel ah ka rak neih men hokhaw. Tidan pakhatte cu kan nei. Zing tinte ka insang nu thawn kan pindan pakhat sungah daiten kan to. Ni khat sungih kan tikcu hmandan ding tla kan relkhawm. Thinlung manhlap ciamco tul loin anmah le an tikcuteih tuah kan tum. Cu mi hnuah cu mi ni hrangih thazang kan laknak ah tiin Baibal, lole, ca dang khal kan siar. Cuticun Pathian hnenah hlanaw in, thla kan cam. Cuisicun kan hnatuan ding ciar kan tuan thawk theu,” tiin. Hi ka rualpa vek, mi dang, hivekih nung theih mi tampi ka nei lai.

Florida tipikap *hotel* pakhat ih ka thlen lai, February thla zing khat cu cakuat tampi bawm teitei in ka hnenah mi pakhat a ra. Cui capawl cu New York ka *office* ih thleng, keimai ngah ding an si. Keimah cu zianghman hnawihnaw lo dingin Florida ah hahdamtei um ka rak tum mi a si. Asinan, zing tinte cakuat thleng cu a hmaisasa in ka khirh vivo. Cutiin ca khirh dingpawl ka buaipei vutvo laiah ka tokham ih to hmerhmer rualpi pakhat in, “Zingsaw na buaipei ciamco sazapa?” tiin aw dim nawn in i rak bia. Cupa cu Georgia State ih ka rualpi

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

pakhat a si. A lukhum in a hmai hrekkhat zikzik a khuhaw.

“Ziangahsaw cuti na buai vutvo rero? Florida nisuak mawi hnuaiiah hitiiah buai vutvo ciamco a tul mawsi. Ra hnik aw, ra to men aw, fimthiamnak danglam zet ka zir mi tla lo ruah keng,” tiah i ti. A thusim mi sullam ka theih lo ruangah, “Ziangvek fimthiamnak saw na zir?” tiah ka sut. “Sii lam thu mawle, mi tampi in an theihthiam hrih lo,” tiah i ti. “Saudeuh in i simfiang hnik aw, cuvek *subject* cu!” ka ti lala. “Si e, thil dang si lo, daite le hahdamtei um theidan *subject* famteh. Ra to awla, nitlang ra ai ve hnik aw, na khua a hlum pempo ding. Ni khi thaten zoh aw, ziangtikhmanah a manhlap hlep hlep dah kel lo, amah le a sidan kelten a her rero men a si khi! A her rero ruangah ziang thawmvang hman a nei ruri fawn lo, zokhal a hnaihnaawk lo, leitlun a tleuter, thingkung hramkungpawl pitling dingin a cawm, thingtheirahpawl hmin ko a tuah ih, a tul can ah ruahpi khal sur dingin a tuah, thil dang zianghman hnaihnaawk loin amahte a tuah rero khi!

Daiten nihlum ra ai lawk awla, na khua a hlum ding ih, na dam phah sinsin ding; cule thinnuam le thazang tharte thawn na hna cu na tuan leh ding. Hi na capawl hi rettha hrih awla, ka hnenah ra to hiahhi men aw,” tiin thu tampi i sim vivo. I sim vekin kei khalin ‘asi ngai’ tiin a kiangah ka va to ih, titinuam kan rel vivo. I ti vekin tawkfang in ka *room* sungah ka lut ih, ka capawl cu ka va zoh; pakhat hnu pakhat ka tifel vivo ih, a rei hlanah a zaten ka thehfel mai. Cutikah, helhkam ding um loin cawlhahdamnak tikcu saupi ka ngah phah famteh.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Phungphai thlu loih buai-he-he le mansahliplap teptep hin bang a zualter sinsin. Milawpawl cun thil ziangkim an sidan ten, anmahle an tikcu ah, zohman hnaihnaawk lo le kalhki mi um loin, thindaiten an \uan ih, an hlawhtling theu. A dik nasa. Mizepawl lawngte tul hnai loah manhlap hlephlep in, tuan tikcu ngaingai ah tuan paih taktak si loin an um lala ih, an nun a hrehum lutuk. Sunvu cantha ngah khal hai sehla, hmingsintlak ngaingai tuansuak mi an nei cuca cuang lo. Anmah le anmah, tuan tam le taima zet vekin an ruataw nan, an si ngaingai lo.

Ka rualpa in Ni ih hnatuandan a tahthim mi ka ruatsal ih, thlipi thawn keimahte ka tahthim vivo ih, a dik ka ti deuhdeuh. Thlipi cun a fehnak kipah manhlap hehe in, ziangkhaw sawn loin a hrang huho ih, thil tampi a siatsuah.

Ni lawngte thindai le hahdamten zokhal hnaihnaawk loin a feh kelten a feh ih, amah le a tikcuteah a suak ih a tla theu. Minung hin thindaite le hahdamtei kan um ding hi a thupi ngaingai. Mi thin rang tuk kan sile, supawk tento a tha. Manhlap tuk hnakin thinlung fimte le hahdamtei kan khawruah mipawl khi kan tifuh deuh ngenge.

Cinema hrangih zuk an zuk tikah kei cun hmakhatte ih suah mai dingah ka rak ruat theu. Asinan, cuvek a rak si ta lo, tuahbet ding tampi a um. *Director* cun a tuah rero, a rem rero; asinan, buai tuk vekih um in, a suak in a lut deldel dah lo. Tokham her thei parah a to ih, a sun a zan a tuah rero. A tawng bengbeng cuang fawn lo. A umdan ka zoh rero ih, ka theithiam lo: “*Director*, hna na tuan nasa tuk ti keimah rori in ka lo hmu, ziangruangah hitin daite le hahdamten na tuan e, ka mang na bang sokhaw,” tiah ka ti. I hnihsan ih, “Sazapa, na ngan vekin kei cun

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

a takin ka buah famteh. Ka kiangah ra to hnik aw,” tiah i ti.

I ti vekin a tohkham her liailo pakhat ah cun ka va to. “Hitiih thindaitei hna na tuan theinak san a um ko ding, in sim ve hnik aw,” tiin ka va naih zurhzo. Amah cu mi daite a rak si sabbai ruangah ka nawr ka nawr hnu lawngah i sim fang ko lo maw! “Hihi tubaite lawng ihsi ka hman mi a si ih, ka tidan a sangsangten lo sim sehla. Pakhatnak, ka taksa zaten ka thlahphawih theh. Tikcu ka neih tinten hivek hin ka buah theu. Ka taksa le thihripawl tang tenten lo dingin ka phawih theh. Dip sungih *aalu* (*potatoes*) kan thlet ruiro vekin ka sung lamih um mi hmuahhmuah ka thletsuak theh. Cutikah, zianghman a um nawn lo mi dip kawlawngpi vekah ka cang.

Pahnihnak, thinlung thlahdul a tul lala. Thintawinak, thinhengnak, thinnawm lonak dangdang, thinharnak le mihuat thupnak kha thinlung sung ihsi dawisuak hmaisak ding an si. Cuvekpawl na dawisuak lole khua a rei tikah na puakkuai leh ding, lole, tul hnai loah na thin a heng puppi mai ding. Thinlung lam harhdam ding cun cuvekpawl in na thinlung ah hmun co lo dingin na buah hmaisak a tul. Pathumnak, Pathian thawi pawlawk nun hi a si. Pathian thu siar, thlacam le nun hlanawknak (*meditation*) a tam poh le thinlung a hahdam cuang. Pathian thu siar le ngaihtuah vek siih thinlung a hahdam thei cuang lo ahcun kan thinlung takin Pathian kan pawl lo ti langtertu a si.

Hi tidan pathum hi a that le that lo ziang a bang ding tiin thla tampi ka buah (*hniksak*) hnuah, hihnakih tha cu tuini tiang ka hmu hrih lo. Curuangah, hihi thlah loten, ka hnatuan ziangkim ah ka nun hruaitu a si lai,” tiah i sim.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

‘A hmin thei lotu an um ding lo e!’ ti khawpih hminthang Dale Cargegie kha thinlung lam buainak le khawruahharnak a neih tinten a *office* kiangih biakinn ah minit 15 hrawng Pathian pawlnak a va nei duak theu. Cun, hnaturan a tam ih, thinlung a hnawk tuk sinsin ahcun ka tuah sinsin tiah amah in i sim. Hihin duhamnak, thinkhngnak le hamtamnak ihsin a lo runsuak ding.

Wawi khat cu New York ihsin Washington ah tlangleng in ka feh ih, rualpi pakhat thawn kan hmu-aw. Amah cu *parliament member* a si. Hrilawknak hrangah a dinnak bial ah *vote* hawl ding (*political campaign*), ih feh lai a si. A fehnak san bik khal cu a bial sung mi thawn an lakah theihthiamawkw lonak a um ruangah va simfiang dingih feh a rak si. A bial sung mi cu mi tampi an si lo nan, amai bial a si hnuhnu cun anmahpawl thawi an tawnawkw a tul thotho thu i sim.

‘Cuvek boruak teh, na thin a nuam lo zet maw, na thin teh a heng maw?’ tiah ka sut. Anih cun, ‘Heng hlah e, ka thin a hengah cun anmahpawl thawn kan thu a tha thei ding sawm!’ ‘Cuti sisehla, cuvek buainak relfeldan ding teh na thei ke maw?’ tiah ka sut bet. ‘Thei e, ka lo ti mai ding maw si! Annih cu nasazet in an thin a heng khalle kei cun thindaiten, nuamteten ka sim hai ding ih, an theithiam mai ko ding.

Hivek canah cun, ‘Ka thawpi ka suah hlunhlo hmaisai, thindai le awnemten in suh mi ka simfiang, titer-aw ciamco loin tluangtlaten ka relpi, anmahpawl thawn nelaw zetin ka um, thin a hung heng tuito hmanah supawkw tento a tul; cu hmuahhmuah lakah thudik le lamzin dikih ka din hnuhnu cu Pathian in i umpi ding ih,

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ka hlawhtling tengteng ding ti thinlung ka nei theu,” tiin. Hitin a sim bet vivo: “A thupi zet mi thil pakhat khal tha ka ti zet mi a um. Cucu ziang a si tile, ziangvek dinhmun kan thlen khalah thindaite le hahdamtei thu kan ruah ding khi a si. Mi tampi cu kan thluak (*reason*) hnakin kan thinlung (*emotion*) a feh hmaisasawn theu ih, kan buainak a zualkai deuhdeuh. Cuhnakin, thinlung fimte le hahdamten, Pathian rawn phahin feh sehla, thil tampi cu an tluang ko ding,” tiin. A ti vekin hi *parliament member* hi a hnatuan ziangkim ah a tluang zet. A thuhla ka run theih bet vivo mi cu hrilawknak khalah a hlawhtling taktak ti ka thei.

Pawling (New York State) ih kan hmuan ah inn fate kan sak laiah hnatuantu pakhat cu *kawpia* thawn hna a tuan rero. A hnatuandan cu mitthep loin ka rak zoh ringring. Tawkfang a tuan hnuah a kawr a hlit ih, a baniante lawng a hruh. Hipa hi pa tum cu a si lo nan, a taksa kendan cu a mawi in, a sek tha nasa; a ban khal a vawng tha nawn. *Kawpia* in leidip a lawk hluaihlo ih, khatlam ah a theh, a rei hlanah vung liailiai thei khawpin a thehsuak man. Cuti hna a tuan laiah cun hla a sak hmurhmo phahphah, a duh le a hurhuk thul, a sirsik vek thlul, a nuamaw thei nasa. Kan hnatuan kiltupa cun hipai thuhla a reldan ah cun mi nuamaw thei zet, mi taima le mahte tuan hmuthmo men, mi dang khal hnaihnaawk hnuaihni dah lo mi a si a ti.

Hi cabu, a hmailam ah khan kan rel zo. Hi pai thuhla thawi a remawk ruangah tawiten kan relsal ding. Hnatuandan hi phun hnihin a um thei, phun khat cu zangkhai zet le hahdam zetih tuan, a dang pakhat cu phurrit teitei cingih tuan an si. Tuan a si hnuhnu cu hnatuan pakhat khat cu hlawhtling ko tuan a si veve nan,

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

a tuantui bangdan cu an bangaw lo nasa ding. Pakhat cun hahdam le nuam zetih a tuan laiah pakhat thung cu a taksa le a thinlung, a kawpin an bang lo thei lo.

A hnuaiih ka tarlang mi thu 10 hin *har fualfo nun* ihsin *hahdam hiahhhiah nun* ah a lo hruai thei ding ti ka zum. Himi na thlun thei ahcun bang hluahhlo ih hna na rak tuan theu mi cu tuisi thawkin hahdam hiahhhiah in na tuan thei thlang ding. Cuti na tuan thei ahcun na bang a nep ding ih, hna tampi na tuan phah thei ding.

1. Leitlun ih hnatuan hmuahhmuah na liang parih tla theh vekin ruat duh hlah. A sullam cu na insang ah hnatuan hmuahhmuah nangmai tuan theh thluh vekin ruat aw hlah. Na tuan thei/thiam lo mi, mi dangin an rak tuan ve ti thei aw, culole, na tuan hlan ihsin na bang cia ding.
2. Ziangvek hna na tuan a si khalle cui na hnatuan cu fialcawp, nawrcawp, lole, mipirsit phunin tuan hlah, phurzet in tuan men aw. Culawngah aipuang, tha thoten na tuan thei ding ih, na tuan mi khal na ning lo ding. Na tuan tam poh le na di a riam ding. A thuhrim in hnatuan hi camsiatnak vekah kan ruat ih, a dik lo, mai hrang damnak le hlawhtlinnak a si tiih ruah a tha.
3. Ziang hna khal na tuan le a sangsangten, na tikcu neihdan ihzirin a dawtdawtten tuan aw. Manhlap ciamco a tul lo vekin, awhcintlaivang in, *laiking puanpi tah tum* vekih tuan khal a tha cuang lo.
4. Hna pakhat na tuan tikah vawi-leh-khatah theh thluh tum duh hlah, pakhat hnu pakhat tuan theh tumsawn aw. Pathian in leilung a semsua lai hmanah a sangsangten, pakhat hnu pakhat a si kha a semsua!

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

5. ‘Thinlung putdan a thupi’ kan ti vekin thinlung dik le thianghlim neih a tul. Hnatuan har le awl khal hi a um thei ding nan, a ngaingai ahcun a tuantui thinlung thotho ah a thumaw. ‘Har tuk’ vekih na theih le ‘a har ngaingai ding’, asinan, ‘har tuk lo’ ih na theih le cutin a um taktak ding.
6. Na tuan mi cengmang cu thiamnal zutzo dingin zuam aw. ‘Thiamnak’ (*skill*) hi a tamsawn cu ‘zuamnak’ parah a thumaw.
7. Thindaite le hahdamtei tuandan zir vivo aw. Cuti na um tam ihpiangin nuam na ti ding ih, manhla khal na ti sinsin ding.
8. Tuisun tuan ding na timi cu thaisun hrangah khek hlah. Cuvekin, nuamtei tuah theih kha ‘leilung cem mai ding vekih manhlap hehe a tul lo’ lala. A thabik cu ni tin kan umdan ding *routine* hi nei thei sehla, cucu thlun thei sehla. Culole, tuan ding mi tuan suak loih khek vivo tikah netalam ah cun tuan cawk lo ding khawpin a sawhhnawngaw ciamco ding ih, beidawngnak ah a cang thei.
9. Pathian mithmai zohin ziang hna khal hi duhsaknak thawi tuan a si tikah thinlung a nuam bik. ‘Hremnak’ si loin ‘Pathian pek mi malsawmnak’ ti zawngih ruah ahcun hnatuan a nuam in, a tluang thei.
10. Pathian rinsannak thawi nun hi hah a dam bik, hlawhtlinnak khal a si. Anih cu hmuh theih lo, kan kiangih um, bawmtu naibik a si. Na tuan mi parah lo bawm dingin a man cia ringring. Na hnatuannak hmun kipah a um, ziangtlukin na zuam in, na taima ti khal a lo hmu ringring.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Bawmtlak na si le si lo khal a lo thei. Pathian rinsan kan timi hi kan tel loin, tlunlam ihsi a rung cangvaih thutthinak a si lo, Amah rinsannak thawn, thinlung thiamhlimnak, taimaknak, duhsaknak, tumruhnak le beiseinak thawi tuan khi a sisawn.

%%%

KHUAHLANLAI CHINA THUFIM

NAHZI pakhat sung nuamzetih um na duh le

ITTHAT hluahhlo aw.

NI khat sung nunnawm na duh le

SIAUTHLAK aw.

THLA khat sung nuamzetih um na duh le

NUPI/PASAL nei mai aw.

KUM khat sung thinnawm ih um na duh le

RO SAR mi nei aw.

Na DAM sung nunnawm le hahdamtei um na

duh le mi dangpawl va

BAWM aw.

Bung 12

MI DUH MI LE NGAINAT MI

‘Mi HMUAHHMUAH in mi DUH mi le NGAINAT mi si kan duh cio’ ti hi kan pawm cio ko ding tiah ka ruat. “In duh le duh lo, ka hhaberek hman a thak lo, zianghman ah ka siar lo” titupawl khin thungai thu an rel taktak lo tinak a si. *Psychologist* hminthang, William James cun hitin a ti: “Mi dangpawl ih duh le ngainatnak kan haheuh hi minung thinlung sungih a phumaw mi duhnak mankhung a si” tiin. Mi dangpawl ih ngainat mi si kan duh, lar tla kan duh ih, mi upat mi si khal kan duh. “Duh loh relawpawl” hin an duh luar cuang, an thupaw menmen,” ti a si.

High School tlawngta pakhat cu, “Na nunnak ah ziang na duh bik, na haheuh bik?” tiin an suh tikah, “Mipawl in in duh in, in ngaina hai sehla ti ka duh bik” tiah a let. Nauhak lawng a si lo, upa lam khalin kan duh thotho. Kanmah in mi kan duhdaw thei lo, kan ngaina thei lo a si hmanah kanmah in duhdawt le in ngainat cu kan haheuh thotho.

Kan tlaksamnak lam theitu le reltu hnakin kan thatnak lam in theihsaktu kan hawl thotho. Cucun, mi duh le ngainat kan duhzia a langter. Emil Cioran in fiangten a sim: “Minung thinlung ih a seherh bik mi, an khawruahnak le tumtahnak hlawhtling thei rori dingih an saduhthah bik mi ziang a si ti sut sehla, mi hmuahhmuahin ‘*cawimawinak*’ an ti ding,”.

Kan Baibal sung khalah, “*A cang thei asile nan tithei tawkin mi hmuahhmuah thawn remaw in um uh*” ti kan hmu (Rom 12: 18). Bawi Jesuh khal khan a

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

dungthlunpawl kha khaw tin an fehnakah a tha thei bikih khawmipawl an ren hnu khalih rak cohlang thei lotupawl cu leivut thing thla dingin a cah: “*Cule nanmah a lo cohlang lotu cu cui khua nan suahsan tikah, anmah dokhalhnak thutheihpinak ah nan ke ih leivut cu thing thla ta uh*” tiah a ti (Lk. 9: 5). ‘Mi duh le ngainat mi si hi kan duh cio’ tiih pawm mai ding a si.

Cuti um theidan lamzin a um sokhaw. Nangmah cu mikelkawi, rualpithat har zet na si men thei, ningzah nei, tawng tuk lemlo khal na si thei, asinan, hi tidan tetepawl na thlun thei ahcun mi duh le ngainat mi na si tengteng ding. (John C. Maxwell le Les Parrot ihnngan mi *25 Ways to Win With People* ti cabu tla siar bet aw-keimah). Cun, mi duh le ngainat mi si dingih tan na lak tikah tikcu reipi zuam ciamco a tul lo. A ngaingai ahcun mi in an lo duh thei lo, an lo ngaina thei lo ih, an lo pehtlai duh lo a si ahcun tanthat na khuar cu a tul rori, ziangatile, hithi thil tha lo, thinlung lam buainak a thleng thei.

Vawikhat cu khawpi pakhat ah *Rotary Club* timi cet lam hnatuanpawl tawnkhawmnak ah suncaw ei dingin sibawi pahnih thawn cabuai pakhat ah kan totlang. Sibawi pakhat cu cui khaw sung mipawl ih an ngainat le duh zet mi a si. A umnak khawpi ih si hla tuk lo, khawte pakhat ah putar pakhat tuamhlawm lai mi a nei ih, an bang thei nasa. Hitin thu in ruah. “Zan khat cu bang zet in ka tlung ih, ka pindan ah ka lut; cabuai parah ka ke thluang sialsial in ka to. “Tu le tu fawn a ra awn cingcing. Mipawl in catfalo ih in kawh ruangah khuihman ah ka vaksuak thei lo, fawn hri hi ka phawng men ding maw si aw!” a hun ti.

Culaiah a pa cun, “Berney, na umdan ding cu ka lo theihthiampi ko, ka lo zangfak zet. Kei khal cuvekin ka

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

rak um dah sokhaw. Asinan, fawn a rat cingcing hi lungawi ding a sisawn, ziangatile, mipawl in an lo hai/tul tinak a si cu,” tiah a ti. “Kei tla hi zohmanin in ko nawn lo, fawn khal ka dawng nawn lo, hman ka tlak nawn lo a si ding, lole, ka vanglai ka lan zo khal a si thei,” tiah a ti bet. Sibawipai thusim mi hi a dik tuk, mi tampi hrangah ziangmaw cancan ahcun kan bang tuk ih, ziangti hman kan paih nawn lo; culaiah fawn a ra awn cingcing ih, a ninum zikzik theu. Mi in in hai ih, in biak duh lai hi a sunglawi tuk, lungawi ding a rak sin gai tiah ka vun ruat ve.

Kum upa tuk lo, nupinu pakhat in a nun lamtluanah lungawinak a neih lo thu le a nun a nin hluahhlo thu phur lo emem in a rel. Lungawinak le thinnawmnak nei lo vekin a rel aw. “Ka pasal in in thihsan ih, tu ahcun ka fatepawl khal an pitling rero thlang ih, ka phurrit tuk a dem vivo. Mipawl khalin in zangfah zet ih, ka parah an tha zet. Asinan, tu ah cun mipawl in in ngaihsak tuk nawn lo, anmah le an hnatanah an buai tuk ih, keimahte lawng um vekin ka thei-aw. Curuangah si pei maw, ka thinlung a nawm thei lo, ka theithiam lo,” tiin a dinhmun a rel. A thurel mi ih si lang cu hihi a si. “Kawmtu nei lo, ngaihsaktu nei lo” dinhmun ih a dinawkter kha a buainak bik a si ti a fiang.

Kampani pakhat dintu, putar, kum 70 mi cu tumtah mi nei cuang loin lamzinpi ah amahte a feh ngeuhngo. A feh phahah a kampani din mi ih a aiawhtu, a fapa cu fawn in a bia. Culaiah *fawn* dang a ra lut, “Sazaci, tu ah cun na hnatan hmuahhmuah na cawlhsan zo (*retired*) ih, cabu pakhat tal na ngan maw. Na tawhteh mi thupawl cabu ah ngan awla siar a nuam tuk ding. Hnatan na neih nawn lo ruangah nuam na ti tuk a bang e” tiin a rak

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

bia. Putar cun, “Ca tla hi ngan sehla zohmanin an siar duh lo ding e, keimah rori hman in tawn le ‘Hello’ tiah cibai in buk duak ih, an liam hlo cingcing, zianghman ah in siar nawn lo. Ka kampani khal ka fapa in tuanvo a la thlang. Kei cu hitin ngaihsaktu nei lo vekin ka vak rero a si hi,” tiah a hi sawn.

Hi putar hi an khua a har thlang, ngaihsaktu nei nawn lo vekin a theiaw ih, ngaihsaktu a tul veve ti a lang. Kampani pakhat din thei dinhmun ah cun sumpai le thil dang cu an tul tuk lo ding a bang, asinan, duhdawtu le ngaihsaktu a tul tuk. Mi tampi ih upat le ngaisan a duh tuk lai. Hivek ruangah, mi tampi cu an hnatuan an bansan (*retired*) sian lo phah ti a si.

Khatlam lala ah mi tampi cu mi-ih ngaisan le ngainat mi si tumin an zuam hrim ciamco nan, an ngah cuang lo lala. Sumpai lamin an cangvai thul, asinan, a theih cuang lo, sumpai an lak lai rori ah an thinlungten an rak ngainep thup thei thotho. Curuangah, mi duh le ngainat mi si ding hin a tidan tete, tluangtlamte a um; cupawl thlun thei lawngah mi kan hip thei ding.

An sim tam bik mi pakhat cu “thinlung tluangtlam/tlaitluang, mi dang dinhmun zohthiam in, anmahpawl thawi remcang dingih um, awkam mawi le tha hman le aw-an nemte hmangpawl khi miin an duh in, an ngaina cuang’ an ti. Mino bur khat cun an rualpi pakhat thu an rel le, “Anih cu mi pawlkawm a thiam, lehnak lam khalah a thiam, mi dang theithiampinak khal a nei”an ti theu. Cun, thinlung vangkau hin mi thinlung a rak neh ngenge. Thinlung bite hi cu thinheng a awl, kawih ngualngo a awl, miiksiknak thinlung a um ih, mi in an kawm paih theu lo.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Post officer ih hnatuan James A. Farley kha kum tawkfang lai rei zo ah vawi khat kan hmuaw. Cui hnu kum hnih laiah si hmang maw, mipi rul lakah kan hmuaw lala. Kan hmuhawk veten ka hmin in i ko ih, cibai bukin kan pawm-aw. Culaifangte kan boruak nawmzia cu tutiangin ka hngilh thei lo, ka hmin rori i kawh thei kha mawsi, ka lungawinak bik tiin ka ruat.

Cuihnu, Philadelphia ah cangantupawl tawnkhawmnak ih ka feh tumah Farley ih mi hip theinak zawnte ka hmu leh lala. Keimah thawn mi pali kan si, kan pali in *hotel* kawt ah cun kan feh thluangthlo. Culaiah, midum nute pakhat, nawrlengte thawn zin kap ih in rak kian rero kian kan va thleng. Mi dangpawl cun kan fehliamsan men tum; culai ah Farley cu cu nutei hnenah cun va feh ih, “Hello, nute, cibai! Na dam ti! Ka hmin cu Farley a si ih, nang teh ziangtin ka lo ko ding?” tiah a sut duak. Cu nute cu a ai a puang tuk, a hni sersi ih, kan liam lai hlanlo in zoh thlun vivo.

University pakhat ih *psychology department* cun mi duh le ngainat mi si theinak hi ziangziang a si pei tiin nasazet in an hliakhlai. An hmuhsuah mi hmuahhmuah cu 100 a si ih, cu mi lakih 46 kan neih thei ahcun mi ngainat cu kan hlauh thei rori ding an ti. Hizat (100) lawmmam a rak um hi beidawngnak rori si ko, thlun cawk ding khal va si hlah! Asinan, sakhaw lam zirhawknakih pawimawh zet thil pakhatte kan neih ahcun a cang thei tho tho an ti lala. Cucu thil dang si lo, thinlung sung thuk ihsin a suak mi *duhdawtnak* ihsin *duhsakawknak thinlung* hi a si. Himi parah thumaw in tidan dangdang cu bet vivo a theih; hi mi pahnih hin thil tampi a funkhawm thei.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Mi dang thawi nan pehtlaihawknak a that lemlo ahcun a san cu na hawl tengteng a tul. “In ngainat lo lanta khalle pawl lo, kei khalin ka ngainat ciamco a tulnak ka thei lo” na ti asile thu dang ah! Cuti a si ceng lo ahcun na cekawksal tengteng a tul. Nangmah ih na ngainat thei lo ruangah a tlaksamnak le tlinlonak cu suanlam ih na hman a rem lo. Nangmah vekin anih khalin ‘tlin lonak tete’ a nei ve ti thei in, a tlinnak lam zohih na duhdawt thiam a thupi zet.

‘Huatnak’ kan ti mi khal hi a ngaingai ahcun ‘huat ding tlakin kan parah an soal lo, kan siatnak ding khal an tuah lo,’ asinan, kan hua thei thotho; kanmah kan dik lo tinak a si. ‘Anmai lam si loin, kanmai lam dik lo’ a si.

Mi tampi, an siatnak a tuahtu, an nunnak tiang hman hlohter a duh ih, thah a tumtu tiangin an duhdaw thei. Culaiah, kan siatnak pakhat hman a tuah dah lotu le kan thu a ngaitu rori kan ngaina thei lo khi cu ‘mi duh le ngainat tlak’ cu kan rak si ve lo nasa. Mi tlinlonak cu a kum telin na nunnak ah na khawlkhawm rero, ziangvekin tuahthat mi le tlinnak zawn tete an neih hmanah na cohlang (*recognized*) thei cuang lo a si ahcun duhdawtnak ngaingai na sungah a um lo tinak a si. Cui dinhmun ihsi cun zohman na ngaina thei lo ding, na duhdaw thei lo ding ti a fiang. Cuvek cekci in na parah a thleng ve ding.

Mi duhdawt le ngaisan hlawh thei lo zet pakhat cu kan biakinn ah a ra khawm ve. Amah cu kum 35 mi hrawng a si ih, a taksa le ruangrai kenawkdan khal a mawitawk tak nasa. Mi zokhaling an ngaina thei lo, an kawm paih dah lo; khawmtiak can khalah amahte lawng a um men, kawmtu a nei dah lo. Ziangahsaw hiti rori a um ke tiin ka thinlungten ka rak ruat thup theu. Amah rori in hitin

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

a rel. “Theihtawp cu ka suah ve nasa nan sokhaw, a tingaihnak khal ka thei lo. Hivek lam cabu khal mawitawp tak ka siar nan, ka hlawhsam thotho a si hi! Mipawl hin a ken in in kian rero in ka thei,” tiin.

A si ngai, mi dang thawi an biakawk tinten a remcang thei lo ngai. A san ka hmuh mipawl cu -mi tlinlonak rel a hmang, amai tanghma a sial thei tuk, a duham in, a mai hmakhua lawng a ruat, mi dangpawl a thazawngin a hmu thei dah lo ih, miksiknak thinlung khal a rak nei tuk. Duhdawtnak khal a rak tlasam tuk a si hmang, zohman ngainat mi ngaingai a nei lo. A awkam cu a thlum thei zet nan, mi thinlung a rak hip thei lo nasa.

A hnenih thurawn ka pek mi pakhat cu ‘mi biak mi le tawn mipawl hmin cazin felfai tei neih a si. Thimnakah, a hman theu mi *taxi driver*, zing tin ca a ra petu *postman* tla, lole, a hmun phiattu tla an si thei. Cui hminpawl cu zoh in zan a ih hlanah zovek minung an si ih, ziangha an tlaksamnak zawn, an tlinnak zawn, ziangvekih biak le lawm ding ha an duh ti ruat ciamciam aw. Cuticun an hrangah thla camsak aw, na huat ih, na ngainat thei lai hlanlo annnih khalin an lo ngaina thei dah lo ding,” tiin ka sim.

Thimnakah, amai sungkuapawl si lo ah, a hmuh hmaisabik cu *lift* ih hnatuan pakhat khat a si ko ding. Tuihlan ahcun ‘hello’ ti bak lo cu a be dah lo nan, tu ahcun ziangziang simaw a relpi ih, an sungkaw dinhmun tla sut pahin an be-aw tam deuhdeuh, an nelaw deuhdeuh. Tuihlan ih hnatuantu pakhat men ih a rak ruah mi kha tu ahcun mingai le rualpi vekin a ruat thei thlang. Cuticun an nelaw vivo ih, tu ahcun rualpitha rori an si thlang.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Hipa thawn ni khat cu kan hmu-aw leh dukdi ih, i hmuh veten, “Ka kiangkap ah hin lunglut zetzet mi thil tampi a rak um sisi maw! Mipawl tla hi duhnung zet le kawmnuam tampi ka hmu; hivek a um ding ti ka rak ruat dah lo sokhaw,” a ti. Kei khalin, “Si e, mipawl hi hun ngaina in duhdaw phawt sehla, in duhdaw le ngainatu hi an rak tam zet ngai silawm,” kan ti-aw ta.

‘Mi in in duh in, in ngaina hai seh’ ti kan duh ahcun kanmah in an parah duhdawtnak thinlung thawi kan ngainat hmasak a tul. America ram ih milar, mi ngainat le duhdawt zet mi pakhat cu Will Roger kha a si, amah cu a thi zo. A thusim mi hi hmingsin a tlak zet: “Ka fehnak kipah i duhdaw lotu (*i huatu*) zohman ka tawng hrih lo,” tiin. Hi tawngkam hi tu le tu a sal theu. A sal theu vek cekci in amai nun khalah huat mi a nei lo, a neih lo vekin huatu a nei lo; an huat lo lawng si loin ngainatu le duhdawtu a ngah nasa. America ramah cun mi ngainat bik mi tiih hmingsin a hlawh.

‘Kei cu ka bei a dawng zo, zohmanih duh le ngainat khal ka co thei nawn lo ding’ na ti men thei. Cuti a si lo, tu rori khalah na thlengaw vukvi thei (na duhah cun!). Duh dingih na um veten an duh lo mai ding. Cun, hihi a tul khal a tul hrimhrim, ziangah tile, minung nun khawsaknak le hnatuannak ziangkim ah mi dang thawi remawia wtei kan um ding hi a thupi tuk. In duh le ngainat mi kan si sinsin ahcun nun sunglawi kan sar tinak a si. Mi hmuahhmuah hin ‘mah’ ti-aw cio kan si ruangah mi dang duhnak kan theihthiampi a tul tuk. An duhzawngte kan theih cia sapbai ahcun cuti vun biak mai ding khi a si, kan sunnak le zatlaknak ding a si lo, kan biak mi lungawinak le in ngainat kan hlawnak ding lam a sisawn.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Mi zokhalin ngaisan kan duh cio kan ti zo vekin, zohman ngainep hlah, siseuh hlah, ziangvek dinhmunih ding a si hmanah nehsawh tuk le tawngkam dengkhawng hmang hlah, awkam meinei hman khal a tha lo; na ngaisan lo ruangah a tawng tinten rak bawtcat hlah, a si lozawng khalin lakkawisak hlah. Cun, zianghmanih siar lo vekin, be duh lo vek khalin um hlah, na thinlung a lo theihfiang ngah pangah cun a tul mi vial lawng a lo be ve leh ding ih, ‘tawng mal, tawng ding thei lo’ tla na ti sapbai ding; nangmai mawh hmaisai a si. Cuhnakin, tawngkam tluangtlamten be men aw (*na fak duh lo a si hmanah*), duhsak aw, cawimawi aw, duhdaw aw la, an sinak niamter loin khaisang sawn aw. Cule nan karlak boruak cu a rem zuahzo mai ding.

Hi thu ka ngan laiah ka nunnak ih thil thleng pakhat ka thinlung sungah a hung suak dukdi. Cucu ka rualpi tha pakhat, *college* ah kum reipi a tuan hnuah *president* ih khaisan mi thawi kan kawmawk tumih ka tawnteh mi a si. June thla siin ka thei ta, thlapi bial zanah kan pahnih in thlavang hnuaiyah, tlangmual pawngte lam panin kan feh ih, titi nuam a phunphun kan rel. Cathiam, mifim ti takah a thurel mipawl cu thazang ngahnak tlak hliir in ka thei, ahleice in a rei hlanah *degree* la mai ding ka si ih, *degree* lak hnuih umdan ding thuhla tampi ka sut, i sim vivo ih, manhla ka ti nasa.

Tlunzai kan rel ih, an inn zin zawhin kan tlung. An inn kan thlen zikte ah ka liang pawk pahin, “Norman, na tlawngkai sung hmuahhmuah ih na umdan ka lo zoh tikah ka di a riam zet. Ka lo rinsan zet, na hmailam khal a tluang vivo ding ti ka zum. Ziangtiklai khalah ka thinlungten ‘ka lo suang ringring’, thiamnak lamah rintlak (*qualified*) na sizia hngilh hrimhrim hlah,” i ti.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Cui duhsaknak aw cu dimtei a tawng mi a si nan, ring tukin ka thei, ka nun sungril tiangin a fang ruahro. Cui zan thlapi vang khal cu zan dang hnakih vang cuang vekin ka thei. *Degree* lak ding khal ka phur sinsin, ka umdan a rel ka thiam lo, ‘ka sa-hal hiamhiam’ a si bik. Ka theih lo sungah ka mitthli a rak luang. Kum reipi a si thlang nan tutiang hin ka hnathlam ah a awte cu a cam ringring lai.

Lehnu ka run theih vivo tikah keimah lawng ka si lo, ka tlawngtapi hrekhat hnen khalah cuntin a tawng a si hmang, an lung a awi thei nasa. *College president* ih sunlawihnak le duhsaknak tawngkam cu a tlawngta tampi in kan hngilh thei nawn lo lawng si loin, kan nun lamtluan ah sulhnu a nei vivo.

Mi dangpawl kha a cangthei tawkin an thin nuam ding le an sinak khaisang ding zawngin bawm ringring aw. Thinlung thianghimte le duhsaknak taktak thawn siseh. An tha a nau tikah thazang peknak awkam ui hlah (*mi tampi cu mi thazang hman kan derter riangri ih, a pawizet*), an parah duhdawtnak nei aw. Cuti na ti thei ahcun an rualpi tha, an ngainat mi le an ngaisan mi na si tengteng ding. Duhdawtawknak, ngaisanawknak le hmaizahawknak a um lonak hmun ah cun ziangkim hi a linglet in a feh thei, huatawknak, ngainepawknak le ziangih siarawk lonak a suak thei, a tha lo zet. Mi duh mi le ngainat mi si theidan lamzin tluangtlan zet 10 ka tarlang ding ih, hipawl hi thatei na thlun thei ahcun na hlawhtling tengteng ding ti ka zum. Na tum taktak ahcun thil harsa le thlun thei lo ding mi pakhat hman an um ka zum lo.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

1. Mi hmuahhmuah in ‘mai hmin tei kawh’ kan duh ruangah hmin ngannak felfaite nei aw, zohsal theu awla an hminin ko theu aw. An hmin kan hmingsin thei lo mi cu kan ngaihsak lo tinak khal a si ruangah an hmin hmingsin tum aw. (Kannih, Laimipawl lakah cun kan hminpum ih kawhawk hnakin ‘hminfang’ pakhat khat hmangih ko-aw theu kan si ruangah, an duh mi ‘hminfang’ ih kawh sisehla a tha sinsin ding-keimah).
2. Thinlung thiang le tuangtlamte nei in thindaiten mi be theu aw, mi dangpawl an um nuam lo ding khawpin tuah hlah. Mi in an lo nel thei lo asile, nangmai lamah tlaksamnak na nei a si thei, cekawsal aw.
3. Thindaitei um le a hahdamzawng ih um tum aw, culole, tul hnai loah na thin a bang hlephlep ding.
4. Nangmai hmakhua rori sial hmang hlah, ‘keimah’ ti thinlung pu in, mi dang ziang siar lo vekin um hlah, tangdawrnak in mi thinlung a neh theu.
5. Anmah na ngaihsakzia langter aw. Hivek langterdan hi phun tampi a um nan, tampi hman khal a tul lo, ‘in ngaihsak taktak maw, ngaihsak lemlo’ ti cu zokhalin an thei thei mai, ngaihsak lo vekin um hrim hlah.
6. Mi zo simaw sualnak le tlinlonak hawl teuteu tum hlah, an siatnak rel khal a cangthei tawkin hrial aw.
7. Pakhat le pakhat karlakah theihthiamawkw lonak tete a um hmanah fiangfaite le zamrangtei relfel lohli a tha, asinan, relfel theih lo mi cu tanta men aw.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

8. Mi duhdawt hi a zirih zir tento khal a tul. “Ka duh thei thlurthlo lo” tivek hi minung thinlung ih um ding ci a si lo, ‘I duh lotu zohman ka hmu lo’ ti lam ding a si.
9. Mi pakhat khat a hlawhtlin tikah a mawitawkten lawmnak cang thiam aw, cukhal cu a tikcute theih a tha zet, luanter lo dingih ralrin a tha. Thinlungnar le thinbangpawl khal hnem hai aw.
10. A netabik asinan, a thupi zet mi cu Pathian thawi naihawk thotho hi a si. Pathian thuih kan phumawk thuk poh le kan mih rinnak ziaza tha lo, mi thinlung khir theutu hi an zupral vivo. Thimnakah, duhawk hlerhler nak, mi dang ziangsiarlonak, mi nautatnak, mi namneh duhnak le mai zawn lawng ruahnakpawl hi Pathian thawi kan hlatawk ihpiangin kan nun ah an lang mai theu.

Cucun, mi duh le ngainat lam hnakin mitkemza ah in suah riangri. Pathian thawi lentlang tam a thupi tuk. Pathian na duhdawt le mi dang khal na duhdaw ding; mi dang na duhdawt le mi dang khalin an lo duhdaw in, an lo ngaina mai ding. “*Pathian in in rak duhdaw a si ahcun, pakhat le pakhat duhdawaw ve ding kan si...Pakhat le pakhat kan duhdawtawk asile Pathian cu kanmah ah a um ringring,*” (1 John 4: 11-12).

%%%

Bung 13

CAHNAK HUHAM THAR

Na THA a cauh lawk ih, thazang THAR na hun neih hlunhlo can a um dah maw!

Mai tlintawkten thlanhribaksentla ih hna kan hun tuan cun kan cau sualso theu. Asinan, thazang cahnak ding thil pakhat khat kan buah hnuah cun kan tha a hung tlungsal ih, kan tuankelten hna kan tuan theisal. Kan thazang caktertu hi a phunphun a um thei -ei/in tla, hahcawhlawk tla, lole, awka thlum le duhnung tla an si thei. Kan cauh duahto, kan banglai takfang ah kan nu/pa maw, kan nupi/pasal maw, lole, kan ngaizawngin simaw, awkam thlumte thawi thazang in hun pek cun kan tha a TLUNG hlunhlo mai theu.

“Bang/Bangnak” kan ti mi hi ‘taksa le thinlung’ tiin phun hnihin a um thei. ‘Bang’ kan ti tinten kan ‘taksa bangnak’ hi a sawh tamdeuh. Tisa le thisen ih nung kan si ruangah hna pakhat khat kan tuan ahcun kan bang thei nasa, ‘hngang’ thlauhthlo tiangin kan bang. Asinan, taksa bangnak bettu le bangnak tizualtu cu ‘thinlung bangnak’ hi a si. Thinlung bangnak cu a phunphun in a um thei. A tamsawn ah cun ‘kan duh vekih kan tuan lo ruangah, lole, kan hlawhsam ruangah’ kan thin a bang theu. Beisei ding zianghman um nawn lo dinhmun kan thlen sinsin cun kan taksa bangnak hnakin kan bang sawn.

College tlawngta pali cu *room* pakhat sungah tokhawm in, titinuam an rel. Lehnak lam thu, an ngaizawng thu, an cazir thu le thu dangdang tla relin an nuam zet. An lakih pakhat cu a thin a nau zet ti an thei cio, ziangahatile, bawhlung a lehnakah a khuk a siatsuah (*accident*) ih an khukruh an buah (*operation*) tikah a kelten a um thei

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

ding maw, tha thei nawn loin kianghrawl thawn a um lanta ding ti ruatin a khawruah a har. Kianghrawlte thawi um a tul ahcun nunman nei nawn lo vekin a ruataw aw.

An lakih pakhat cu a ding vukvi ih, thlahruangaw nawn si, nawrtu nei vek siin, “Ka thinlung ah thurel ding a rung suak dukdi (*saza ka tuan si lo* sokhaw maw tiin capoh a run tuah phah). Thil dang a si lo, thazang pekawk ding thu ka theih ruangah a si. Tidan pakhat lo sim ding ka nei, kei khal vanduinak ka rak tawn laiah hitin a si ka tuah ve; tha na ti le nang khal hmang ve aw,” a ti. An zaten amah cu an zoh thepthe; anih cun, “Thazang cahnak huham hman thiam thu mawle” a ti ih, a suak.

An rualvahza in an mang a bang, an theithiam lo; an phaw hehe thluh, tawng bet ding an thei nawn lo. Culaiah, khuk napate cun, “Keimai dinhmun ihsin a thusim mi cu ka theithiamsal, huham cahnak hman thiam thu a si. Asinan, ka theihthiam lo mi cu ziangtin cui huham cahnak cu kan ngah thei ding, khuitawk ah a um. Ka hrangah cucu a thupi tuk ti ka thei,” tiin a tawngsuak. Hi rualvahza ih titinuum le vanduinak lak khalih thazang thar la in, cahnak thar laklehdan ding hi mi tampi hrangih harsazet mi a si. Vawi khat kan tha a bang, kan cauh veten thathar laknak cang thiam lo mi tampi kan um. Culole, kan hlawhsam tikah ‘heh-law’ tiih tanlak lam hnakin beidawnnak in kan nun in nehsawn ih, kan hlawhsam ta phah theu. Hitihin thazang thar lak theinak lamzin khihhmuhaw hnik sehla, ziang a bang pei?

· **Thindai le hahdamtei um:** Keimai hmuhtawn mi lo hlawm sehla. *Unversity* kiangih biak inn pakhat ah

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

pastor ka tuan. Biakinn ih ra khawmtupawl hi *university* ih zirhtu, *professor/lecturer* mithiam taktak an tam zet. Cun, mipipawl hrimhrim khal khawpi sung um thei cin, milian le mi ropi deuhthaw lawnglawng an si. Curuangah, Pathian thu ka sim le thu ka zirh tikah ka ralring nasa. Mi vantlang ihsin mithiam rual hrang khalih Thanem ding hawl in tan ka la. Cuticing cun ka hlawhtlin ding zatin ka hlawhtling lo nasa. Ka thlenpi tumnak ka thlenpi thei lo can a tam zet. Ka bei a dawng nasa theu, ziangti tanlak vivo ding ha ti ka ruat theu.

Culaiah ka rualpi pakhat, professor Hugh M. Tilroe cu ka fawn ih, a hnen ihsin ruahnak tha hmuh beisei in amah thawi kawmaw dingin a tikcu ka dil. Amah hi cazirh lamah cun ‘thiam tawpkhawk’ titlak ih thiam a si. Siauthlak le ramtawih lam tla a paih nasa. An inn hnakin a siauthlaknak lamah tawn a awldeuh ding tiin a feh theunak tili (*lake*) lam ka va pan. A hmun ka va thlenah cun tawkfang nawn nga tla a rak awk zo ih, “Ekhai, nga tla na rak ngah hnuaihni zo ual” ka ti ih, kan pahnih in lawngfate (*boat*) toin khatlam ral, an inn umnak lamah cun kan va feh.

Kan fehlai ahcun, “Ziangsimaw, naupa, nang rori cuti in mamawh cu!” tiah i sut. Kei khalin ka hnatuan (*biakinn lam*) lamah ka duh vekih ka tluan thei lo thu ka sim lohli. “Hlawhtlin na tum tuk lawmmam tla si-na-hlam! Ziangvek hna khal theihtawpsuah ih tuan ding a si. Theihpatawpsuah tiang cu kan hna, kan ti ding hrimhrim a si. Cuihnu ah cun buai duh nawn hlah. *Thindaite le hahdamtei na um lole thil pakhat khat na tuah ihpiangin na phur a rit ringring ding,*” tiah hni siamsoten i ti lohli.

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Hi a thurel mi hi kum reipi ka nunah a cam ringring, ka hngilh thei hrih lo. Vawi tampi thusim le thuzirhih ka feh tikah ka phurrit pakhat, ka bang sinsinnak cu ka thusim mi kha ziang a bang ke, mipi an lung a lut maw? Ziangso ka sim soal mi um? tivek khawruahnakin i thlun ringring ih, a nuam lo nasa. Thazang cahnak hrampi (*Higher Power*) cu ziangti neihsal ding a si ti i sim mi cu ka mang ringring. Ka nun lamtluan ah bangnak le cauhnak an um vivo nan, hi a thucuh hin cahnak thar i pe ringring. Theihtawpsuah in ka timtuahaw ih, ka sim theh cun daiten, hahdamten ka um thei zo.

· **A thazawngih thil hmuh thiam:** Cahnak thar kan neih theinak lamzin tha zet pakhat cu thinlung thiangte thawn a *thazawngih thil hmuh thiam* hi a si. Hi thu hi a hmailam khalah tam nawn kan rel zo. Kan cabu ih hmuitin bik mi a si ruangah hitawk khalah tawiten kan relbet ding. Hivek can ah hin ‘a thazawngih thil hmuh thiam’ hi thazang thar laknak dingah a thahnem tuk. ‘Tlaksiat cu mizadan a si he, ka zuamsal kei ka hlawhtling leh ko ding tivek tla, mi tampi an hlawhsam hnuih hlawhtling leh an tam em! tivek tla, lole, ka hlawhsamnak san ziang a si, cuisin tidan thasawn ka hawl tum ding’ tivekin ‘beiseinak nung’ thawi thazang laksal tengteng ding a si.

Phun dangin sim sehla, hlawhsam le hlawhtlinnak hi ‘thinlung’ thotho ah a thum aw. Lehzuamawknak khalah nehnak cotu tampi khi an neh huho mai thluh lo, a tamsawn cu an ‘sun zik’ cuahco hnuah an thinlung in thazang thar an hun lasal ih, cuisin nehnak co an si theu. Mi tamsawn cun kan thinlung ih khua kan ruah vekvek in kan ai a puang in, a puang lo mai si lo sawm!

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Ziangvek buainak a si hmanah a *thazawng*, a *engzawng le a cang thei dingzawng* (positive, optimistic attitude) hin thazang a tlungtersal theu.

Thinlung thiangte le lungawinak dingzawng ih ziangkim na hmuh thei ahcun na nun ah lungawinak pangpar a parsuak lohli ding ih, a vuivai zawng le lungawi lonak zawngih na thlir ahcun vuinak ding le lungawilonak ding na hmu vivo mai ding. Thazang thar lak hnakin pangpar mawi, tidai ngaiih, vuai duahto vek na si mai ding.

· **Mi khal an rak hlawhsam ve nan, tan an lasal theu:** Minung hi kan kiangkap le kan hmuh mi par ihsin cahnak thar simaw, thinnaunak lam khal sisehla, kan cawng theu. Curuangah, kan nun a cauh ih, kan tha a nau, kan bang tuk canah 'kanmah lawng hi mihlawhsam kan si lo' ti thinlung pu in, thazang thar lak ding a si theu. Mi hlawhtling kan theih mi hmuahhmuah hi thinbangnak le beidawngnak in a nuai ciamco lo mi an um tuk lo ding (an um a si hmanah an tam lo zet ding). Thomas Edison in *electricity* hmangin *electric* khawnvar (*electric bulb*) tuah a theih ding tiin nasazet in a zuam. Vawi 10,000 zikte a hlawhsam hnuah a thinlungih a suangtuah mi cu a takin a hlawhtling ti kan thei. Curuangah, hlawhsamnak (*failure*) hi hlawhtlinnak dingih cinung (*seed*) a rak si theu.

America president 16-nak, Abraham Lincoln kha mibeidawng awlpawl rak si bang sehla leitlun pumpi theih a si ban lo ding. Nauhakte a si laiah a nu in a thihsan, tlawng hman kai mumal loih pitling a si; a tlangval lai khalah thinnuam ih um ti ni nei lo a si. A hung pitling vivo ih *politics* ah lut in, hrilawknak ah a hun tel dekdo cu a tla vuangvo nasa mai. Cui hnuah a

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

cuh lala ih, a tling cuang lo. Sumdawnnak lamah siseh aw," a ti ih, a tluan lo tukah tingaihnak a um lo.

Cuisin *politics* thotho ah a lut leh lala. Kum 1846 ah khan American Congress (MP) ah a rak kaiso thei nerno; cuihnu ah *General Land Office* ah hnatuan a dil, an la duh lo; 1956 ah Vice president hna a cuh a tling thei lo, hrilawk neta khalah a cuh thotho nan a tling cuang lo. A netabik, 1860 ah America president si dingin, amah cuhtu pa cu hmat khatte lawng tamin hril tlin tento a si. A beidawng thei lonak cu mi tampi hrangah malsawmnak a si ih, leitlun mi ropi bik lakah siar tel a si phah.

America ram sungih mihlawhtling mi 500 hnenah an hlawhtlindan an zingzawinak ih an hmuhsuah mi cu - mihlawhtlingpawl an hlawhtlin hlanah beidawngnak le tihphanak a phunphun an rak tawn thu an tarlang. Curuangah English hlahpuan thiam W. C. Henley cun hitin hla a phuah: "*I am the master of my faith, I am the captain of my soul*" (*Ka zumnakih thuneitubik cu keimah ka si, ka thlarau hrangih Captain cu keimah ka si*) tiin. A ngaingai ahcun kan minungpi, mihlawhtlingpawl khi mi dang vekih semsua thotho an si. An suahtlak ih si pitling dingih ruat cia (*predestined*) an si cuang lo. Kan kiang naiih mi ropi le mihlawhtlingpawl hin tumtahnak hnget an nei, an tum a ruh ih, an tumtah mi hlawhtling ding rori in khua an khang ih, taimak suaah an tuan ruangah a si.

· **Beiseinak nung:** Thuanthu pakhat hitin an rel theu. Thingbul pakhat parah Ngalcang pakhat, a ho rak tat zerhzo lai cu Sihal in a va hmu. Sihal cun khua a cuan rero, thawmvang a ngai rero ih, ziang thawmvang hman a um lo. Cutikah, "Ka rual, sapeltu le naite ah a um si

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

lo, a Uico hruai mi thawmvang le pakhat hman ka thei fawn lo, tuvek, zianghman tihnung thawmvang pakhat hman um lo laiuh na ho na tat ciammam teh?” tiih a sut. Ngalcang cun, “A si vek nan, hitin a sisawn. tihnung thil pakhat khat a ra thlen tikah ka ho tahhriamnak can ka nei nawn ding sawm!” tiah a let.

Hi thuanthu hin minung umdan ding a relfiang zetin ka thei. Kan beisei mi, thil ra thleng seh ti kan duh mi parah beiseinak sangpi nei in, cu mi hrangih kan rak timlamawk khawl hi a thupi tuk. Kan beidawng can khalih thazang thar in pesaltu khal ‘beiseinak’ tho tho hi a si. Kan Baibal khalah, “*Nan zumnak (beiseinak) vekin nan parah cang seh*” (Mat. 9: 29) ti kan hmu. Mi tampi cu thil pakhat khat kan tuah tikah kan beidawng awl tuk hrimhrim, kan hlawhsam hlanih beidawng hman kan tampi. Beiseinak nung a um nawn lo hnuhnu cun hlawhtlin ngaihnak khal a um lo. Mithi pakhat, ziangruangah a thi, ziang nat a si pei an ti ih, natnak dang a nei lo ‘beisei nei nawn lo nat’ tiah an ti. *Medical science* cun, “Thinlung tha lo le beidawng awlpawl khi an nat a awl ih, an dam khal a har cuang,” tiin an hmnsin. Curuangah, America ramih lungnatnak lam *specialist* cun, “Beiseinak hi sii dang hmuahhmuah hnakin tangkai zetih ka hman mi a si ih, ziangvek nat khal a damter thei titlukin a tha,” a ti.

Alexander the Great khan tum khat cu ram dang do dingih a fehawng ah a rualpithapawl hnenah a thil neih mi a zem ciamco. A neih mi hmuahhmuah zikte a zem. A thil zem mi rak cotu pakhat cun, “Ka pu, hiti rori cun co mi na neih nawn zik si lo,” tiah a ti. Alexander cun, “Zem thluh hrih lo ve, ka nei lai ko; ka *beiseinak* hi zawi hnen hmanah ka lo zemsuak hrih lo,” tiah a ti. Raldonak

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

khalah ralthuam cahnak le thilri neih that lawng si loin ‘beiseinak’ neih hi a thupi ngaingai.

British ralbawi Winston Churchill kha Nazi (Germany) ral an doneh hnu deuhah thuthang latu pakhatin, "Nazipawl nan neh theinak dingah England khan ziangvek ralthuam nan rak nei thup?" tiin a sut. Churchill cun, "Khalaiih kan ralthuam thabik cu **beiseinak** a si ko," tiah a sawn.

· **Pathian thu (Muvanlai nun) ihsin:** Rannung thuhla zirthiampawl cun muvanlai hi ramnung hmuahhmuah lakih dam reibik a si an ti. Kum 120 – 130 tluk an dam ti a si. Kum 60-70 hrawng an si tikah an tar thutthi ih, an zuang thei nawn lo, an hmurzum zet khal an bil ih, an tin zum herherpawl khal eihawlnak an tlak nawn lo, an umhmun ah an to cuahco. Zianghman an ti thei nawn lo hnu cun puk sungah toin tha thar lakdan ding an ngaihtuah. Muvanlai hi an rak mak danglam ngai, an tar zik khalle an piang nawnsal (*rebirth*) theu ti a si. An thla an khawng ciamco ih, an hmul hlunpawl an tla theh, an kevun khal hawk thluh koin an cuk ciammam, an tinpawl khal lungpacal parah an tat ciamco. Puk sungih rei nawn (ni 150) an timlamawk hnu cun ‘Muvanlai tleirawl’ ah an cang ih, cahnak thar thawn an nun an hmangsal vivo ti a si.

Kan Pathian thu khalin muvanlai dinhmun zohin, “*Na nonal muvanlai vekih a tharthawhsal theinak dingih, Na saduhthah thil thapawl thawi lo diriamtertu ding a si*” (Sam 103: 5) tiah a ti. Profet Isaiah khalin, mibeidawng le thanaupawl a hnemnak ah, “*Sikhalsehla Bawipa a rinsantu cu an tha a tlungsal ding. Muvanlai vekin thlapharhin an zam ding. An tlan khalle an tha a bang*

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

lo ding. An feh rero khalle thacem in an sawn dah lo ding,” (Isai. 40: 31) a ti.

Nehnak nun nei thei ding cun muvanlai vekih tha thar kan lak cingcing a tul. Cui kan tha thar laknak ding cu Pathian le a thunung hi an si. Pathian in a minungpawl hi muvanlai vekin in tahthim theu. Muvanlai nun ihsin zir ding khal kan nei tam nasa. Bawipai hnen ihsi cahnak a latu cu an CAHNAK a thartersal theu ih, Amah in an nun lamtluan a hruai vivo.

Pathian bawmnak, nangmai lam ihsi a suak mi ralthatnak, tumruhnak, nuncan mawi le duhnung, thindai le hahdamte in ziangkimah a thazawngih hmuh theinak nun na neih ahcun na duh mi le na thinlung ih um vek rori in na hlawhtling tengteng ding.

%%%

TLANGKAWMNAK

Hi cabu hi a taw ihsin a cem tiang NA siar thluh sikhaw, ziangtin na RUAT?

A hlawhtling mi nun neih theinak ding karbak tluangtlan tete kan tarlang mipawl kha na siar ih, a takih na tuah thei ahcun *neh mi* dinhmun ihsin *nehtu* dinhmunah, *mihlawhsam dinhmun* ihsin *mihlawhtling dinhmun* ah na ding rori ding ti ka lo zum, ka lo duhsak fawn.

Cun, khai kan tarlang mipawl kha tahthimnak le duhthusam phuahcawp mi men an si lo, a takih thil thleng taktak an si ih, na zohthim le cawn dingih ka lahsuah mi an si. Hi cabu hi siar zualzo men ding si loin, a takih hman ding hliir an si; duhnak taktak thawi na

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

thlun thei ahcun na hrangah thazang an si theh ding tiah ka ruat.

Hi cabu ka ngan hi ka lo bawm theinak lamzin pakhat a si tiih ka ruah ruangih ka ngan mi a si. Na siar le na tuah mi ihsin hlawknak na hmuh ahcun bangman ka nei tuk ti'n ka ruat ding. Kei khalin hitawk ih kan nganlang mi thupawl hi rintlak le zirhlak an si tiih ka ruah mi an si. Thlirdan dangdang hmangih ka thlirsal tik khalah zirzawntlak an si ih, anmah le an tikcu ah a lo bawmtu tha zet an si ding.

Nangmah thawn pumpak in kan hmu-aw khal a si thei, hmu-aw lo lanta khal kan si thei. Asinan, hi cabu ah kan hmuaw, titinuam kan reltlang tiin ka ruat. Thlarau lamih ka rualpi \ha na si, na hrangah thla ka lo camsak. Pathian in lo umpi sehla, mihlawhtling pakhat ah lo cawisang vivo seh.

Norman Vincent Peale

%%%

The 7 Highly Effective People ti cabu ngantu Speshen R. Covey cun minung hi hlawm HNIH in then phupphi mai, **LATU** le **PESUAKTU** tiin.

LATU vek minungpawl cun ziangkim hi anmai ta dingih lak tum ringring, mi dang zawn ruat lole pesiang nawn lopawl an si. An neih liailiai hmanah 'nei hrih lo vekih' relaw thei thotho, hamtam le duham nun neipawl an si. Mi dang hun duhsak (hnek le dawn) cu an hrangah a hla tuk. Tirhfah ruangih thinlung rethei an si ruangah '**MIRETHEI**' an si.

PESUAKTU lawngte an neih mi parih lungawidan tawk thiam mai. An neih mi par ihsi mi dang duhsak

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

le dawnnak cang thiam, an neih tam sinsin ahcun an
pesuak tam sinsin. An peksuah tam le an lung a hmui
deuhdeuh.

Tirhsian ruangih lungawi thei minung an si
hivek mipawl hi '**MINUNNUAM**' an si. An nun a
hahdam,
an kiang um a nuam.

%%%

Bung 1

MAHATMA GANDHI IH NUN LAMTLUAN

A Nauhak Lai

195

Thinlung Thiangih Thiltitheinak

Gandhi cu kum 1869 October 2 ah India Ram, Gujarat ramthen, Porbandar ah a suak. A hmin ngai cu Mahandas Karamchand Gandhi a si ih, neta lamah tui a hmin, Mahatna Gandhi hi kawhna tam bikih run hman a si. An sungkus, a pi le a pupawl lakah Porbandar ramthen sungah vuanzi pahnih lai an rak um zo ruangah lam hla, lam nai ihsin upat le tihzahtu tampi an nei. An sungkua hin mitlaitluang sungkua an si, hmuhnak le theihnak lam khalah khawhmu kau an si hrimhrim. Fimthiamnak lam siseh, ukawknak lam le thleidan zohman nei loin lairel an thiam tuk ruangah an hmin a thang nasa. Mipi vantlang klhalin an ngaina zet.

(T t)